

Arhivele Bistriței

Anul X, Fascicula 1 (25)

Iuliu Hossu,

Cardinalul mărturisitor

PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ

ARHIVELE BISTRIȚEI

ANUL X, FASCICULA 1 (25)

**Iuliu Hossu,
Cardinalul mărturisitor**

***Uniunea Zariștilor Profesioniști
din România***

Seria: Istorie – Societate – Cultură

**Tipărită cu sprijinul Primăriei Municipiului Bistrița
prin Centrul Cultural Municipal „George Coșbuc”**

Imaginea de pe copertă:

Bust *Cardinal Iuliu Hossu* – autor Ilarion Voinea, 2018

Iuliu Hossu, Cardinalul mărturisitor

**COORDONATOR:
MIRCEA GELU BUTA**

PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ

2025

Referenți științifici:

Adrian Onofreiu, doctor în Istorie;

Serviciul Județean Bistrița-Năsăud al Arhivelor Naționale

Lucian Vaida, doctor în Istorie;

Muzeul Grăniceresc Năsăudean, Năsăud

ISBN: 978-606-37-2501-2

ISSN: 2558-8958

ISSN-L: 2558-8958

© 2025 Coordonatorul volumului. Toate drepturile rezervate.
Reproducerea integrală sau parțială a textului, prin orice mijloace, fără
acordul coordonatorului, este interzisă și se pedepsește conform legii.

Tehnoredactare computerizată: Cristian-Marius Nuna

Universitatea Babeș-Bolyai

Presa Universitară Clujeană

Director: Codruța Săcelean

Str. B.P. Hasdeu nr. 51

400371 Cluj-Napoca, România

Tel. (+40)-744-687.884

E-mail: editura@editura.ubbcluj.ro

<http://www.editura.ubbcluj.ro/>

<https://biblioteca.ubbcluj.ro/>

În amintirea Episcopului Iuliu Hossu

*Mircea Gelu Buta**

La 140 de ani de la nașterea Cardinalului Iuliu Hossu, se cuvine să aruncăm o privire asupra atitudinii celor două Biserici românești, cea Greco-Catolică, respectiv cea Ortodoxă, în acel moment istoric din anul 1918, crucial pentru poporul român și viitorul său, când legătura de sânge s-a arătat mai puternică decât deosebirile dogmatice și eclesiologice dintre *cele două strane*. Sunt bine cunoscute rolurile jucate atunci de Episcopul Iuliu Hossu și Episcopul ortodox Miron Cristea, viitor Patriarh.

Contribuția adusă de clerul și ierarhia greco-catolică la Unirea tuturor românilor între granițele aceluiași stat – care avea o întindere aproape cât a Italiei – este reflectată în Constituția din anul 1923, în sensul că alături de Biserica Ortodoxă Națională, considerată *majoritară*, Biserica Greco-Catolică era definită, de asemenea, Biserica Națională. Totodată, în articolul 72, din aceeași Constituție, se preciza: „sunt membri de drept ai Senatului: moștenitorul Tronului, mitropoliții țării, episcopii eparhioți ai Bisericilor Ortodoxă și Greco-Catolică...”.

Episcopul Iuliu Hossu și-a inițiat păstorirea într-o lume tradițională, creștină, dominată de ordine și curtoazie, în care clerul avea o poziție socială proeminentă. Un ecumenism practic exista mai ales în rândul clerului rural, unde preoții ambelor strane concelebrau servicii paraliturgice sau cooperau în cadrul activităților culturale și naționale, precum ASTRA sau Partidul Național Român. După anul 1918, Biserica

* Mircea Gelu Buta, Prof. Univ. Dr. UBB Cluj-Napoca, email: buta_mircea@yahoo.com

Greco-Catolică a oferit impresia unei cetăți asediate de către Biserica Ortodoxă Română, ea însăși fiind într-un proces de reorganizare. O re-descoperire a solidarității etnice trans-confesionale a fost detectabilă între anii 1940–1945 în Ardealul de Nord, vremelnice ocupat, când cele două Biserici au colaborat intens împotriva provocărilor iredentiste.

La sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial, a circulat din nou expresia *cele două strane*, într-o perioadă istorică, pe care o putem compara cu o punte putredă, în sensul că ocupantul sovietic al țării și acoliții săi lăseau să se creadă că România va cunoaște alegeri libere și va reveni la un regim politic democrat. În realitate, această butaforie era menită să mascheze începutul procesului de comunizare a țării, marcat de Guvernul Petru Groza, instaurat la 6 martie 1945.

Astăzi, se știe că scoaterea în afara legii a Bisericii Greco-Catolice a fost comandată de Stalin și înfăptuită prin administrația comunistă de la București. Aceeași soartă o avusese, tot în urma ordinului lui Stalin, foarte numeroasa Biserică Greco-Catolică din Ucraina. Legătura cu Roma pontificală nu putea fi tolerată în contextul politico-ideologic, marcat de influența hegemonică a Moscovei în zonă. În situația nou creată, ierarhii Bisericii Greco-Catolice au fost considerați dușmani ai regimului, pentru că se opuseseră din răspuțeri puterii comuniste care, după model sovietic, se străduia să le desființeze biserica. Neînduplecatul Episcop Iuliu Hossu împreună cu ceilalți arhieri greco-catolici români urmau să fie îndepărtați de turma pe care o păstoreau, reduși la tăcere, privați de libertate, în situația în care nu consimțeau oferta apostaziei. Astfel, vechea societate tradițională a sfârșit într-o abrutizare în care valorile creștine au fost luate în deriziune, iar bunele maniere de altădată au devenit ferm ocultate.

Prin implicarea activă în evenimentele din 1918, prin stilul debaterilor sale parlamentare, prin atitudinea demnă cu care a înfruntat perioada dintre anii 1940–1944, prin opoziția fermă la comunizarea României, dar și la orice tentativă de distrugere a Bisericii de care aparținea, prin foarte ampla activitate pastorală pe care a desfășurat-o, Cardinalul Iuliu Hossu poate fi considerat „un simbol al acestei țări,

care a putut să-i strângă pe români în jurul Centenarului, mai bine decât oricine. O figură eroică a Rezistenței românești, o personalitate uriașă”. Aceste cuvinte au fost rostite cu ocazia dezvelirii bustului Episcopului Iuliu Hossu, în ziua de 11 sept. 2018, în comuna de baștină, Milaș, în prezența autorităților bisericești, militare, administrative și a membrilor Rotary Club Bistrița, inițiatorii Proiectului.

Unirea românilor din Transilvania cu Biserica Romei și semnificațiile sale

*Ioan Aurel Pop**

Cea dintâi unire a românilor cu Biserica Romei s-a înfăptuit în nord-estul Ungariei, mai ales în regiunea Sătmarului, în Ung, Bereg, Ugocea, dar și spre Maramureș și în Bihor, începând cu deceniul ultim al secolului al XVII-lea. Această unire venea pe urmele mai vechii uniri a ucrainenilor (rutenilor), începută în 1595–1596 și continuată în mai multe etape. Marea acțiune de unire în rândul românilor a avut loc însă în Principatul Transilvaniei, cu un deceniu mai târziu, în jurul anilor 1700, în același context al stăpânirii habsburgice. În acel moment însă, românii din acele regiuni nord-vestice ale României de astăzi, din estul Ungariei și din sudul Ucrainei actuale erau deja, în ciuda crizei prin care trecea întreaga acțiune, uniți cu Roma.

Înțelegerea contextului real de înfăptuire a actului de unire transilvană depinde de luarea în considerație a statutului bisericii românești transilvane în secolul al XVII-lea. Or, acest statut, cel puțin din punctul de vedere al organizării Ortodoxiei, se îndepărtase forțat de rânduielele răsăritene, în urma înglobării Bisericii românilor în structurile calvine oficiale. Întreg secolul al XVII-lea a stat sub semnul tendințelor de calvinizare a bisericii românești transilvane, tendințe derulate cu intensități variabile, în funcție de spațiu, timp, de personalitatea principilor sau de intensitatea prozelitismului practicat de superintendenții calvini, de pastorii și de credincioșii lor. Să ne amintim că la 1629, principele Gabriel Bethlen visa omogenizarea țării prin atragerea la

* Ioan Aurel Pop, Acad. Prof. Univ. Președintele Academiei Române, email: ioanleruapop@gmail.com

calvinism a tuturor românilor, cu bunăvoința patriarhului ecumenic Chiril Lucaris și cu speratul concurs al însuși mitropolitului român Ghenadie. Faptul nu s-a putut petrece, fiindcă s-au opus, în primul rând, românii. Iată numai câteva dintre inovațiile pe care le voia introduse superintendentul calvinilor, la 1640, în bisericile românilor: la împărțășanie, pâinea și vinul să se dea separat, adică pâinea în mână și vinul în potir; credincioșii să fie îndemnați ferm să înțeleagă folosul învățăturilor calvine; preoții să nu împărțășească copii nevârstnici, ci numai bătrâni care pot ști ce înseamnă sfințenia tainei; botezul să fie făcut în formă simplă, numai cu apă curată, fără lumânări, fără ungerea cu mir și fără alte „adausuri papistășești”; să se elimine „liturghisirile”, „afumatul” cu cădelnița, sunarea clopoțelilor și „alte superstiții rămase de la papistași”; să se elimine din biserici rezematul de cârje; credincioșii să stea așezați în biserică, iar în cursul rugăciunilor să îngenuncheze; se va elimina cultul sfinților și al icoanelor, fiindcă alt mijlocitor între Dumnezeu și om nu este decât Iisus Hristos; morții să fie îngropați fără bocete, predică, tămâiere și alte „superstiții”; să nu se mai pună în sicriu „ban pentru drum”, alimente și altele; sătenilor, caracterizați drept „proști”, li se va interzice să mai așeze lumânări pe morminte și să-și plângă (bocească) morții; credincioșii vor fi opriți să se închine și să sărute crucile de la intersecțiile drumurilor; aceștia vor trebui învățați să nu mai aștepte mântuirea prin post, să nu postească pentru iertarea păcatelor, să nu creadă că, de exemplu, carnea ar fi mai puțin curată decât alte alimente, ci să se roage doar; să se părășească obiceiul românesc de a sărbători Vinerea (Sfânta Vineri); să nu se mai facă jurăminte decât în numele lui Dumnezeu; să nu se mai aleagă regina Rusaliilor și să nu se mai facă ospete cu acest prilej; să se elimine obiceiul de a da mirilor miere la cununie; preotul să nu mai despartă căsătoriile, redând doar libertatea soțului părăsit cu necredință; preoții vor depinde de episcopul calvin; preoții români care vor cununa, despărți, boteza ori înmormânta maghiari vor fi destituiți fără nicio cruțare.¹

¹ Zenovie Pâclișanu, *Istoria Bisericii Române Unite* (partea I-a 1697–1751, ediția a II-a), în *Perspective*, nr. 65–68, iulie 1994–iunie 1995, anul XVII, p. 49–50

Câteva puncte inițiale ale acestei adevărate direcții programatice calvine față de biserica românilor transilvani se referă la întemeierea unei școli românești, la o tipografie românească, la folosirea limbii române în biserică, la predicile ținute în românește, la traduceri și tipărituri românești, la cântările bisericești, la educația religioasă a copiilor și a tinerilor, firește, toate făcute în spiritul învățăturilor „adevărate”, recte calvine, și cu scopul impunerii calvinismului. Acestea toate sunt bune, însă nu pot atenua aspectul radical al celorlalte prevederi, care ținteau la dizolvarea esenței tradițiilor bisericii răsăritene. Cei mai mulți dintre mitropoliții români ai secolului al XVII-lea au rezistat, activ sau pasiv, făcând scut în jurul preoților și credincioșilor lor, dar unii au fost siliți să facă și compromisuri. Cu toate acestea, acțiunea de „reformare” a bisericii românilor – după câteva răzlețe și vagi succese în rândul elitei, mai ales a celei parțial catolicizate anterior – s-a lovit de rezistența surdă, calmă, dar sigură a poporului de jos, rămas în vechea credință.

Privind din perspectivă istorică, se poate remarca o evoluție diferită a sorții celor două mari confesiuni prezente inițial în Ungaria și Transilvania, creștinismul bizantin și cel latin. În vreme ce unitatea catolică a locuitorilor privilegiați (unguri, sași, secui) s-a frânt de jos în sus, fără presiuni politice majore, oamenii divizându-se în cele trei confesiuni protestante (luteranism, calvinism și unitarianism), cu românii fenomenul s-a petrecut oarecum invers. Aceștia din urmă, presați insistent de sus, adică de stat, de principe, de dietă, de conducerile noilor confesiuni, prin metode precise și dure, să părăsească ortodoxia, au rămas fideli vechii credințe răsăritene. Firește, toate acestea trebuie să aibă anumite cauze, anumite explicații. Una dintre ele rezidă, cu siguranță, în eroarea propagatorilor noii credințe, complet ignoranți în ceea ce privește semnificația bazelor dogmatice ale ortodoxiei. Este vorba despre eroarea de a se atinge de cultul sfinților, al icoanelor, al crucii, de rugăciunile pentru cei morți, de credința într-un Dumnezeu atotputernic, răsplătitor prin moartea pe cruce a Fiului, ceea ce era fondul însuși al vieții spirituale a românilor.² Pe de altă parte, explicația nu este suficientă,

² Z. Păclișanu, *Istoria*, p. 77

fiindcă și catolicii transilvăneni avuseseră cultul sfinților, al icoanelor, al statuilor, al crucii, lumânările, posturile, se rugaseră pentru morți, credeau în nevoia faptelor bune și, totuși, la cea dintâi tentație a cuvântului Reformei, au părăsit totul sau aproape totul. O altă cauză a eșecului Reformei printre români va fi fost sprijinul pe care ortodoxia transilvană l-a primit de la bisericile ortodoxe surori din Țara Românească și Moldova. Nici acest argument nu poate fi însă hotărâtor, deoarece sprijin au primit și catolicii ardeleni dinspre Roma, dinspre Habsburgi și chiar din partea unor principii proprii, cum au fost Ștefan Báthory și scurta dinastie fondată de el. A mai fost invocată lipsa de cultură și ignoranța maselor analfabete românești, insensibile față de cuvântul reformatorilor, față de marile mișcări și curente de idei care agitau lumea contemporană. Chiar dacă între români fenomenul lipsei de instrucție școlară era aproape generalizat – din pricina statutului lor social-politic inferior – nici masele ungare sau secuiești ori săsești nu erau cu mult mai instruite și, cu toate acestea, și-au urmat repede conducătorii.

Aici poate să fie, însă, o deosebire notabilă: masele catolice aveau conducători privilegiați, recunoscuți, cu putere reală în stat, pe când numeroasele mase ortodoxe erau practic lipsite de elită politică, deoarece conducătorii lor erau preoții și, în câteva regiuni, micii nobili de țară, cu oarecare aspirații spre putere, dar lipsiți de mijloace materiale solide. Elitele privilegiaților erau însă și urâte de popor, pentru că, de exemplu, vechea ierarhie bisericească forma un fel de castă, stăpână peste mari avuții și privilegii, situată deasupra poporului și distanțată de popor. Ea predica mila, răbdarea, sărăcia, iertarea și iubirea de oameni, dar era adesea necruțătoare, trufașă, bogată, severă și aspră. Poporul român, cu câteva mii de preoți, câțiva episcopi și un mitropolit, tolerați în funcțiile și în misiunea lor, fără castele, cetăți și latifundii, fără șerbi și fără banderii îmbrăcate în zale, nu se situa prea departe de acești conducători. Preoții de rând aveau soarta comună a tuturor credincioșilor, munceau pe pământurile nobililor, plătind dijme și fiind legați de glie, făcând parte din averea mișcătoare (mobilă) a stăpânilor.

Ei nu puteau trezi niciun fel de invidie din partea simplilor țărani, fiindcă erau și ei aidoma țăranilor. În plus, românii, fără să fie frământați suflește, prin liderii lor, de temele majore ale învățaților occidentali ori ale celor din rândul conlocuitorilor lor de limbă maghiară ori germană, aveau o viață spirituală foarte bogată, exprimată prin numeroase rituri și simboluri, unele cu temeuri în Scriptură și în tradiția bisericească, altele venind din cutumele romane precreștine. Pentru ei, vechile sărbători (*dies serbatoria*) ancestrale ale florilor (*Floralia* sau Floriile) și rozelor (*Rosalia* sau Rusaliile), obiceiul obolului lui Charon, plângerea morților, cuminecătura făcută după rânduială, îngenunchierea, statul în picioare înaintea Domnului, în biserică, veneau dintr-un trecut fără limite, nemăsurabil și incontestabil. Nimeni nu avea, pentru acești oameni simpli, dreptul să chestioneze legitimitatea obiceiurilor lor. Viața era pentru ei o permanentă comuniune între lumea sfinților din împărăția lui Dumnezeu și lumea celor trecuți în viața fără sfârșit. Relele și nenorocirile venite peste ei erau, fără nicio tăgadă, semnele mâniei prea îndurătorului Dumnezeu și pedeapsă a păcatelor, care trebuiau ispășite. Iar ispășirea trebuia făcută – și se făcea de când e lumea – prin fapte de milostenie, prin posturi, rugăciuni și slujbe, cu ajutorul sfinților lui Dumnezeu și, mai ales, cu mijlocirea Fecioarei Maria și a Sfintei Cruci, pe care a fost răstignit Domnul și pe care a stropit-o cu sângele său. Cei plecați dintre cei vii aveau nevoie de ajutorul viilor și după ieșirea din viața pământească și de aceea li se puneau morților banul în mână, li se dădeau pâini peste sicriu, li se aprindeau lumânări, se ardea tămâie peste mormintele lor, li se făceau slujbe și rugăciuni, dându-se pomeni pentru sufletul lor.³ În toate acestea, rațiunea, judecata, motivația și cauzalitatea nu aveau nicio căutare și nu-și găseau niciun loc. Ele făceau parte din modul de a fi al românilor, le defineau viața și ființa, le garantau esența. A schimba toate acestea era de neconceput. În plus, propaganda calvină venea nu doar cu rațiune și cu propuneri intempestive de schimbare, nu doar cu severă tutelă și cu noi reguli,

³ Vezi toate acestea, explicate mai pe larg, la Z. Pâclișanu, *Biserica*, p. 77–80

ci și cu un fapt greu de acceptat, chiar și pentru acești oameni umili și umiliți: venea cu mult dispreț, cu aspre condamnări, cu inimaginabile interdicții. De aceea, propaganda calvină – îndreptată prioritar contra tradițiilor ortodoxe – le apărea celor vizați ca un primejdios atentat asupra esenței credinței lor, asupra firii profunde a poporului român.

Toate acestea la un loc – dar mai ales perceperea ortodoxiei drept „legea românească”, drept felul de a fi, de a exista și de a dăinui – i-au menținut pe români în vechea lor credință, ajutându-i să repudieze asalturile Reformei. Este la fel de adevărat că Reforma nu fusese gândită, în cele mai profunde și mai vechi articulații ale sale, drept armă împotriva ortodoxiei, ci împotriva catolicismului. Ortodoxia fusese privită, cu mult prea multă ușurință, cel puțin la început, drept apropiată de Reformă și drept posibilă aliată a Reformei. Faptul s-a dovedit a fi, până la urmă, o judecată pripită. Cu toate acestea, presiunile puterii principilor și ale „ereziei” calvine – transformate, mai simplu decât se credea, în biserică oficializată – i-au înspăimântat pe români și, mai ales, pe liderii lor bisericești. Inovațiile calvine printre români nu au rămas, în multe locuri, doar pe hârtie sau în cancelariile puterii transilvane, ci au fost transpuse în practică, spre mirarea, dezamăgirea și îndârjirea enoriașilor. Ei, revoltați în adâncul lor, au rămas profund dezamăgiți, așteptând din afara lor, conform concepției orientale, mântuirea, calea de ieșire din impas, soluția salvatoare. Firește, de-a lungul timpului, s-au emis și păreri foarte favorabile Reformei printre români, în spiritul istoriei contrafactice. Au fost accentuate binefacerile „raționalizării” cultului, ale trecerii la limba română în biserică, ale tiparului românesc, ale sporirii rolului școlilor pentru români, pe scurt, ale modernizării posibile a vieții românilor. S-a mai spus că neacceptarea Reformei de către români a oprit europenizarea lor, a oprit progresul și accederea lor spre lumea civilizată, recte spre modelul occidental de viață. Toate acestea sunt speculații. Istoricul nu trebuie să răspundă la întrebarea ce ar fi fost dacă n-ar fi fost, ci să reconstituie și să analizeze detaliat ceea ce a fost așa cum a fost. Credința și Biserica Răsăritului erau

pentru români un scut în Transilvania, câtă vreme în locurile lor de închinăciune nu au putut fi introduși păstori neromâni, care să le altereze limba, sufletul și viața.

Schimbarea statutului politic al Transilvaniei, la 1688, odată cu venirea stăpânirii austriece, promitea să fie de bun augur pentru români.⁴ Deși diploma leopoldină din 1691 recunoștea vechile rânduieli ale țării și mai ales dominația celor „trei națiuni și patru religii” – între care românii și confesiunea lor răsăriteană nu-și găseau loc – Casa de Austria nu putea stăpâni eficient numai cu cei puțini asupra celor mulți. Dinastia avea nevoie de cetățeni fideli, de credința ei catolică (dacă se putea) răspândită peste tot, de buni contribuabili, situați dincolo de vechile discriminări și autonomii de sorginte medievală. Pe acest fond, s-a reluat, în condiții noi, unirea românilor cu Biserica Romei. Un asemenea temei este însă insuficient și nu poate explica ceea ce s-a petrecut în anii 1697–1701.

Această nouă unire face parte din șirul celor vechi și vine ca o continuare a lor. Să ne amintim că, înainte de căderea Constantinopolului, împăratul Ioan al VIII-lea Paleologul avea nevoie, din partea Occidentului, de sprijin pentru apărarea libertății politice și religioase a poporului și statului său, în fața asalturilor otomane (islamice). Astfel s-a petrecut unirea de la Florența din 1439. Către finele secolului al XVI-lea și la jumătatea secolului al XVII-lea, alte biserici „grecești” aveau nevoie de ajutor, spre a se apăra de influențele dizolvante ale Reformei. Și acest ajutor era posibil tot prin unirea cu „latinii”. Motivațiile profunde ale acestui act nu pot fi tratate unilateral, ele fiind deopotrivă spirituale, social-politice și economice interne, precum și din sfera politicii de stat austriece.

Odată cu armata austriacă, au intrat în Transilvania și iezuiții, ca preoți militari, meniți să-i sprijine pe catolicii din țară și să intre în

⁴ I.-A. Pop, Th. Năgler, A. Magyari (coordonatori), *Istoria Transilvaniei*, vol. II (de la 1541 până la 1714), Academia Română – Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca 2007, p. 343–401

legături cu românii, spre a pregăti unirea acestora cu Roma.⁵ Pentru discuțiile cu românii, părinții iezuiți aveau mandat teologic-bisericesc de la Roma, cu documente oficiale, date încă din 1669, de Congregația catolică pentru misionarism, în vederea acțiunii lor din Răsărit. Punctul lor de pornire în aceste discuții erau compromisurile teologice ale conciliului florentin, ceea ce însemna ca românii să-și poată urma în continuare propria tradiție răsăriteană, cu renunțarea pe viitor la condamnările rostite la adresa catolicilor. Prin urmare, trebuie acceptat că misiunea primită de la Roma de către iezuiți era aceea de a lucra pentru unire în sens florentin, fără schimbarea ritului, a sărbătorilor, a calendarului și a cutumelor, ceea ce semnifica păstrarea de către români a tradiției bisericesti pomenite. Acest fapt însemna asumarea, deocamdată, a unui unic mare scop, anume acela de anulare a schismei dintre catolici și biserica românilor transilvăneni.⁶ Firește, lucrul în sine nu-l puteau face iezuiții; ei puteau încerca doar pregătirea atmosferei necesare în vederea încheierii unui pact (acord) între conducătorii Bisericii romane și cei ai Bisericii române transilvane.

În al doilea rând, dincolo de misiunea încredințată de Roma, părinții iezuiți aveau instrucțiuni și din partea Imperiului Habsburgilor. Acestea se refereau, în principal, la promisiunea de acordare pentru românii care acceptau unirea a acelorași drepturi (privilegii) de care se bucurau în stat credincioșii și clerul Bisericii catolice. Cardinalul Leopold Kollonich, conducătorul neoficial al Bisericii ungare, le dăduse iezuiților porniți spre Transilvania textul pomenitei diplome a împăratului Leopold din 1692, care garanta clerului și credincioșilor ortodocși din ambianța unirii de la Ujgorod (a rutenilor) egalitatea juridică deplină cu locuitorii catolici. Iezuiții aveau dezlegarea să prezinte românilor, care acceptau dialogul, perspectiva extinderii diplomei respective și în Transilvania, în cazul primirii unirii. Ademenirea aceasta putea să fie

⁵ E. Ch. Suttner, *Teologie și biserică la români de la încreștinare până în secolul al XX-lea (Institutul pentru Studii Ecumenice al Universității din Freiburg, Elveția, 2009)*, Galaxia Gutenberg, Târgu-Lăpuș 2011, p. 167–169

⁶ E. Ch. Suttner, *Teologie și biserică*, p. 169–170

foarte puternică – iar autoritățile vieneze știau cu prisosință acest lucru – în condițiile în care românii transilvăneni erau vizibil discriminați, ei nefiind o națiune recunoscută, nici biserica lor una „receptă” (=primită). Cu alte cuvinte, în Transilvania, Biserica catolică, deși foarte mică, era oficial acceptată (alături de alte trei biserici protestante), pe când Biserica ortodoxă a românilor, deși foarte mare (cu cei mai numeroși credincioși), era lipsită de drepturi. Prin unirea românilor, Biserica catolică transilvană ar fi devenit de departe cea mai puternică și mai numeroasă din țară (mai mare decât toate celelalte la un loc), fiind astfel un real sprijin pentru Coroană.

Stările sau națiunile transilvane (maghiarii, sașii și secuii) – în proporție covârșitoare protestante – aveau însă o cu totul altă opinie decât iezuiții și decât Casa de Habsburg. Altfel spus, ele se opuneau cu înverșunare inițiativei expuse mai sus, deoarece știau bine că unirea românilor cu Biserica Romei ar fi schimbat complet echilibrul constituțional al Transilvaniei în favoarea acestor români care (din majoritari sub aspect demografic, dar lipsiți de drepturi) ar fi urmat să devină, prin respectarea proporționalității, principalii deținători ai puterii. Acești privilegiați (minoritari ca număr) ai Transilvaniei aveau de partea lor și un document cu valoare constituțională, emis chiar de suveranul Leopold I. Este vorba despre Diploma leopoldină din 4 decembrie 1691, prin care împăratul promitea recunoașterea rânduielilor vechi ale Transilvaniei. Or, aceste rânduieli stabileau un monopol al puterii deținut de cele trei stări (națiuni) și de cele patru „religii recepte”, cu menținerea românilor la statutul de supuși, majoritatea șerbi. Ca urmare, aceste stări, devenite un fel de caste, nu recunoșteau decât o singură cale de a accede a românilor la libertate (în expresia de epocă, la privilegiu), cea individuală, prin cererea lor de intrare în oricare dintre cele patru confesiuni oficiale. Cu alte cuvinte, clericii români doritori de drepturi aveau permisiunea să încerce intrarea în oricare dintre religii, îndreptându-se astfel inevitabil spre absorbția în una dintre cele trei națiuni (ungurii, sașii, secuii) și lipsind poporul lor de orice fel de elită.

Această poziție interesată a stărilor și bisericilor oficiale transilvane, cu un conținut exclusiv social-politic (legat de avantajele materiale și de poziție social-politică pe care le-ar fi obținut ele și românii individuali „uniți” cu ele), ridică o chestiune ecleziastică și teologică importantă: care urma să fie și care a fost esența unirii? Cu alte cuvinte, ce este unirea? Este un act prin care două biserici regândesc problemele dintre ele, le rezolvă și se regăsesc în unitate sau este mărirea uneia dintre acestea, fiindcă preoții și credincioșii celeilalte decid să i se alăture? „Unirea” de la 1697–1701 din Transilvania a fost privită în epocă în ambele sensuri, în funcție de interpretii ei, de interesele și viziunile părților implicate direct ori indirect.

Este foarte important de văzut care era punctul de vedere al românilor. Natural, acest punct de vedere nu se poate decât aproxima, în urma mărturiilor rămase de la conducătorii religioși ai acestor români, fiindcă lideri politici – cum s-a văzut – românii transilvani nu aveau și nu primiseră permisiunea să aibă. Nici aceste documente, rezultate de pe urma unor sinoade de unire, ținute la Alba Iulia în 1697, 1698 și 1700, nu sunt absolut sigure pentru rezolvarea chestiunii puse mai sus, pentru că provin din redacții diferite (iezuite și românești) și nu concordă întru totul, în toate detaliile. Textul din 1697, cu declarația oficială de unire, transmis prin filieră latină iezuită, ar fi spus în esență următoarele: „Noi, Teofil, din mila lui Dumnezeu, episcopul Bisericii românești din Transilvania și din Părțile Țării Ungurești unite cu aceasta și tot clerul aceleiași biserici... din inimă am statornicit să ne întoarcem în sânul sfintei biserici-mame romano-catolice și iarăși să ne unim cu ea”, prin acceptarea celor patru puncte florentine și cu promisiunea acordării de către împărat a egalității preoților români uniți cu preoții catolici.⁷ Cum se știe, acest prim act de unire, urmat la scurt timp de moartea mitropolitului (numit de iezuiți episcop) Teofil, nu a avut efectul scontat. Documentul următor, mai extins și mai explicit, adoptat la 7 octombrie 1698, spune: „Însă întru acest chip ne unim și ne mărturisim

⁷ Z. Păclișanu, *Istoria*, p. 101–102

a fi mădularile sfintei catolicești biserici a Romei, cum pe noi și rămășițele noastre⁸ din obiceiul bisericii noastre a Răsăritului să nu ne clătească, ci toate ceremoniile, sărbătorile, posturile de până acum așa și de acum înainte să fim slobozi a le ține după calendarul vechi, și pre cinstitul vlădicul nostru Athansie, nime, până la moartea sfinției sale, să n-aibă putere a-l clăti din scaunul sfinției sale. Ci tocmai de i s-ar întâmpla moarte, să steie în voia soborului pre cine ar alege vlădică, pre care sfinția sa papa și înaltul împărat să-l întărească și patriarhul de sub biruința înălției sale să-l chirotonească și dregătorilor protopopilor carii sunt și vor fi nici într-un fel de lucru nime să nu se mestece, ci să fie cum și până acum. Eară de nu ne vor lăsa pre noi și pre rămășițele noastre într-această așezare, pecețile și iscăliturile noastre care am dat să n-aibă nicio tărie. Care lucru l-am întărit cu pecetea mitropoliei noastre, pentru mai mare mărturie”. După iscăliturile celor 38 de protopopi, s-au mai adăugat următoarele: „Și așa ne unim acei ce-scriși mai sus cu toată legea noastră, slujba bisericii, liturghia și posturile și carindarul nostru să stea pe loc. Iară de n-ar sta pre loc acele, nici aceste puncte să n-aibă nicio tărie asupra noastră și vlădica nostru Atansie să fie cap și nimeni să nu-l hărbutăluiască”.⁹

Din punctul de vedere românesc, cum se vede, unirea nu s-a făcut din rațiuni spirituale, ci social-politice și economice. Aceasta înseamnă că românii nu se „uneau” cu Roma fiindcă ar fi constatată insuficiența ortodoxiei pentru ei. Motivele spirituale invocate, legate de „întoarcerea” Bisericii românilor transilvani „în sânul sfintei mame, biserica romano-catolică” și „unirea iarăși cu ea”, pe baza punctelor florentine, nu erau formulate de români. Ei s-ar fi putut eventual întoarce spre rădăcinile lor antice romane (dar documentele nu spun acest lucru) și nu „în sânul” Bisericii Catolice din care nu făcuseră parte niciodată. Ceea ce cer românii insistent din inițiativa lor este păstrarea specificului răsăritean al bisericii lor. Actele în limba latină, redactate de iezuiți,

⁸ Adică „urmașii noștri”

⁹ Z. Păclișanu, *Istoria*, p. 111

sunt departe de mentalitatea românească a epocii. Schisma este cumva subînțeleasă ca o temporară rătăcire, iar unirea ca o revenire la unitatea inițială, voită de Dumnezeu și existentă în primul mileniu. Din actele sinodului de la 1698, se vede mai clar cum era văzută această „întoarcere”, anume în ipostaza de unire a două biserici care au încheiat între ele un pact. În lumina celor arătate mai sus, autoritățile laice (puterea princiară și stările) și religioase (bisericele protestante, mai ales biserica calvină), aflate la putere în Transilvania secolului al XVII-lea, transformaseră Biserica răsăriteană a românilor într-un fel de anexă a reformaților. Atentatul era îndreptat deopotrivă către dogmă și către rit, urmărindu-se ștergerea completă a tradiției răsăritene. Schimbarea ar fi urmat să fie atât de mare, încât ar fi îndepărtat clar Biserica românească de întreaga sa esență. Faptul că această Biserică răsăriteană, așa cum o înțelegeau și cultivau românii, era mult mai aproape de Roma decât de calvinism, este absolut evident și reiese chiar și din aprecierile și formulările calvinilor. De multe ori, în documentele elaborate de calvini, care condamnau aspru tradițiile și ceremoniile românilor, aceștia erau acuzați că practică „adausuri papistășești” sau că se dedau spre „superstiții luate de la papistași”, ceea ce nu era deloc adevărat, însă arată părțile comune ale celor două confesiuni creștine tradiționale. Era vorba despre zestrea creștină veche, comună celor două mari ramuri ale creștinismului, care le făcea profund compatibile și, mai mult, unite pe vecie, prin tot ceea ce le era mai caracteristic, dincolo de orice fel de schismă. Calvinii simțeau desigur această afinitate specială dintre catolicism și ortodoxie, despărțite inițial numai printr-o frângere organizatorică („schisma”), dar nu prin deosebiri reale de dogmă. Tocmai din cauza acestei speciale comuniuni, calvinii se temeau de unirea dintre ortodocși și catolici, care avea premise să se facă mult mai ușor decât absorbția românilor sperată de ei și încercată cu mijloace de forță.

Este evident însă că tradiția Răsăritului era foarte puternică și că ea nu putea fi eludată ori înfrântă. De aceea, ortodocșii considerau punctele florentine – până atunci motive deosebitoare – destule elemente de

apropiere sau de reapropiere între ceea ce rânduiala divină unise demult. Este la fel de adevărat că unirea cu „sfânta biserică maică a Romei” putea să însemne pentru unii, în adâncul sufletelor lor, o reîntoarcere și la Roma mamă a originilor, care dăduse numele, limba și ființa națională a românilor. Acest lucru nu se spune direct, ci poate fi, la rigoare, citit printre rânduri, dar nici despre calvarul calvinizării nu se amintește nimic, deși el era omniprezent. Oricum, unirea cu Roma le apărea multora dintre înfăptuitorii ei, români transilvani, drept mijlocul esențial de salvare a identității Bisericii românești, de menținere a ființei acesteia, în comuniune cu locul pietrei de temelie a bisericii Sf. Petru, dar și cu toată tradiția Răsăritului, de unde pornise spre lume marea învățătură a Mântuitorului.

Motivele social-politice și economice ale unirii sunt și ele naturale și legitime. Actul plănuit împreună cu părinții iezuiți ar fi urmat să-i ridice pe urmașii Romei din Carpați de la supunere, umilință și dispreț spre egalitate, demnitate și acceptare, într-o comunitate a unei Transilvanii, în care toleranța s-ar fi ridicat de la conținutul ei restrictiv medieval spre unul deplin, modern.

Până la urmă, unirea românilor cu Biserica Romei, de la 1700, s-a înfăptuit, nu neapărat în condițiile voite de toți inițiatorii săi și nici cu toate urmările visate de aceștia. Firește, chiar și așa, numeroși istorici și teologi s-au întrebat care au fost cauzele reușitei, în condițiile în care alte tentative de unire, încercate de-a lungul timpului, falimentaseră sau avuseseră doar palide rezultate. Răspunsul nu poate să fie decât unul complex, deoarece este vorba despre un complex de împrejurări reunite atunci și acolo.

Mai întâi, trebuie observat că toate încercările anterioare de unire bisericească – atâtea câte au fost și care se pot distinge mai clar de campaniile de convertire sau de absorbție – s-au făcut în contextul politic al puterii regale ungare. Or, stăpânirea ungară se confunda în mințile românilor cu apăsarea, cu asuprirea, cu statutul inferior al acestor români. Chiar dacă Biserica catolică era universală și reprezenta forța creștinismului occidental, măsurile concrete de atragere la unire se

luau de către Biserica ungară, în strânsă legătură cu autoritățile laice ungare. De asemenea, chemările mai vechi de unire se făcuseră, de regulă, prin acorduri între Sfântul Scaun și Marea Biserică de la Constantinopol, apropierea și unitatea celor două biserici fiind gândite drept generale, dincolo de frontierele politice. Or, adeziunea unanimă la programele unioniste timpurii, mai ales în condițiile viziunilor diferite pe care le aveau Răsăritul și Apusul asupra acestor acte, a fost practic imposibilă. Marea acțiune din Transilvania, de la finele secolului al XVII-lea și de la începutul secolului al XVIII, are câteva notabile particularități.

Este cea dintâi din istorie, organizată, focalizată și articulată exclusiv în legătură cu românii, toate celelalte – chiar dacă multe dintre acestea i-au vizat și pe români – fiind de altă factură.

Este cea dintâi în care rolul principal în promovarea unirii nu l-au avut autoritățile Regatului Ungariei și Biserica catolică ungară. Cum se știe, Ungaria medievală căzuse la 1541, fiind împărțită în trei. Acum, odată cu Reconquista austriacă, declanșată după despresurarea Vienei (1683), această Ungarie avea să se reunească într-un fel, dar nu ca regat liber și independent, ci ca o parte (împărțită și ea în diverse alte unități) a Imperiului Habsburgilor. Transilvania ajunge și ea să fie un principat în cadrul acestui imperiu central-european, titlul de (mare) principe nemaifiind asumat de personalități politice ungare interne (cum se procedase anterior), ci de împăratul vienez. Autoritățile cu putere reală de decizie în Transilvania, după 1688, erau mai toate oameni ai împăratului, din afara țării. Firește, la o analiză atentă, se poate vedea că puterea internă a rămas în mare măsură în mâna stărilor (națiunilor), dominate de maghiari, că stăpânii de pământ locali erau tot cei vechi (maghiari), numai că impresia generală era de schimbare, de limitare a monopolului puterii de-odinioară, de existență a unei stăpâniri superioare, a unei împărății care veghea și asupra românilor, cu mai mare grijă. Și chiar dacă nu era tocmai așa, exista cel puțin speranța și impresia că așa ar putea să fie.

Este cea dintâi acțiune de unire religioasă în care este implicată o Biserică românească, nu doar foarte puternic amenințată, dar chiar lovită

în esența ei. Vina acestei presiuni dizolvante, percepute ca extrem de periculoase, aparținea calvinismului, adică unei denominațiuni născute de pe urma Reformei sau a „ereziei” protestante. Dar calvinismul nu era pentru români doar o gravă abatere de la credința cea adevărată, o „erezie” de neacceptat și de neînțeles, ci și – din nou – o „religie maghiară”. În Transilvania, unde, cum s-a văzut, structura etnică pe „națiuni” (recunoscute sau nu) era atât de importantă, confesiunile urmau și ele regula aceasta *sui generis*. Astfel, dacă credința ortodoxă era numită „valahică” (românească), dacă cea luterană era „săsească”, cea calvină sau „de Cluj” era percepută și chemată, la modul curent și colocvial, „ungurească”. Firește, acestea erau clișee ale opiniei publice și, câteodată, ale elitelor transilvane, fiindcă erau și luterani care nu erau sași, și unguri care nu erau calvini, și ortodocși care nu erau români. Dar funcționa legea numărului mare și prejudecățile legate de mecanismele funcționării stereotipelor din societate. Oricum, Transilvania, prin principii ei și prin puterea nobiliară, fusese percepută ca o țară cu organizare de stat calvină. De aceea, mai ales acum, în jurul anilor 1700, când edificiile naționale moderne se consolidează și în Europa Centrală și Orientală, pericolul calvinizării Bisericii românești se confunda cu pericolul maghiarizării românilor. În chip paradoxal, Biserica calvină și principii de aceeași confesiune au întărit, cel puțin la nivelul aparențelor, limba română în Biserica românilor sau au afirmat că doresc aceasta, dar elita religioasă românească nu avea, de obicei, încredere în aceste promisiuni și aserțiuni. De-a lungul deceniilor, se putuse constata un fenomen interesant, ale cărui semnificații nu scăpaseră unor observatori atenți: după promovarea inițială a limbii române prin biserică, școală, tipărituri și câștigarea formală a unor comunități de români pentru pomenita confesiune protestantă, urma o etapă de insinuare foarte tenace a limbii maghiare, mai ales în rândul elitei românești, de atragere a acestei elite în sânul „națiunii ungare”.

Astfel că, în împrejurările date, trebuia căutată grabnic o salvare. Unii lideri români vedeau salvarea în legăturile puternice cu ortodoxia generală, cu vechiul „Țarigrad” (Constantinopol), numai că Marea

Biserică era, în continuare, în captivitate și nu putea acorda decât îndemnuri spirituale. Mai era Biserica rusă, puternică, dar dezorientată sub un țar reformator și insolit; ea ar fi putut să fie o speranță, însă era prea departe și încă lipsită de interes pentru ortodoxia românească. Cel mai mare sprijin putea să vină – și venea efectiv – din partea bisericilor surori din Țara Românească și Moldova, formate din creștini de aceeași limbă cu românii transilvani. În plus, Biserica Țării Românești deținea, și din punct de vedere canonic răsăritean, oblăduirea asupra Bisericii transilvane, mitropolitul de la București având, cum s-a văzut, și titlul de exarh pentru acel spațiu. Kiril Lukaris credea încă pe la 1629 – cum arătam anterior – că principii de la sud și est de Carpați ar fi putut interveni în Transilvania (ca să contracareze amenințarea calvină) nu doar cu „îndemnuri tainice”, ci și cu armele. Dar, în esență, s-a constatat că și suportul de la sud și est de Carpați era mai mult sufletesc. Transilvania era și rămânea lipsită de putere politică românească. Iar românii transilvani, din experiența lor îndelungată de supuși, învățaseră ce rol important joacă stăpânirea laică, pământească, în acceptarea sau respingerea unei confesiuni, în susținerea sau, dimpotrivă, în discriminarea ei. Stăpânirea catolică ungară și domnia de pământ catolici unguri susținuseră fervent în Evul Mediu catolicismul, stăpânirea calvină ungară și nobilii ajunși calvini promovaseră cu obstinație calvinismul. Acum venise, după 1688, o nouă stăpânire. Natural, ea nu era bizantină, dar nici calvină, ci catolică. Mai important pentru liderii români – rămași cu obsesia lor – este că nu era nici ungrească. Casa de Habsburg, care se bucura de mare prestigiu și putere, era catolică și promitea, fie și prin catolicism, să salveze Biserica răsăriteană a românilor. Ea mai putea să fie și un adevărat și nepărtinitor arbitru în Transilvania, mai ales că nu era parte implicată din interior, în sensul că stăpânii de pământ locali nu erau austrieci. Cu alte cuvinte, erau premise ca românii să aibă încredere în demersurile acestei stăpâniri noi. În plus, primii promotori ai unirii ajunși în Transilvania nu erau maghiari, ci uniți din Părțile vestice (cum era grecul basilian Iosif de Camillis) și, mai ales, iezuiții trimiși de Sfântul Scaun, împreună

cu trupele austriece sau veniți în urma acestora, pe un teritoriul eliberat de sub tutela politică „păgână” (otomană). Lucrau, cu alte cuvinte, pentru unire și anumite lozinci din arsenalul propagandei, dar și unele realități palpabile încurajatoare.

Unirea de la 1700 a românilor transilvani cu Biserica Romei s-a făcut în condițiile discuțiilor și acordurilor dintre două biserici partenere, deși echivalența și egalitatea dintre ele erau mai mult teoretice. Este evident pentru oricine că Biserica catolică era puternică, dominantă și în expansiune, jucând rolul său istoric de biserică universală, pe când Biserica românilor transilvani era numai un segment modest și amenințat cu disoluția din ceea ce fusese cândva Marea Biserică a Răsăritului. Dar ideea de negociere și parteneriat s-a păstrat mereu în timpul actelor de la 1697–1701, cu toate derapajele înregistrate de martorii oculari și consemnate de istorie. Unirea a avut, cum spuneam, însemnătatea sa spirituală deosebită, dublată de una social-politică și economică, iar acest dublu conținut al actului se vede și din partea catolică și din cea ortodoxă (românească).

De asemenea, trebuie subliniat faptul că actele de la 1697–1701, din Transilvania, ar fi greu de imaginat fără antecedente, fără interferențele dintre bisericile latine și bizantine, consumate după anii de început ai mileniului al II-lea. Între aceste interferențe, tentativele și acțiunile de unire au avut – cum am încercat să arătăm mai sus – un rol foarte important. Iar în aceste încercări au fost implicați, cu sau fără voia lor, și românii, încă după Cruciada a IV-a, din 1203–1204 și Conciliul al IV-lea de la Vatican, din 1215. Toate acestea fac parte din istoria generală a românilor și a Europei, dar și din istoria bisericii și se cuvin studiate și cunoscute. Numai astfel se poate înțelege mai bine ceea ce pentru mulți exegeți este un paradox, iar pentru alții o evoluție aproape inexplicabilă: cum s-a putut ca, la „porțile Orientului”, să existe și să dăinuie o „insulă de latinitate”, creștinată în limba latină, dar ajunsă de credință bizantină? Este vorba despre o fascinantă istorie a unui popor (cu o originală spiritualitate) care, prin originea și limba romanică și prin credința bizantină, s-a străduit să nu devină un motiv

de divizare, ci o punte de legătură între cei „doi plămâni ai Europei”, după fericita expresie a Papei Ioan Paul al II-lea.

Stăpânitorii de la 1700 au urmărit, prin unirea religioasă, divizarea românilor, atragerea unei părți importante a lor de partea puterii, ruperea românilor transilvăneni de masa poporului lor. Rezultatul a fost opus celui scontat: românii transilvăneni uniți cu Roma, după școlile înalte urmate în Occident, au devenit cei mai vajnici luptători pentru egalitatea în drepturi a națiunii române cu celelalte națiuni, pentru emanciparea națională a poporului lor și apoi pentru unirea Transilvaniei cu România. Între cei mai importanți promotori ai acestui act de formare a statului național unitar român s-a aflat teologul, episcopul și apoi cardinalul Iuliu Hossu.

Cardinalul Iuliu Hossu și Blajul

*Ion Buzăși**

Elev la Blaj

După absolvirea studiilor primare și gimnaziale, urmate în satul natal, la Reghin și la Târgu-Mureș, tânărul Iuliu Hossu, feciorul preotului onorariu din Milașul Mare, a trecut ca elev în clasa a V-a la Gimnaziul Superior Greco-Catolic din Blaj, cele mai renumite școli românești din Transilvania până la Unirea din 1918, căci înainte de a fi școli confesionale, Școlile Blajului au fost școli naționale. Aici studiază patru ani, între 1900–1904. Dintre profesorii începutului de secol XX, Școlile Blajului numără câteva personalități care au influențat educația morală și patriotică a elevilor: canonicul Ion Micu Moldovan, discipolul și colaboratorul lui Timotei Cipariu, canonicul Augustin Bunea, eruditul istoric al Transilvaniei și autorul monografiilor despre Inocențiu Micu Klein, Petru Pavel Aron, scriitorul Alexandru Ciura, istoricul literar Ioan Rațiu, autorul monografiei despre Andrei Mureșanu, folcloristul Alexiu Viciu, pedagogul și publicistul Gavril Precup, de origine năsăudeană ș.a.

Are câțiva colegi care vor deveni personalități ale Bisericii sau ale științei românești: Iuliu Hațieganu, fiul protopopului român unit din Dârja, întemeietorul școlii de medicină clujene, Ioan Coltor, canonic de Blaj, om de cultură, bun orator și luptător pentru făurirea Marii Uniri din 1918, Sebastian Rusan, viitor Mitropolit al Moldovei, Pompei Morușca, călugărit Policarp, ajuns Episcop al Americii. Începutul

* Ion Buzăși, Prof. Univ., doctor în științe filologice, Universitatea „1 Decembrie 1918” Alba Iulia, Catedra de Pedagogie, Psihologie și Didactică, email: ionbuzasi@yahoo.com

secolului XX este dominat de aspirația spre unitate națională; în 1911 are loc la Blaj, jubileul Semicentenarului Astei, ca o prefigurare a Marii Uniri. Alături de Iuliu Hațieganu, care într-o vreme intenționează să urmeze studii de teologie la Roma, este premiantul clasei. Elevii Blajului erau crescuți într-o atmosferă de profundă trăire creștină și patriotică. Activau în cadrul *Societății de lectură* sub îndrumarea profesorului Alexiu Viciu la început și apoi Gavril Precup. Societatea de lectură își desfășura activitatea după un program asemănător Societății școlare născută *Virtus Romana Rediviva*, adică se citeau lucrări științifice sau poezii, urmate de comentarii. Era o bună școală pentru însușirea unei temeinice culturi literare și a unui limbaj adecvat rostirii în public. Într-un Anuar școlar din anul 1903–1904, deci anul în care Iuliu Hossu era în pragul absolvirii liceului, se spune că în aceste societăți de lectură „se afirma tinerimea mai întâi, dând probă de felul cum știe să utilizeze cunoștințele ce se împărtășesc în clasă. Era un fel de școală practică a gimnaziului și prima treaptă a pășirii în public. Aici câștigă tinerimea tăria de spirit...” Societatea de lectură ținea uneori ședințe festive, îndeosebi de 30 ianuarie, sărbătoarea Sfinților Trei Ierarhi, ziua patronilor liceului, când elevii premiați din ultimele clase erau îndemnați să conferențieze în fața publicului. În anul 1904, cu o asemenea ocazie, viitorul episcop ține o disertație în limba greacă, iar colegul său Iuliu Hațieganu a vorbit despre *Influența culturală a Școlilor din Blaj*. Sub îndrumarea profesorilor, se organizau excursii sau pelerinaje; în anul 1903, profesorul Vasile Hossu, viitorul episcop al Lugojului și unchiul lui Iuliu Hossu, a organizat un pelerinaj la Roma la care au participat și liceenii blăjeni Iuliu Hossu și Iuliu Hațieganu; cu asemenea excursii sau pelerinaje se îmbogățea orizontul cultural-artistic, se întărea sentimentul patriotic și mândria originii romane. În primăvara anului 1904, cei doi liceeni și prieteni au promovat examenul de bacalaureat cu premiu.

Aceasta este perioada petrecută în Școlile Blajului – despre care va scrie o pagină antologică în 1937.

Iuliu Hossu despre Școlile Blajului

În anul 1937, Blajul și-a aniversat două secole de la adevărata întemeiere de către Episcopul Inocențiu Micu Klein; sunt aniversate cu acest prilej și Școlile Blajului, cărora li se datorează, în primul rând, faima culturală a orașului. Revista *Cultura creștină*, revista înțelepciunii Blajului, tipărește un număr festiv, în care alături de semnăturile unor scriitori importanți ca N. Iorga, Aron Cotruș, Ion Agârbiceanu ș.a. găsim aprecieri ale ierarhilor Bisericii Greco-Catolice. Salutul aniversar al Episcopului de Cluj-Gherla, Iuliu Hossu, se intitulează *Izvor de lumină și de viață*. Ca de obicei ierarhul găsește pentru a dezvolta însemnătatea deschiderii acestor școli, un argument în cuvintele Sfintei Scripturi: „Poporul ce ședea în întuneric a văzut lumină mare, și celor ce ședeau în laturea și în umbra morții lumina le-a răsărit lor” (Matei VII, 25), căci „luând lumina din izvorul primar al luminii care luminează pe tot omul ce intră în lume, ele au revărsat-o statornic și din prisosință asupra poporului ce era ținut «întru întuneric și în umbra morții»”. S-au înălțat în fața neamului românesc ca un semn al Proniei cerești, lucrând constant și puternic și semănând înfrățită lumina credinței și a științei în sufletul atâtor generații de învățăcei. În fond *izvor de lumină și de viață* este o altă metaforă inspirată a Școlilor Blajului, adăugându-se la acea dată de Episcopul Petru Pavel Aron la întemeierea lor – *fântânile darurilor*, întemeiate pe *stânca tare a credinței*. De la Timotei Cipariu, care la centenarul întemeierii Școlilor blăjene, în 1854 – printr-un șir de interogații retorice:

„Care școală între toate școalele românești poate să arate atâția bărbați mari ieșiți din sânul lor?... Unde a putut sămânța aruncată de economul cel bun să aducă roduri mai însemnate de cum a adus sămânța revărsată pe acest loc, ce părea cel mai steril și mai rău cultivat? – fixa unicitatea acestei instituții de învățământ din istoria școlilor românești – nu s-au mai rostit aprecieri atât de profunde și adevărate”.

Cuvintele Episcopului Iuliu Hossu sunt un răspuns la interogațiile lui Cipariu:

„Din Școlile Blajului au ieșit eroi, pentru că aici s-au format suflete, întemeiate pe temelia nebiruită a credinței. Întreagă clădirea sufletească era așezată pe piatră – iar piatra era Hristos”. „Și a căzut ploaie, și au venit râurile și au suflat vânturile și s-au pornit spre casa aceea și n-a căzut, că era întemeiată pe piatră” (Matei, VII,25).

Ideea susținută de Episcopul Iuliu Hossu – în legătură cu raportul între *instrucție și educație* în școală, cu accentul pe educație, este asemănătoare cu o opinie din publicistica eminesciană:

„Nu în cultura excesivă a minții consistă misiunea școlilor – excepție făcând de cele înalte – ci de creșterea caracterului. De acolo rezultă importanța biografiei lui Hristos pentru inimile unei omeniri veșnic renăscânde”.

Credința în Dumnezeu și în dreptatea lui este – ne spune Episcopul Iuliu Hossu – caracteristică sufletului format în Școlile Blajului și a fost confirmată strălucit și în 1848 când, la Blaj, pe Câmpia Libertății, s-a auzit strigătul națiunii:

„Noi vrem să ne unim cu Țara! și, ca un arc peste timp, la Alba Iulia, în 1 Decembrie 1918, împlinirea acestui vital deziderat, al cărui vestitor a fost tânărul episcop de Gherla”.

Despre oamenii Blajului

Invitat să vorbească la diferite manifestări culturale, la omagierea unor mari cărturari și oameni politici, Episcopul Iuliu Hossu a rostit alocuțiuni memorabile, publicate apoi în *Curierul creștin*, Buletinul Episcopiei Greco-Catolice de Cluj-Gherla (Scriitorii pe care-i prezint în continuare nu aparțin geografic Blajului, ci ținutului năsaudean, dar spiritual sunt oamenii Blajului, pentru că au fost elevi la Școlile Blajului, au colaborat la reviste blăjene și au fost în corespondență cu marii dascăli ai Blajului).

La 3 decembrie 1938, a participat la solemnitatea dezvelirii statuii poetului Andrei Mureșanu la Bistrița, opera sculptorului Corneliu Medrea, în care poetul într-o ținută impunătoare, cu mâna dreaptă ridicată în

sus, pare însăși conștiința trează a istoriei naționale, pe care gestul poetului ne-o întipărește ca un permanent și mobilizator îndemn. *Un răsunset*, celebra poezie a lui Andrei Mureșanu, a inspirat o serie de omagii lirice care dau glas poetic versului eminescian de memorabilă caracterizare: „Preot deșteptării noastre, semnelor vremii profet”. La acestea se adaugă la fel de memorabile caracterizări entuziaste ale poeziei, care alcătuiesc un florilegiu liric în care-și înscriu numele scriitori și poeți, de la contemporanii poetului, George Barițiu și Iosif Vulcan, până la contemporanii noștri, Ion Horea și Ioan Alexandru. Între acestea, cuvintele rostite de Episcopul Iuliu Hossu au o legătură directă cu salutul adresat Școlilor Blajului la sărbătoarea aniversară, vorbind și aici de poetul „întemeiat pe credința în Dumnezeu”. Un aer profetic străbate această evocare, poetul însuși adăugându-se șirului de proroci, vestitor cu glas de arhanghel al judecării și dreptății lui Dumnezeu, caracterizarea mergând în crescendo până la versul care sună ca o poruncă: „Preoți cu crucea-n frunte, căci oastea e creștină!” și care înflăcărează această alocuțiune:

„Pe cărarea plinirii vremii s-a arătat Fiul lui Dumnezeu, a așezat în cursul veacurilor proroci, chemători cu glas dumnezeiesc, pentru a pregăti plinirea a ceea ce pogora din cer și a formării sufletului nou. Și au venit vestitori cu glas de arhangheli ai judecării și ai dreptății lui Dumnezeu. Unul dintre aceștia [...] este Andrei Mureșanu, care era întemeiat pe credința în Dumnezeu. De aceea glasul lui a răsunat neîntrerupt în sufletul neamului. Cuvântul lui a fost cuvânt de nădejde, cântare de leagăn, el a stăpânit toate sufletele de atunci încolo –, a crezut în dreptatea lui Dumnezeu: «Preoți cu crucea-n frunte, căci oastea e creștină! – a strigat el. S-a cutremurat și cenușa înaintașilor în morminte... Purtătorii crucii suntem chemați să ne așezăm în fruntea oștirii»” (v. *Curierul creștin*, Cluj, ianuarie, 1939).

După sfințirea monumentului lui Ion Pop-Reteganul, în mai 1939, la Cluj, a adresat îndemnuri pentru a urma „pilda aleșilor neamului”, pentru a birui vitregiile istoriei, căci țara se afla în vremuri de cumpănă:

„Să-i urmărim pilda, contemplându-i figura așezată aici, ca lumânările răspânditoare de lumină așezate într-un sfeșnic. Trăim ceasuri de cumpănă în care numai așa vom putea birui întunerecul și nedreptatea dacă vom ști tălmăci pilda aleșilor neamului, conduși la această înțelegere de sfetnicii altarelor din bisericuțele noastre de lemn. Închin cuvânt de recunoștință al Bisericii celui ce a fost Ion Pop-Reteganul și fie ca înălțarea sa pe soclu să fie rodnică și pentru noi, precum rodnică i-a fost viața sa” (v. *Tribuna*, Cluj, nr. 115/1939).

Dintre scriitorii contemporani a avut o prețuire aparte pentru poetul Iustin Ilieșiu (1900–1976), din Maieru, elev la Blaj în anul Marii Uniri. Poetul îl vizitează la mănăstirea Căldărușani, îi lasă un caiet de versuri pe care Episcopul le citește cu plăcuta aducere aminte a celui care în anii grei ai Dictatului de la Viena a publicat volumul *Sângeri ardelene*, cu rezonanțe poetice din *Răsunetul Mureșanului: Scrisoare, Popas lângă troiță, Doina refugiatului, Satul meu* ș.a.

Poezii închinat Cardinalului Iuliu Hossu

Încă din timpul vieții, Episcopului i s-au închinat poezii omagiale. Cele mai multe aparțin unor rapsozi populari, care într-o stihuire folclorică arată vrednicia ierarhului sau suferințele îndurate în anii de după 1948. Așa sunt poeziile scrise de Macedon Pop din Rebrîșoara, Maria Precup din Leșul Ilvei și Maria Gălățan din Milașul Mare, care în 2003 a publicat la Editura Buna Vestire din Blaj volumul *Gândul unei țărânci*. Maria Gălățan este un fel de cronicar creștin al satului și al destinului Bisericii Greco-Catolice. Din copilărie reține mai ales vizitele canonice ale Episcopului Iuliu Hossu puternic întipărite în memoria vizuală.

Poetul Iustin Ilieșiu în poezia *Solitarul de la Căldărușani* înfațișează singurătatea îndurată de ierarh cu o cristică resemnare așteptând „ceasul de dreptate”. Evocând „lupta pentru credință, pentru neam și pentru lege”, poetul insistă asupra momentului astral din această luptă a Episcopului, vestirea Unirii.

Poezia lui Ion Radu Zăgoreanu, *Vestitorul Unirii*, este o reconstituire în propoziții enunțiative a momentelor istorice care au fost trepte în făurirea Unirii: conștiința originii romane și a unității naționale încă din vechiul scris românesc și încheind apoteotic cu înfățișarea entuziasmului din ziua proclamării Unirii pe Platoul Romanilor din Alba Iulia, căci ea este, așa cum spune Ion Chinezu, criticul de la *Gând românesc* și participant la această solemnitate:

„Însăși finalitatea românească realizată, e sinteza tuturor eforturilor noastre de o mie de ani, e plebiscitul care însumează nu numai adeziunile unei generații, ci ale tuturor aceluia care ne-au precedat și care, nădăjduind și crezând în această zi, ne-au pregătit-o pe tainicele drumuri ale sângelui, ale graiului și ale datinilor”.

Finalul poeziei lui Radu Zăgoreanu conferă momentului proclamării Unirii o semnificație simbolică prin binecuvântarea divină, prin îmbrățișarea „fratelui Bisericii Surori” căci i se pare că Dumnezeu însuși așază Unirea ca argument al eternității neamului:

„...atunci la 1 Decembrie/ Episcopul le-a citit Noua Evanghelie/ și ei au îngenuncheat/ ca să guste cuminecătura eternității./ Apoi Vestitorul/ l-a îmbrățișat pe Fratele Bisericii Surori./ Din ceruri Dumnezeu/ binecuvânta Unirea/ și o așeza în sufletele românilor – / merinde pentru veșnicia lor”.

În 2019, cu prilejul consacrării celor șapte episcopi martiri ca „fericiți”, poetul Adrian Popescu scrie un panegiric în șapte secvențe, omagiind jertfa episcopilor captivi, morți pentru credință în sinistrele temnițe comuniste. Șirul evocărilor se deschide cu strofele consacrate Episcopului Iuliu Hossu. Evocările transmit „fluidul sentimentelor prin ochii inimii, prin gesturi de afecțiune, un fel de obiectivitate de clasică impersonalitate a poeziei”. Ele seamănă cu niște „dizertații”. Cele trei strofe amintesc iubirea creștină cu care au îndurat temnița sigheteană, de refuzul de a părăsi pe credincioși pentru a i se conferi la Roma demnitatea de Cardinal al Bisericii Catolice, râvna cu care, precum apostolii de odinioară, a cutreierat satele Ardealului, iar laurii acestei înalte demnități îi oferă țării:

„Șapte ierarhi în temnițe duc Iubirea./ În frunte-l au pe-acela ce fuse
capelan/Pe front. Abia întors vestea Unirea./ Apoi zăcu-n celulă
pe priciul sighetean,/ El purpura n-a vrut să mi-o îmbrace,/ Cât țara
e turcită și în minciună zace./ Își amintea-n tăcere pe credincioșii
lui,/ El pentru ei rămase. Rememora Ardealul/ Cutreierase sate,
pitite prin coclauri,/ Ce râvnă de apostol avuse Cardinalul./ Nu
pentru el, ci țării îi dobândise lauri./ Iar viața, Iuliu Hossu o dase
Domnului?”

Eroul neclintit al credinței

*Tudorel Urian**

Un Corneliu Coposu al Bisericii

Într-o prețioasă carte publicată în urmă cu aproape trei decenii (*Mărturisiri, Corneliu Coposu în dialog cu Vartan Arachelian*, Editura Humanitas, 1996), este reprodusă consternarea fostului președinte al României, Ion Iliescu, în fața inflexibilității morale a legendarului președinte al PNȚCD. Cum respectiva carte nu a mai fost retipărită până în ziua de azi (aud, totuși, că o nouă ediție este pe cale de publicare la Editura Vreamea) și mi-a fost imposibil să regăsesc vechiul exemplar în biblioteca mea unde cărțile au ajuns să fie așezate pe două-trei rânduri, nu sunt în măsură să reproduc citatul exact, dar rețin cu certitudine ideea care era: Cu Coposu nu se poate discuta pentru că nu vrea nimic. Mi-am amintit de cartea lui Vartan Arachelian și de exclamația de exasperare a lui Ion Iliescu citind cartea Cardinalului Iuliu Hossu, *Memorii. Credința noastră este viața noastră*, ediția a III-a, adnotată și adăugită, Editura Viața Creștină, Cluj-Napoca, 2022.

Cardinalul Iuliu Hossu și Corneliu Coposu, cele două personalități ale secolului XX românesc, revelate publicului de la noi după prăbușirea regimului comunist, sunt legate de un soi de discreție, la limita umilității la nivelul prezenței în viața publică, lipsa de ostentație a discursului, absența apetitului pentru arogarea de merite în circumstanțele istorice la care au participat, inflexibilitatea rațională în fața principiilor, incapacitatea structurală de a ceda ispitelor materiale, atât de puțin specifică poporului român și mai ales politicianilor. Cardinalul Iuliu

* Tudorel Urian, scriitor, publicist, critic literar, email: tudorelurian@hotmail.com

Hossu și Corneliu Coposu au lăsat impresia că tot ce li s-a întâmplat în viață, în bine și în rău, a fost dat de la Dumnezeu și acceptat ca atare. Înaltul prelat o spune explicit, fapt explicabil, dată fiind calitatea sa de slujitor al Bisericii, iar la omul politic adevărul este cumva subînțeles, dedus din tot comportamentul său. Ambii pun pe primul plan omul concret, cu calitățile și defectele sale, sunt în stare să vadă scrierile de omenie din comportamentul fiecăruia, dincolo de circumstanțele ingrate în care trebuie să acționeze, iartă cu ușurință deciziile abuzive și nedrepte de care viața nu le-a fost scutită, dacă văd semne de căință sau de regret în ochii celuilalt. Remarcă însă prompt și salută cum se cuvine toate faptele bune. Iuliu Hossu observă și notează cu acribie numele și faptele preoților ortodocși de omenie pe care i-a întâlnit în domiciliile sale forțate de la Dragoslavele, Căldărușani, Curtea de Argeș și chiar în penitenciarul de la Sighet. La fel îi observă și descrie pe înalții funcționari politici, în fața cărora a fost pus cu diverse prilejuri, ca și pe directorii de penitenciar, doctorii, gardienii din viața cotidiană a anilor de închisoare. Aceași atitudine senină, generoasă, lipsită de resentimente, se vede la Corneliu Coposu, în felul său de a se raporta la torționarii cu care a avut de-a face și pe care i-a întâlnit ulterior în viață.

Iuliu Hossu și Petru Groza

Memoriile „Fericitului” Iuliu Hossu sunt un document inestimabil despre climatul de teroare din zorii instaurării „regimului popular” în România, despre regimul de zi cu zi al celor închiși la Sighet, despre interzicerea cultului greco-catolic și presiunile la care erau supuși preoții acestor comunități pentru a se converti la ortodoxie. Situația este și mai interesantă dacă este privită din perspectiva relațiilor personale dintre episcopul greco-catolic și premierul de la acea vreme, Petru Groza. Cei doi se cunoșteau încă din anii tinereții. La începutul secolului XX, după studiile terminate la Leipzig, Petru Groza activează o vreme în Lugoj, ca tânăr avocat, în vreme ce viitorul episcop funcționa

în același oraș bănățean, ca vicar și secretar al episcopului Vasile Hossu. Chiar dacă istoria familiei politicianului avea adânci rădăcini în ortodoxie, relațiile dintre cei doi tineri de perspectivă au fost mai mult decât cordiale în anii plini de elanuri patriotice și unioniste de la începutul secolului XX, iar rolul istoric jucat de Iuliu Hossu în ziua de 1 decembrie 1918, când a citit la Alba Iulia proclamația de unire a Transilvaniei cu Regatul României și s-a îmbrățișat cu patriarhul Bisericii Ortodoxe, Miron Cristea, probabil i-a umplut inima de mândrie tânărului avocat. De altfel, chiar în paginile *Memoriilor*, înaltul prelat reproduce o confesiune a premierului făcută după abdicarea Regelui Mihai:

„Voi n-aveți nicio vină, mi-a spus într-o audiență primul ministru Groza (era pe atunci prim-ministru), dar se răsfânge asupra voastră frământarea mondială și cu aceasta lupta Bisericii catolice universale, așa (cum) cu regele Mihai s-ar fi putut trăi, dar toată reacțiunea se concentra în jurul lui.” (pp. 32–33).

Știind cât de ușor era accesul episcopului la Petru Groza, libertatea discuțiilor care se purtau între ei și afecțiunea reală a premierului pentru episcop, ne putem întreba cu deplină legitimitate cât de mare era puterea premierului într-o Românie ocupată de trupele sovietice? Mai ales dacă știm că în vremea lui Petru Groza Biserica greco-catolică a fost interzisă, iar vârfurile ei, printre care se afla și episcopul Iuliu Hossu, au fost închise. Episcopul a fost închis la Sighet vreme de cinci ani (între 25 mai 1950 și 4 iunie 1955), iar atunci când a fost eliberat, în sfârșit, a avut parte de tratamente medicale excepționale și de un transport la Mănăstirea Curtea de Argeș cu mașina personală a lui Petru Groza. E drept, ulterior a urmat (Petru Groza murise între timp) un nou domiciliu obligatoriu (înregistrat ca atare în buletinul de identitate), la mănăstirea Căldărușani.

Ar fi putut evita episcopul Iuliu Hossu destinul de martir de care a avut parte? Cu certitudine, da, dacă ar fi acceptat agreeamentele existențiale cu care a fost îmbiat înainte și în timpul detenției sale. Prețul, spus explicit în paginile *Memoriilor*, ar fi fost trădarea credinței sale și trecerea la ortodoxie. Dar așa cum Corneliu Coposu nu a renunțat

la crezul său politic democratic, Iuliu Hossu nu și-a pus niciodată sub semnul întrebării credința. *Credința noastră este viața noastră* este laitmotivul cărții, replica mecanică oferită tuturor celor care i-au propus mărimi sociale sau îndulcirea regimului penitenciar în schimbul răsturnării convingerilor sale religioase în ton cu timpurile. Au încercat cu binele și cu răul, dar s-au izbit de fiecare dată, ca de un zid, de răspunsul blând, dar ferm, al episcopului Iuliu Hossu. Edificator în acest sens este ceea ce s-a întâmplat în toamna anului 1948. În ziua de 20 septembrie, este primit în audiență de ministrul cultelor, Stanciu Stoian, care îi explică ce rol „mare și frumos” ar putea juca în zilele istorice pe care le străbate țara. Or, mărturisește episcopul,

„Deși cuvintele și gândul dânsului m-a izbit dureros (sic!) la început, n-am răspuns, ca și când n-aș fi înțeles la ce țintește și, continuând în același sens, i-am răspuns: «Domnule ministru: credința noastră este viața noastră»” (p.58).

În ziua imediat următoare, 21 septembrie, prelatul este primit în audiență de premierul Petru Groza. Atmosferă destinsă, de bună dispoziție, premierul pare în toane bune. Îi promite că se va ocupa de problemele pe care le are, iar apoi are loc un dialog imposibil de imaginat dacă ai în față doar efigiile istorice ale celor două personalități:

„«Ce ți-a spus Stanciu Stoian?»; i-am spus că mi-a promis că va interveni la Instrucție; «Și altceva ce ți-a spus?»; nefăcându-mi o propunere deschisă, n-am aflat de bine (sic!) să mă opresc la aluzia ce făcuse domnul Stoian la «rolul mare» ce aș putea avea și nici nu am luat-o în forma aceasta (...); atunci, domnul prim-ministru îmi spune surâzând: «Vrei să fii mitropolit de Iași?»; surprins, n-am înțeles la ce face aluzie și i-am răspuns: «Acolo este Durkovits, el este romano-catolic»; «Ah, răspunde râzând Groza, nu așa»; atunci am tresărit și din gestul dânsului am înțeles că vorbește despre Mitropolia Iașilor ortodoxă, care era vacantă; atunci i-am răspuns: «Domnule prim-ministru: credința noastră este viața noastră». La acest cuvânt hotărât pe care l-am spus, și îl voi repeta cu tot prilejul dat pe această cale, mi-a răspuns

liniștit și zâmbind: «Dacă ar fi numai viața!»; el știa ce zice și ce va mai fi până la «viața»” (pp. 58–59).

Este clar că mesajul ministrului Stanciu Stoian provenea direct de la premier, dar ministrul de resort, din motive necunoscute (poate intimidat de personalitatea cu rezonanțe istorice a interlocutorului, poate neconvins de justetea lui), nu a îndrăznit să-l formuleze până la capăt. Abordând o tonalitate mai puțin protocolară, bazându-se pe vechea amiciție din anii tinereții, premierul a încercat să rezolve singur problema, dar s-a izbit de intransigența morală a feței bisericești.

Întâmplarea cu Petru Groza și ministrul cultelor pune din nou în discuție similitudinile de consecvență cu sine ale lui Iuliu Hossu și Corneliu Coposu. Circulă o amintire cu aer de anecdotă a lui Corneliu Coposu, care spune că, în momentul în care a fost eliberat din penitenciar, i s-a oferit un post de jurisconsult într-un minister. Seniorul știa că propunerea ar fi venit direct de la Gheorghe Gheorghiu-Dej și tot ce i se cerea în schimbul ei era să scrie un articol în revista *Glasul patriei*, în care să laude câteva dintre reușitele noului regim. „Dacă aș fi știut care sunt reușitele noului regim nu aș mai fi făcut șaptesprezece ani de pușcărie”, ar fi răspuns, fără să stea prea mult pe gânduri Corneliu Coposu. Precum credința „Fericitului” Iuliu Hossu, conștiința politică a celui care va fi numit seniorul, în politica de după prăbușirea regimului lui Nicolae Ceaușescu, Corneliu Coposu, omul de încredere al lui Iuliu Maniu, nu era negociabilă.

Iuliu Hossu la Sighet

Memoriile episcopului Iuliu Hossu sunt esențiale pentru a înțelege fenomenul *Sighet*. O lectură fundamentală pentru toți cei care au vizitat impresionantul Memorial construit de Romulus Rusan și Ana Blandiana, un adevărat templu al memoriei, pe porțile căruia trec anual milioane de oameni. Iuliu Hossu a petrecut cinci ani la Sighet, între 25 mai 1950 și 4 iunie, 1955. Egal cu sine, cu umilitate, mereu cu Dumnezeu în

suflet, căruia nu prididește să-i mulțumească pentru încercările la care este supus sau pentru rarele raze de optimism, fără iluzii și deziluzii, cu un spirit de organizare ieșit din comun, episcopul își notează cu acribie întâmplările fiecărei zile. Află cine sunt notorietățile din celulele învecinate, știe precis cine vine, cine pleacă și cine moare și își notează cu precizie zilele respective, descrie cu minuțiozitate interogatoriile la care participă și reacțiile celor din fața sa, își notează cu scrupulozitate hrana zilnică și muncile la care trebuie să participe.

Într-o carte, care a stârnit multe valuri după prăbușirea regimului comunist, *Noapți albe și zile negre. Memorii din închisorile și lagărele comuniste*, (Editura Fundația Academia Civică, 2017), fostul director al cotidianului *Dreptatea* N. Carandino, cel care la Sighet fusese repartizat în celula lui Iuliu Maniu pentru a-l ajuta pe istoricul lider țărănist în ultimele zile de viață, notează o însemnare cu mari semnificații pentru istoria noastră:

„Nimeni nu l-a mai întrebat, cât a fost închis, nimeni n-a încercat să-l abată sau să-l corupă. Dușmanii săi cei mai îndârjiți și-au dat seama că ar fi fost timp zadarnic pierdut./ Iată un omagiu la care nici unul, absolut nici unul dintre noi, n-a avut dreptul. Cine n-a fost torturat, cine n-a fost bătut sau șantajat – toți cu excepția lui au fost evaluați de o lașitate posibilă și în consecință supuși «verificării»” (Carandino, p. 140).

Într-o țară în care cultul său a fost scos în afara legii, episcopul Iuliu Hossu nu a avut parte de același respect ca Iuliu Maniu, chiar dacă avusese onoarea de a citi proclamarea unirii Transilvaniei cu Regatul României și, cum am arătat, avea unele legături de prietenie cu premierul Petru Groza. A trecut prin toate experiențele penitenciarului, nu a fost scutit de nimic: a fost percheziționat și anchetat, a fost ispitit, amenințat și chiar lovit de unul dintre gardieni. Dar a rămas ferm în replica *Credința noastră este viața noastră*. Își amintește episcopul cum, la una dintre percheziții, îi găsiseră un cuțițaș din lemn de fag pe care și-l ascuțise cu o bucată de sticlă, pentru a-l folosi la tăiatul mămăligii și pentru ungerea marmeladei. A fost observat de un milițian,

în momentul în care încerca să-l ascundă în mânecă. Acesta l-a avertizat pe „politruc”. A urmat scena descrisă cu minuție în jurnal, singulară, totuși, în amintirile din închisoare:

„«Ce-i aceea?», întrebă politrucul; se uită furios la mine și-i ordonă milițianului: «Lovește-l!»; atunci mi-a tras o palmă peste obraz de mi-au țuit urechile, apoi a doua; atunci politrucul a spus: «Destul»; mărturisesc că n-am avut nicio supărare, spun mai mult, m-am bucurat. Iartă, Doamne Isuse; la tot ce ai pățimit Tu pentru noi păcătoșii, m-am cugetat la palma primită.» (Hossu, p. 379).

Capitole de uriașă valoare documentară se referă la felul în care episcopii încarcerați la Sighet își urmau viața spirituală, felul în care își asigurau igiena elementară în condițiile dure de detenție, mâncarea pe care o primeau în fiecare zi, programul plimbărilor și activităților cotidiene. Toate sunt descrise din perspectiva experiențelor personale de viață ale episcopului Iuliu Hossu, filtrate prin propria sa sensibilitate umană și prin credința de la care nu a abdicat nicio clipă. Cu multă emoție este descrisă moartea la Sighet, în ziua de 11 iulie 1952, a episcopului Valeriu Traian Frențiu și ceremoniile premergătoare înmormântării acestuia. De altfel, prezența celor șase episcopi uniți în penitenciar nu a trecut neobservată printre deținuți. Același N. Carandino, despre care am mai pomenit pe parcursul acestor însemnări, își exprimă admirația în fața măreției impuse în ochii celorlalți de grupul lor în timpul ritualului plimbărilor zilnice prin curtea penitenciarului:

„Spectacolul pe care îl oferea celula episcopilor uniți era impresionant. Când ieșeau la plimbare, toți bătrâni sau îmbătrâniți înainte de vreme, toți cocârjați, aveau în frunte și la oarecare distanță pe Frențiu./ Totul era la el impresionant: barba albă, figura, mersul. Deși mic de statură, părea grandios. Nu pot fi bănuir de părtinire fideistă: n-am avut niciodată sentiment religios. Am fost, în schimb, totdeauna, sensibil la măreție. Și niciodată nu am avut mai puternic șocul suprafirescului, decât privind la șirul de moșnegi târșâiți, pe care Dumnezeu sau Moise sau cine știe ce profet îi luase sub înalta sa conducere./ Îmbrăcați în haine de ocnași, martiri ai credinței lor, toți acești bătrâni nu păcătuiseră desigur decât prin omenie.

Mare vină omenia în asemenea vreme, dar mari și aceia care nu se ostenesc să o apere! Mă uitam printre zăbrele și lăcrimam fără voie la acest spectacol dantesc. Și mă gândeam dacă alți ochi decât ai mei l-au înregistrat și dacă se vor afla mai târziu pene care să-l descrie./ Am aflat peste câțva timp că Frențiu a murit în celulă, în urma unui atac de inimă. Locul lui în frunte l-a luat Hossu. Apoi episcopii au dispărut, unii tot în moarte, alții pe la alte lagăre sau închisori” (Carandino, p. 128).

Superbă descriere a unui om familiarizat cu scrisul, în spatele căreia aproape că întrezărim contururile unui grup statuar de Rodin.

Fericitul Iuliu Hossu a trăit toată viața cu prezența lui Dumnezeu în inimă și cu speranța că Biserica greco-catolică, pe care a slujit-o cu credință și dragoste, va fi repusă în drepturile constituționale, de care a fost deposedată samavolnic în zorii regimului „popular”, impus de tancurile URSS. Nu a conspirat, nu s-a pus în slujba unor interese străine, așa cum s-a sugerat, și-a iubit credincioșii și a fost întotdeauna loial țării sale. A murit în anul 1970, fără să-și vadă visul împlinit. Abia la sfârșitul anului 1989, printr-un decret semnat chiar în ultima zi a anului prăbușirii regimului comunist în România, Biserica Română Unită cu Roma va reintra în drepturile ei legitime, recunoscute de sute de ani. În urma slujbei de beatificare, oficiate de Sfântul Părinte, Papa Francisc, la 2 iunie 2019, Cardinalul Iuliu Hossu a devenit „Fericit”, fiind celebrat de întreaga Biserică Română Unită cu Roma, așa cum scrie Claudiu Lucian Pop, Episcop de Cluj în *Cuvântul înainte*, de înaltă simțire, al volumului de *Memorii*, aparținând cardinalului Iuliu Hossu.

Iuliu Hossu sub mâinile Domnului

*Adrian Popescu**

Plecându-se sub mâinile Domnului, fericitul Iuliu Hossu dovedește nu doar deplina ascultare, dar știe că Dumnezeu, Cel care l-a plămădit din țărână cu palmele Sale, are un scop cu el, un proiect care scapă înțelegerii omului. Mâinile Domnului, lăudate în Psalmul 8 („Când privesc cerurile, lucrul mâinilor Tale, / luna și stelele pe care Tu le-ai întemeiat”), deși nevăzute omului, au măreața lor lucrare, învăluită în mister. Unii teologi le aseamănă chiar cu cele două persoane ale Sfintei Treimi, Fiul și Duhul, prin care Tatăl lucrează neîncetat.

Dacă recitim *Memoriile* cardinalului Iuliu Hossu, Editura Viața Creștină, 2003, vom vedea că, nu de puține ori, mâinile Domnului sunt amintite ca ocrotitoare, ca proniatoare, ca veghetoare. Voi alege din carte pasajele unde Fericitul Iuliu Hossu invocă mâinile Domnului, în fond voia Sa. Sunt invocații și rugăciuni spontane, în fond, inspirate de o situație anume, de o stare de suflet, niciodată defetistă sau disperată, dimpotrivă, încrezătoare în Providență.

De ziua SF. Dumitru Izvorătorul de Mir, după ce-și ține ultima predică în Catedrala *Schimbarea la Față*, ierarhul se roagă, știind că va urma să vestească Evanghelia *pe altă cale*, împreună cu episcopi uniți,

„Iartă, Doamne, că le spun acestea, care toate sunt pentru preamărirea Ta, din partea celui mai nevrednic rob al Tău, și atunci, și azi, și în toate zilele vieții mele, pe calea nepătrunselor Tale sfaturi până la sfârșit, care este în *mâinile Tale preasfinte*, precum a fost și începutul. Tu, Doamne, Începutul și Sfârșitul, alfa și omega!”
(pg. 106)

* Adrian Popescu, Poet, prozator, email: adrpopes@yahoo.it

Noi, deci, ne încredințăm Providenței pentru a ne urma drumul, de la început la sfârșit, drum cunoscut de Domnul, călăuziți de El. Un act de credință fermă în grija Domnului străbate aceste gânduri ale Cardinalului.

Altă invocare a Mâinii Domnului este făcută în domiciliul forțat de la Dragoslavele:

„ne-a făcut parte de mângâiere fără nume, am sărutat *mâna* preasfântă a Domnului Isus, pentru toate ce mi-a dăruit mie, celui mai nevrednic, nu voi putea repeta îndestul pe această cale aleasă, de care m-am învrednicit.” (pg. 134)

Mai departe, amintindu-și Drumul spre Emaus al celor doi ucenici, Episcopul închis spune: „Să-L luăm fraților pe Domnul de bun tovarăș de drum să ne ținem de mâna Lui preasfântă” (pg. 186).

Arestat la 29 octombrie, 1948, împreună cu întreaga ierarhie greco-catolică română, și mulți preoți, canonici, secretari episcopali, profesori de teologie, care au refuzat *trecerea*, Episcopul Iuliu Hossu întâmpină noul an, 1950, încredințându-se Domnului.

„Pe calea noului an să plecăm împreună cu Domnul, ținându-l bine de mână, și luând seama la zvâcnirile străngerilor *Mâinii Lui*, pentru a băga și mai bine de seamă când se arată pe cale vreun Irod.” (pg. 187)

Un fragment excelând prin lirism sacru, un mod de comunicare a voinței divine în mod direct, material-senzorial, *zvâcnetul*, potrivit cuvânt, traducând, cred, pulsul, ritmul inimii Părintelui ceresc, care ne ține de mână, ca pe niște copii, și ne semnalează primejdia, printr-o strângere ușoară.

În drum spre închisoarea din Sighet are bucuria de a-și revedea, din dubă, „scumpa catedrală a sufletului meu”, *Schimbarea la față*...

„Așa am lăudat și am preamărit pe Domnul, și I-am sărutat preasfânta mână care mă ținea părintește, călăuzindu-mă pe calea întunecată și necunoscută. Mașina a fost alimentată, ușile s-au închis.” (pg. 205)

„L-am cunoscut și l-am simțit mereu cu noi pe calea Emausului până aici, și așa L-am simțit lângă noi, pe calea care începea în Penitenciarul județean din Sighetul Marmăției, când ziua se întuneca. L-am simțit ținându-ne strâns de mână și rostindu-ne cuvântul adorabil *Nu te teme, numai crede*, așa urmând calea, am încercat mereu, zi de zi, ceas de ceas, să ne ținem de mâna Domnului nostru și atunci am avut liniștea pe care nimeni nu o poate da decât singur Dumnezeu.” (pg. 224)

O urmare a lui Isus, *sequela Cristi*, refăcând drumul ucenicilor la Emaus, dar cu deosebirea că acești noi, eroici ucenici creștini din secolul al XX-lea nu se simt descurajați sau derutați, ei pășesc pe urmele Domnului, siguri, prinzându-se de mâna Sa.

În temnița din Sighet, flămânzi, stând pe perna care le servea de masa, „răzimați într-un cot ca strămoșii în triclinium”, cum glumește ierarhul clujean Iuliu Hossu, el stă cu episcopul de Oradea, mâncând sărăcăcios, dar senini. ÎPS Freñțiu aduna grijuliu firimiturile de pâine, să nu se risipească nimic.

„Iată episcopul Orăzii Mari, Doamne, cu toții suntem flămânzi și aceasta zicând mă aplecam cu sufletul și sărutam Mâna Părintelui ceresc, a Domnului Isus, mulțumindu-I pentru toate, cu mângâierea sufletească dăruită tot de Domnul nostru...” (pg. 244)

Pace lăuntrică în condițiile inumane, de exterminare, de la Sighet, pace pe care o dă numai Cristos, cum afirma ierarhul, un prânz mai puțin decât frugal, la limita supraviețuirii, pe care și l-ar putea dori, poate, îngerii, pentru că ar avea astfel bucuria de a suferi pentru Isus. „Domnului i-am mulțumit cu smerenie și I-am sărutat dreapta, cum sărută mâna Părintelui copilul.” O mică bucurie copilărească, îmbunătățirea regimului alimentar, după privațiunile amintite mai sus, este socotită „un dar al Domnului” (pg. 331).

Recunoștința arătată Domnului se manifestă și în iadul de la Sighet, nu doar când se ameliorează regimul *robilor*.

„Așa în această situație schimbată, pentru moment, mă cugetam și mă cuget și azi, la mângâierile fără nume ale zilelor și anilor

de la Sighet, unde sărutam dreapta Celui Atotputernic și Preabun Părinte, a Domnului Isus, care era în mijlocul nostru și toată întristarea o prefăcea în bucurie.” (pg. 370)

Sau, mai concentrat „Sufletește, sărutăm Mâna Atotputernicului, adorându-l și aducându-I mulțumire pentru grija Sa de fi mângâiați în momentele grele...”

Relatarea peregrinărilor prin domiciliile forțate este iluminată de asemenea rugăciuni care se nasc și izbucnesc, recunoscătoare, din adâncul credinței neclintite. Ele împreună, relatări, fără ură, ale chinurilor, și rugăciuni fierbinți, dau unicitate *Memoriilor* Fericitului Iuliu Hossu.

Iuliu Hossu – Cardinal în ținură de oier

*Ioan Mitrofan**

Suntem în ani de aducere aminte despre „înaintașii noștri”, care au trăit și au exprimat prin atitudinea lor dragostea și respectul față de tradițiile și credința nestrămutată a poporului român.

Iuliu Hossu este unul din acei mărturisitori neclintiți ai credinței lor greco-catolică și trăitor până la ultima suflare a crezului său și al Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolică. Oricare aducere aminte este un mod de a ne cinsti înaintașii în credință și neam fără a spune niciodată îndeajuns despre eroismul acestora.

Biografic vorbind, Cardinalul *in pectore* a fost un exponent al secolului XX de la un capăt la altul, neclintit și plin de iubire față de neamul și țara lui. Chiar o mărturie de la încheierea periplului său prin lume, cu un glas slab dar convingător, el a încredințat misiunea iubirii de țară și neam urmașilor pentru care contemporanii săi s-au jertfit și au suferit fără a ceda presiunilor vremurilor tulburi pentru credința lor.

În declarația sa el spune: „Credința noastră este viața noastră!”.

Un alt episod al convingerilor sale din anii de biruință a românilor din Ardeal, la 1 Decembrie 1918, este Declarația de la Alba Iulia citită după deliberările din Sala Unirii despre Unirea Transilvaniei cu celelalte provincii românești. Nu este un motiv de orgoliu ci o mărturie vie a importanței și locului ocupat de Biserica Greco-Catolică, Unită cu Roma, între forțele naționale prezente la eveniment. Ce păcat că istoria se mai și fabrică din când în când! La Mănăstirea Izvorul Mureșului din timpul P.S. Ioan, azi arhiepiscop și Mitropolit ortodox la Timișoara, datează o evocare pictată a evenimentului de la 1 Decembrie 1918,

* Ioan Mitrofan, Pr. Prof. Dr., email: popaioandelaioiejdea@yahoo.com

unde Iuliu Hossu este mai învăluit de adunarea de fruntași, iar episcopul de Caransebeș, Miron Cristea, dă citire Actului de Unire (s.n.) a Transilvaniei cu România. Sesizând falsul istoric, unui greco-catolic zelos i s-a răspuns: „lasă, N.N., că așa dă bine!”. Minciuna chiar și numai formală este reprodusă, se pare (?) și la Sibiu în palatul Mitropoliei Ortodoxe a Transilvaniei „de sud”.

Ca să lămurim din timp titlul acestui articol voi reproduce câteva rânduri din „PRO ACȚIUNEA CATOLICĂ ROMÂNĂ” nr.138 din luna martie 1968, scrise de G. Ciorănescu:

„Dacă ursita l-ar fi întrupat bazilian sau om de culoare, Iuliu Hossu nu și-ar îndurera astăzi carnea bătrânețelor pe salteaua de scânduri a penitenții nemeritate de la Căldărușani, ci ar huzuri într-un palat episcopal, binecuvântând, cu un gest de superioară oboseală, turma credincioșilor din obișnuință. Dar Iuliu, mândru de obârșia sa umilă și imperială totodată, nu și-a renegat neamul, ci l-a păstorit cu o neînfruntată – deci condamnabilă – statornicie. La bine și mai ales la rău, acest vlădică cu vocație de martir, și-a împletit destinul cu cel al unui popor căruia i se oferă de pretutindeni potirul unei amare cuminecări.

Dar gloata proastă a înțeles ce mulți întârzie să vadă că Iuliu Hossu, care se apropie pe zi ce trece de lumina nevăzută, este de fapt un cardinal, ce poartă în locul purperei imperiale o umilă ținută de oaie, și în locul pălăriei cu borurile late, străbuna căciulă ciobănească. Nu este vorba de o vană împăunare cu un titlu lumesec, la care moșneagul încovoiat sub povara anilor și a pisme necredincioșilor nu mai are puterea de a râvni. Ci este vorba de ceva mai mult, de a încununa prin el biserica cea care a ajutat la formarea și consolidarea conștiinței naționale românești, care a pățimit pentru Cristos și Roma, și a arătat înainte de vreme un drum ce ar putea fi cel al ecumenismului contemporan”.

Întorcându-ne în timp, e bine să reamintim (sumar) parcursul personal, bisericesc și politic pe care l-a avut Iuliu Hossu până la asfințitul vieții sale.

Iuliu Hossu s-a născut la 31 ianuarie 1885 din părinții Ioan și Victoria (n. Măriuțiu) la Milașu Mare, zona Bistrița Năsăud; școala elementară

confesională a frecventat-o în satul natal, apoi studiile secundare la Gimnaziul din Reghin, apoi Tg. Mureș, iar studiile liceale la Liceul din Blaj, încheiat cu examenul de maturitate în 1904.

A fost trimis la Roma unde a absolvit ciclul de filosofie în 1906 și de teologie în 1910 la Ateneul *De Propaganda Fide*, an în care a fost hirotonit preot pentru eparhia de Lugoj.

A funcționat la Curia de la Lugoj iar, în timpul Primului Război Mondial, a fost în funcție de capelan militar.

A participat la marile pelerinaje ale sărbătorilor de peste an iar din 1930, odată cu numirea Eparhiei de Cluj-Gherla, își va muta reședința la Cluj.

A fost promovat din 1917 episcop de Gherla, funcție cu care va participa la Alba Iulia, la 1 Decembrie 1918, fiind vocea care a dat citire Rezoluției Adunării Naționale a tuturor românilor din Transilvania, Banat și Țara Ungurească, privitoare la unirea tuturor românilor și a acestor teritorii.

Actul Unirii merită să fie reamintit așa cum s-a pronunțat:

„Fraților,

Ceasul plinirii vremii este acesta, când Dumnezeu atotputernicul rostește, prin poporul său credincios, dreptatea Sa însetată de veacuri.

Astăzi, prin hotărârea noastră, se înfăptuiește România Mare, una și nedespărțită, rostind fericiți, toți românii de pe aceste plaiuri: Ne unim pe veci cu Țara-mamă, România.

Vă amintiți când, prin sutele de spitale, în zilele de întuneric vă vesteam: Va învinge dreptatea! [Înteruperi entuziaste: Te cunoaștem Sfinția ta!].

Vă arătam când vine ceasul că toți făcătorii nedreptății vor plânge cu lacrimi de sânge în ziua bucuriei noastre.

A biruit Dreptatea.

Acesta-i ceasul dreptății lui Dumnezeu și al răsplății lui, pentru suferințele veacurilor purtate de un neam, cu credința în Dumnezeu și cu nădejdea în dreptatea lui.

Suferința veacurilor se îmbracă în lumină cum revarsă în clipa aceasta soarele asupra noastră, lumina sa, cu binecuvântare

(în acel moment soarele ieșea de sub norii care acopereau până atunci întreg orizontul, mulțimea erupând într-un entuziasm înflăcărat).

Cuvintele Domnului se plinesc și aici, întru plinirea dreptății dumnezeiești: «Mulți au dorit să vadă ce vedeți voi și n-au văzut și să audă ce auziți voi și n-au auzit. Ochii voștri sunt fericiți că văd și urechile voastre fericite că aud!»

Văd ziua întregirii neamului și aud bunăvestirea dreptății lui Dumnezeu.

Ascultați români fericiți, bunăvestirea unirii noastre pe veci cu Țara mamă, România.

La lumina celor expuse până aici, din încredințarea și în numele Marelui Sfat al Națiunii române din Ungaria, Banat și Transilvania, rog Mărita Adunare Națională să binevoiască a primi și a enunța ca ale sale următoarele hotărâri (...cele nouă puncte ale Actului Unirii).”

La enunțarea acestei Proclamații era de față și Episcopul Miron Cristea de la Caransebeș – viitor Patriarh ortodox prin a cărei prezență fiind exprimată voința tuturor românilor indiferent de confesiunea religioasă, de a trăi uniți (n.n. cu toate că nu cu puțin timp în urmă ierarhii ortodocși au declarat că nu doreau unitatea națională!)¹.

De fapt, acest dezacord și alte afirmații potrivnice unirii și uniților au fost proferate de întreg corul episcopal ortodox într-o *circulară* în care se spunea că:

„cu sprijinul Monarhiei Habsburgice s-a ridicat și s-a întărit România modernă... România în mod perfid a ridicat arma asupra patriei noastre... Unde vă este și în ce se arată patriotismul vostru, români ucigători de frați...etc...”²

Actul constitutiv a fost apoi dus la București la noul guvern de către o delegație din care făcea parte: Vasile Goldiș, Alexandru Vaida, Miron Cristea episcopul Caransebeșului, și Iuliu Hossu.

¹ Datele acestea sunt preluate din Revista *Gând Românesc*, anul XXVII nr.1; 295, din luna mai 2017

² Idem.

Dar, entuziasmul Marii Uniri a fost umbrit apoi la scurtă vreme de tulburările din anul 1940 cu „cedarea Ardealului de Nord”, prin Dictatul de la Viena. În acele vremuri sângeroase și pline de intoleranță, Iuliu Hossu face eforturi mari pentru a-i salva pe evreii din zonă de prigoană. Dimpreună cu Episcopul romano-catolic Marton Aron, Iuliu Hossu a adus mari servicii acestei populații, fapt pe care l-a elogiat atunci și mai târziu rabinul Moshe Carmilly lider de atunci al mișcării evreiești în Ardeal. Nici sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial nu a adus pentru multă vreme tihnă Bisericii Unite și Ierarhiei sale. Instaurarea regimului ateu-comunist a adus cu sine un nou val de tulburări și persecuții. Din nefericire, instaurarea noii Ierarhii în Biserica Ortodoxă din țară a fost precedată de persecuția mai întâi a unora din proprii săi ierarhi potravnici comunismului. Au avut de suferit: Mitropolitul Moldovei și Sucevei Irineu Mihălcescu, episcopul Grigore Leu al Hușilor, oponenti consecvenți împotriva comunismului și alți ierarhi.

A urmat marele examen al credinței și rezistenței față de prigoana Bisericii Române Unite. Metodele folosite erau învățate de la Răsăritul roșu și s-au exprimat cu deplină cruzime: a fost o muncă de lămurire, apoi de intimidare, apoi de amenințare și persecuție dură cu reclusiune și dezbinare în rândul clerului și al credincioșilor. Un pas ulterior a fost desființarea politică a BRU și eliminarea rezistenței instituționale prin arestarea întregului episcopat greco-catolic la 28/29 octombrie 1948 și Decretul 358 din 1 decembrie 1948.

Episcopul Iuliu Hossu a fost întemnițat la închisoarea din Sighet din 1950 până în 1954 iar de la începutul anului 1955, dată fiind rezistența sa la trecerea în Biserica ortodoxă, va fi dus cu domiciliu obligatoriu la mănăstirea ortodoxă Căldărușani, unde a petrecut 14 ani.

Spre sfârșitul vieții, în 1969, Papa Paul al VI-lea, cunoscând întreaga mașinație a persecuției din Europa de Est, a încercat să „panseze” rănilor sufletești ale acestor persecutați; Iuliu Hossu era printre puținii scăpați vii din perioada de reclusiune și a fost ridicat la onoarea de Cardinal. Cum instituția BRU, GC era desființată prin lege, numirea s-a făcut în secret (*in pectore*) iar ispitirea sa de a pleca

la Roma a fost politicos refuzată, pentru a rămâne în mijlocul poporului său.

În acel an 1969, în ziua de 1 Decembrie – sărbătoarea României Mari – glasul său plâpând s-a auzit la Postul de radio „Europa Liberă” recitând Proclamația Marii Uniri, discurs pe care l-a încheiat cu cuvintele:

„Fericit am vestit hotărârea judecării lui Dumnezeu prin reprezentanții a toată suflarea românească, fericiți voi, care ați pecetluit pe veci Unirea cu Țara mamă.

O viață întregă veți mărturisi cu mândrie și eu am fost atunci la Alba Iulia!

Fiii fiilor voștri vor chezășui puternic și fericiți rostind: Și părinții noștri au fost la Alba Iulia.

Voi sunteți marea armată a sufletelor alese, a neamului nostru.

De acum, o! Românie Mare, întemeiată pe dreptatea lui Dumnezeu și pe credința poporului Său!

Cântarea noastră de biruință să fie cântarea neamului pe calea lungă și grea a veacurilor: «Dreptatea ta, Doamne, e dreptate în veci și cuvântul Tău adevărul!»

Dreptate și adevăr la temelie României întregite.

Mărire întru cele de sus lui Dumnezeu

Pe pământ pace.

Ziua învierii să ne luminăm popoare.

Trăiască România Mare una și în veci nedespărțită
Amin!”

Răspunsul pe care l-a dat Patriarhului Justinian dimpreună cu Teoctist Arăpașu prezenți la Dragoslavele imediat după arestarea episcopilor s-a reconfirmat și de data aceasta: „Credința noastră este viața noastră”...

Starea sănătății sale în „ermitajul impus” la Căldărușani, cu rugăciunea și jertfa liturgică zilnică, vizitele tainice primite de la enoriași, preoți și *confrații înlocuitori* după arestarea din 1948, cu timpul s-a șubrezit iar în prima parte a lunii mai 1970, familiarii au fost încunoștințați despre starea sănătății sale.

Internat în Spitalul Colentina din București, își va încredința sufletul Creatorului la 28 mai 1970. Vegheat de persoane consacrate și de Episcopii Todea și Dragomir, va fi înmormântat în Cimitirul Bellu Catholic. Ultimele sale cuvinte au fost: *Lupta mea s-a sfârșit, a voastră începe.*

O binemeritată aducere aminte a tăriei de credință, pe care au manifestat-o episcopii persecutați la 1948 și după aceea dată, s-a împlinit după repunerea în legalitate a BRU, GC din luna decembrie 1989 și mai pregnant prin vizita Papei Francisc în România, (Duminecă 2 iunie 2019), când episcopii români uniți cu Roma au fost beatificați. Printre figurile lor luminoase strălucește și chipul cardinalului episcop Iuliu Hossu, alături de Valeriu Traian, Vasile, Ioan, Tit Liviu, Ioan și Alexandru.

Sfinților episcopi martiri ai Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolică, rugați-vă pentru noi!

Blaj 1 noiembrie 2024

Pr. dr. Ioan MITROFAN

BIBLIOGRAFIE SEMNAL:

COSMOVICI Emanuel, *Episc. Iuliu Hossu viața și martiriul, 2019*

Pr. ROMAN G., *În amintirea ep. dr. Iuliu Hossu, primul cardinal al românilor*

COSMOVICI Emanuel, *Planificarea (VIII) și Desfășurarea (IX) „lichidării” BRU, 2020*

Iuliu Hossu – renunțarea la Cardinalat

*Remus Mircea Birtz**

Figura Episcopului mărturisitor Iuliu Hossu beneficiază de o abundență bibliografică¹, aspecte importante din viața lui fiind deja

* Remus Mircea Birtz, Preot, Cercetător științific (Inst. G. Barițiu), email: *mirceabirt@yahoo.com*

¹ Câteva titluri orientative: Prunduș, Silvestru Augustin; Plăianu, Clemente – *Catholicism și Ortodoxie românească. Scurt istoric al Bisericii Române Unite*, Cluj-Napoca, Ed. Viața Creștină, 1994, 253 p. + 24 planșe foto, p. 111–114, 176–77; Prunduș, Silvestru Augustin; Plăianu, Clemente; Nicula, Alexandru; Bota, Ioan M.; Costan, Ion – *Cardinalul Iuliu Hossu*, Cluj-Napoca, Ed. Unitas, 1995, 467 p.; Roman, G. – *În amintirea Episcopului Dr. Iuliu Hossu, primul cardinal al românilor, la o sută de ani dela naștere*, Cluj-Napoca, Ed. Viața Creștină, 2003, 48 p.; Prunduș, Silvestru Augustin; Plăianu, Clemente – *Cei 12 Episcopi Martiri ai Bisericii Române Unite cu Roma*, Cluj-Napoca, Ed. Viața Creștină, 1998, 223 p., biografia lui Iuliu Hossu la p. 28–49; Prunduș, Silvestru Augustin – *Evocarea figurii luminoase, la 25 de ani de la moarte, a celui ce a fost Cardinalul Dr. Iuliu Hossu – aniversare la Milaș, Bistrița-Năsăud, 1970 – 28 mai – 1995*, în *Almanah calendar Deșteptarea Crediței*, 2004, Cluj-Napoca, Ed. Viața Creștină, 2004, p.40–49.; Prunduș, Silvestru Aug. – *Mormântul cardinalului Iuliu Hossu. Exhumare și reînhumare*, Cluj-Napoca, 2008, s.ed., 47 p.; Moisin, Anton – *Cei șapte episcopi greco-catolici români care au pierit în prigoana comunistă*, Cluj-Napoca, 2010, Ed. Viața Creștină, 267 p., la p. 221–264.; Hossu, Valer – *Episcopul Iuliu Hossu, Sfântul Marii Uniri*, Cluj-Napoca, 2008, Ed. Napoca-Star, 243 p. și Idem – *Vestitorul Sionului Românesc*, Tg.Lăpuș, 2011, Ed. Galaxia Gutenberg, 214 p.; Dumitru, Bogdan – *Cardinalul Iuliu Hossu*, Tg.Lăpuș, 2012, ed. Galaxia Gutenberg, 50 p.; Zetea, Simona Ștefana; Ruscu, Dan (editori) – *Volumul Simpozionului omagial Iuliu Hossu*, Tg. Lăpuș, 2013, Ed. Galaxia Gutenberg, 250 p.; Ruscu, Dan; Tuțu, Claudiu G. (coord) – *Primul cardinal al românilor Iuliu Hossu eminentă personalitate a Bisericii și Neamului românesc*, Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2017, 139 p.; Hossu, Gelu – *Cardinalul Iuliu Hossu. Spirit al adevărului*, Cluj-Napoca, Ed. Viața Creștină, 2018, 62 p. (cu anumite erori); Hossu, Gelu (ed.) – *Episcopul greco-catolic Iuliu Hossu. Centenarul hirotonirii (1917–2017). Centenarul Unirii (1918–2018)*, Cluj-Napoca, Ed. Viața Creștină, 2018. La acestea adăugăm și câteva pagini proprii: Kierein-Kuenring, Manfred; Birtz, Mircea Remus; Făgăraș, Sabin Sebastian.– *Fărâme din Prescursa Prigoanei 1948–1990*, Cluj-Napoca, Ed. Napoca-Star, 2008, 275 p., p. p. 85–85,

clarificate. Colecțiile documentare legate de figura Arhierelui mărturisitor au făcut accesibile cercetătorilor informații inedite legate de activitatea episcopului dar și de percepția acestuia din partea autorităților, focalizarea fiind dirijată spre autoritățile comuniste repressive². Nu au

109–119, dar mai ales Birtz, Remus Mircea – *Activitatea Ordinariatului Diecezan clandestin de Cluj-Gherla între 1981–1989*, Cluj-Napoca, Ed. Presa Universitară Clujeană, 2020, 837 p., mai ales pp.69–86

- ² Știrban, Marcel – *Episcopul Iuliu Hossu în notele informative ale Siguranței și Securității (1947–1958)*, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Theologia Catholica*, 2004, XLIX, nr. 1, p. p. 223–268; esențialul studiu al lui Ovidiu Bozgan: Bozgan, Ovidiu – *Iuliu Hossu, final de biografie*, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Theologia Catholica*, 2004, XLIX, nr. 1, p. p. 269–292; Soica, Sergiu – *Un cardinal printre comuniști – episcopul Iuliu Hossu*, în Budeancă, Cosmin; Olteanu, Florentin (coord.) – *Identități sociale, culturale, etnice și religioase în communism.*, Iași, Ed. Polirom, 2015, 551 p., p. 423–434.; Idem (coord.) – *Cardinalul Iuliu Hossu în dosarele Securității. Note informative*, Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2016, 782 p. La lucrările de pionierat ale lui Marcel Știrban, Ovidiu Bozgan și Sergiu Soica se adaugă articolele redactate de cercetătorii Cristian Langa și Emanuel Cosmovici: Langa, C. – *Ultimele declarații în libertate ale Preasfințitului Iuliu Hossu date în fața Nunțului Apostolic 28 Octombrie 1948*, în *Viața Creștină*, Cluj-Napoca, 2015, XXVI, nr. 1 (431), p. 11–13.; Langa, C.; Cosmovici, E. – *Episcopul Iuliu Hossu în lumina a trei documente din anii 1967–1970*, în *Ibidem*, 2016, XXVII, nr. 4(446), p. 12–15, Idem – *Cenzurat de Securitate „De vorbă cu episcopul Dr. Iuliu Hossu prezent la Marea Unire” – interviu din anul 1968, oprit de la publicare de către Securitate*, în *Ibidem*, 2017, XXVIII, nr. 7 (461), p. 14–17; Cosmovici, Emanuel; Langa, Cristian – *O argumentare a martiriului Cardinalului Iuliu Hossu*, în *Viața Creștină*, Cluj-Napoca, I. 2018, XXIX, nr. 1 (467), p. 10–15, II. 2018, XXIX, nr. 2 (468), p. 10–15

La aceste studii se adaugă demersul investigativ al cercetătorului Gelu Hossu, inițiat cu câteva studii importante și continuat cu un serial extrem de interesant publicat în revista diecezană *Viața Creștină* din Cluj-Napoca. Hossu, Gelu – *Sus inimile. Acțiunea greco-catolică pentru repunerea în drepturi a Bisericii 1955–1956. Dumnezeiasca Liturghie din 12 august 1956*, Cluj-Napoca, 2016, Ed. Viața Creștină, 225 p., deja menționatul Hossu, Gelu (ed.) – *Episcopul greco-catolic Iuliu Hossu. Centenarul hirotonirii (1917–2017). Centenarul Unirii (1918–2018)*, Cluj-Napoca, Ed. Viața Creștină, 2018, în colaborare Ghitta, Ovidiu; Cesereanu, Ruxandra; Hossu, Gelu – *Iuliu Hossu. Trei portrete*, Tg. Lăpuș, Ed. Galaxia Gutenberg, 2019, 262 p., Hossu, Gelu – *Episcopii. Comportamente ecleziastice în vremuri de prigoană comunistă*, Cluj-Napoca, Ed. Viața Creștină, 2023, 506 p.; serialul lui Gelu Hossu – *Eparhia de Cluj-Gherla, corabie în timpul furtunii comuniste* cu episoadele semnificative publicate în revista *Viața Creștină*, Cluj-Napoca, 2022, nr. 3(517), p. 18–19, nr. 5 (519), p. 20–21, nr.6 (520), p. 21–22, focalizându-se pe situația lui Iuliu Hossu în intervalul 1964–1968.

fost ignorate relațiile dintre Statul Român și Sfântul Scaun, pentru perioada de după 1962 (debutul Conciliului Vatican II) existând deja demersuri investigative academice importante³. La aceste trimiteri sunt necesare mențiunile publicațiilor din Exil, ultimele beneficiind pe atunci de libertatea de exprimare și a presei, având avantajul consemnării unor date, evenimente, opinii sau analize pe măsura desfășurării evenimentelor. Perioada care ne interesează este cea de după 1963 (decesul Papei Ioan al XXIII-lea și asumarea pontificatului de către Paul al VI-lea).⁴ Documentele provenite de la ierarhul exilat la Căldărușani

³ Turcuș, Șerban – *Paul al VI-lea și românii. Schiță ecleziologică*, în Idem – *Varia catholica. Studii de istorie și ecleziologie*, Cluj-Napoca, Ed. Presa Universitară Clujeană, 1998, 243 p., p. 219–225; Tempfli, Imre – *Sárbol és napsugárbol. Pakocs Károly püspöki helynök élete és kora 1892–1966 (Din noroi și raze de soare. Viața și timpul lui Károly Pakocs, vicar episcopal, 1892–1966)*, Budapest, EMET, 2002, 1168 p., volum esențial pentru studiul Bisericii catolice din România, până în 1966; Bozgan, Ovidiu – *România și Sf. Scaun în primii ani ai regimului Ceaușescu (1965–1968)*, în Zetea, Simona Ștefana; Ruscu, Dan (editori) – *Volumul Simpozionului omagial Iuliu Hossu*, Tg. Lăpuș, 2013, Ed. Galaxia Gutenberg, 250 p., p.p.44–62; Turcuș, Șerban – *Papa Paul al VI-lea și Biserica Română Unită*, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 1999, XLIII, nr. 1, p. 101–110; Bucur, Ioan-Marius; Ignat, Smaranda – *Limitele Ostpolitikului vatican: cazul României*, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 2002, XLVII, nr. 2, p. 35–42; fundamentalul volum Bozgan, Ovidiu – *Cronica unui eșec previzibil. România și Sfântul Scaun în epoca pontificatului lui Paul al VI-lea (1963–1978)*, București, Ed. Curtea veche, 2004, 495 p.; Bozgan, Ovidiu – *Rezistență, represiune, destindere iluzorie: Biserica Romano-Catolică în România comunistă*, în *Dosarele istoriei*, București, 2003, VIII, nr. 9(85), p. 39–52; Bucur, Ioan-Marius – *La Romania nell'Ostpolitik vaticana. Alcune considerazioni*, în Cârja, Ion (coord.) – *I Romeni e la Santa Sede. Miscellanea di studi di storia ecclesiastica*, București, Roma, Ed. Scriptum, 2004, p.236–244; Turcuș, Șerban – *Sfântul Scaun în relațiile internaționale. Între societatea perfectă și poporul lui Dumnezeu*, București, Ed. România Press, 2008, 196 p., (care prezintă mecanismele Curiei Romane după reformele montiniene).

⁴ P.T. – *Iuliu Hossu la 80 de ani, împiedicat – în Bună-Vestire. Revistă de zidire creștină*, Roma, 1965, IV, nr.1, p. 27–29, va reproduce telegrama latină pontificală și cea de răspuns, tot în latină, din partea episcopului român. Telegramele, inclusiv de răspuns, în Idem, 1965, IV, nr. 2–3, p. 35–36.; Tăutu, Al. L. – *Un document grav în Bună-Vestire. Revistă de zidire creștină*, Roma, 1965–1966, IV-V, nr. 4–1, p. 1–11, respingerea de către B.O.R. a invitației de a trimite observatori la Conciliul Vatican II.; Tăutu, Al. L. – *Vorbesc morții*, în Idem, 1966, V, nr. 2, p. 1–9

au o valoare inestimabilă (memorii, corespondențe, înregistrări) chiar dacă ele au fost afectate de o prudentă autocenzură⁵.

Tăutu, Al. L. – *Preasfințitul Iuliu Hossu împlinește 50 de ani de episcopie*, în Idem, 1967, VI, nr. 4, p. 1–7; ****Un interviu cu privire la situația Bisericii Unite din Țară*, în Idem, 1968, VII, nr.4, p. 108–112, ce-l prezintă pe Iuliu Hossu ca singurul episcop diecezan (rezidențial) rămas, ceilalți episcopi clandestini fiind titulari sau auxiliari. În acel moment autoritățile comuniste îl considerau pe I. Hossu ca pensionar; ****Preasfințitul Iuliu Hossu* – în Idem, 1970, IX, nr. 1, p. 90–93
 ****Preasfințitul Iuliu Hossu (1885–1970)*, în Idem, 1970, IX, nr. 2, p.1–7. Sunt reproduse scrisorile papale din 1967, aflând detaliul interesant că Iuliu Hossu coresponda și cu cei din străinătate.; Ivașcu, Gabriel – *Episcopul Iuliu Hossu*, în *Bună Vestire. Revistă de zidire creștină*, Roma, 1970, IX, nr. 4, p.68–73. Sunt publicate scrisori din 1969, fiind făcute referiri și la memoriul lui Hossu către N. Ceaușescu din 29.X.1968; R. – *Primul Cardinal Român. Eminența Sa Iuliu Hossu*, în Idem, 1973, XII, nr. 1, p. 1–4. Iuliu Hossu a fost creat cardinal în 28.IV.1968, dar el nu a dorit să i se facă numirea publică. Sunt oferite și fragmente din corespondența ierarhului român.; Gordan, Vasile – *The Giant of Căldărușani*, în Idem, 1976, XV, nr. 1–2, p. 131–136. Emilian, I.V. – *Iuliu Hossu, martir și erou național*, în *Stindardul*, München, 1970, XVII, nr.110, p. 1.; Postecă, Vasile – *Iuliu Hossu*, în *Drum*, Mankato, Minnesota, 1970, VI, nr. 3, p. 12. Sima, Horia – *Episcopul Iuliu Hossu moare în glorie. Conspirația Ceaușescu–Drăgan de dezmartirizare a Bisericii Unite a eșuat*, în *Țara și Exilul*, Madrid, 1970, VI, nr. 9–12, p. 8–9; *** *Comunitatea Românească din Sao Paulo și parohia ortodoxă Sf. Treime pomenesc moartea Episcopului Hossu*, în *Ibidem*, p. 23–24.; *** *Iuliu Kardinal Hossu – ernst Bischof von Klausenburg (Cluj) in Die Christliche Osten. Zeitschrift des Catholica Unio*, Würzburg, 1973, XXVIII, nr. 3, p. 97–98. Iuliu Hossu a beneficiat și de o emisieune filatelice în Exilul Românesc: Popescu, Traian; Strejnicu, Flor – *Din lupta Exilului românesc din Spania împotriva comunismului*, Sibiu, 1994, Ed. Imago, 172 p.; De Crăciunul anului 1968 vor fi emise trei mărci poștale, înfățișându-i pe episcopii Vasile Aftenie, Ioan Suciu și Iuliu Hossu, efigiile lor fiind alăturate unor monumente din Blaj. Tirajul a fost de 5000 serii dantelate și 2000 nedantelate (p. 150–152)

⁵ Hossu, Iuliu – *Credința noastră este viața noastră – Memoriile Cardinalului Dr. Iuliu Hossu*, Cluj-Napoca, Ed. Viața Creștină, 2003. Deși Memoriile se opresc în anul 1961, este obligatorie consemnarea acestei ediții, având câteva studii auxiliare importante, suprimate în edițiile ulterioare ale Memoriilor. Astfel volumul din 2003 cuprinde și o utilă prefață semnată de Letiția Gavrila (p.5–11), și câteva articole cu caracter memorialistic și documentar: Prunuș, Silvestru Augustin; Nicula, Alexandru – *Episcopul Cardinal dr. Iuliu Hossu, un suflet pentru Cristos* (p.19–23) amintind de cazul Emil de Iuga, Bota, Ioan – *Episcopul Cardinal dr. Iuliu Hossu, Martir al Bisericii și al Națiunii Române* (p. 25–29) reproducând și o scrisoare a cardinalului către episcopul Ioan Dragomir, din 10.II.1969, și Prunduș, Silvestru Augustin – *Cardinalul în fundră de oaie* (p.477–495), text inserat și în volumul colectiv dedicat cardinalului, editat în 1995.; Hossu, Iuliu Cardinal – *Scrisori ultime din*

Iuliu Hossu a fost menținut în domiciliu obligatoriu la Mănăstirea Căldărușani, reînnoit în 10.VII.1964, regim domiciliar abrogat în 20.IV.1968, în acest timp putând fi vizitat inițial de cei apropiați, ulterior cercurile vizitatorilor extinzându-se, și putând purta corespondență. Până la abrogarea regimului domiciliar, starețul mănăstirii Căldărușani, Gherasim Cristea (1914–2014), viitor episcop al Râmnicului, era însărcinat cu supravegherea conversațiilor episcopului, Iuliu Hossu fiind monitorizat printr-un complex aparat informativ⁶. Astfel pot fi

domiciliul forțat adresate arhiepiscopului Ioan Ploscaru din Lugoj, Transcrise de Preot Ic. Stavr. Linu Dragu Popian, 1999, fișier PDF, 17 pagini, cuprinzând 10 scrisori din intervalul 1968–1970, accesibile la <https://remusmirceabirtz.files.wordpress.com/2016/07/p-lino-popian-scrisori-i-hossu-catre-i-ploscaru.pdf>;

Dumitriu-Snagov, Ion – *Documente inedite. Cardinalul Iuliu Hossu*, în *Magazin Istoric*, 1993, XXVII, nr. 12, p. 36–39. Retrimitem și la volumul citat anterior Kierein-Kuenring, Manfred; Birtz, Mircea Remus; Făgăraș, Sabin Sebastian.– *Fărâme din Prescra Prigoanei 1948–1990*, Cluj-Napoca, Ed. Napoca-Star, 2008, 275 p. Sunt redată 1 scrisoare către P. Dr. Coriolan Sabău din Lupșa (1897–1974), 3 către Pr. Liviu Trușașiu (1902–1991), fost protopop unit al Zalăului, trecut la Ortodoxie, revenit apoi la greco-catolici, 8 scrisori către episcopul Ioan Dragomir, 1 către episcopul Ioan Ploscaru, 1 către P. Nicolae Pura, toate din intervalul 1968–1970, vezi p. 85–85, 109–119

Timbuș, Ioan – *Reflexii pe marginea unei corespondențe dintre cardinalul Iuliu Hossu și preotul Gabriel Ivașcu din Trenton, SUA*, în *Zetea*, Simona Ștefana; Ruscu, Dan (editori) – *Volumul Simpozionului omagial Iuliu Hossu*, Tg. Lăpuș, Ed. Galaxia Gutenberg, 2013, p. 241–249

⁶ Bozgan, Ovidiu – *Iuliu Hossu, final de biografie...*, p. 271, 277, dar mai ales volumul lui Soica, Sergiu – *Cardinalul Iuliu Hossu în dosarele Securității. Note informative*, Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2016, 782 p. Volumul menționat oferă posibilitatea identificării unor delatori ai episcopului, câțiva fiind recrutați chiar dintre rudele apropiate. Așa de pildă sub numele conspirativ „Vălean Marius” îl putem identifica pe episcopul Visarion Vasile Aștilean, delator de forță nu doar al greco-catolicilor, dar și al ortodocșilor (*Ibidem*, p. 236–37, 244–248, 262–63, etc.), „Trofan Pavel” era preotul Patriciu Tufescu, căsătorit cu o nepoată a episcopului Ioan Bălan (*Ibidem* – p.156–57, 172–73, 189–90, etc.), „Negrea Plopu” era preotul Augustin Fărcașiu (*Ibidem*, p. 174–182, etc.), „Ionescu Valentin” era starețul Gherasim Cristea (1914–2014), viitor episcop al Râmnicului (*Ibidem*, p. 446–47, 458–63, 466–68, 474–478, etc.), „Gavrilă Mihai” era Traian Simian (*Ibidem* – p. 309–10, 321–322, 352, etc.), „Miron Gusti” era foarte probabil Titus Mălăi (*Ibidem*, p. 316, 328–29, 343–44, etc.), „Popescu Valentin” sau „Popescu Virgil” era Alexandru Olteanu, căsătorit cu o nepoată a episcopului (*Ibidem*, p. 392–93, 401–04, 406–08, 419–420, 429–30, etc.) foarte prolific de altfel, „Constantin” era Emil de Luga (*Ibidem*, p. 450, 478–79), „Ninescu” era

reconstituite reacțiile (extrem de autocontrolate de altfel) episcopului în legătură cu evenimentele eclesiastice sau politice care îl afectau.

Conciliul Vatican al II-lea era un eveniment eclesiastic major care îl preocupa pe episcop, cu atât mai mult cu cât fusese invitat să participe la sinod de către cardinalul Amleto Cicognani (27.IV.1964)⁷. Iuliu Hossu ar fi dorit să participe, conștient de importanța evenimentului, realizând totodată imposibilitatea faptului de a se deplasa în afara domiciliului forțat. Vatican II stârnea interesul nu doar al Bisericilor Ortodoxe, ci și al Securității, singurii vizitatori din România în perioada conciliară fiind recrutați anterior ca agenți (monsensiorii Károly Pakocs și Francisc Augustin)⁸. În 15.IV.1965, de Sf. Paști, atât Iuliu Hossu

funcționarul Departamentului Cultelor Gheorghe Nenciu (*Ibidem*, p. 553, 603–04, 651), „Nicolae Popescu” era viitorul episcop Emil Riti (*Ibidem*, p. 679–685), „Ghe. Stoenescu” sau „Ion Snagov” îl ascundea pe Ion Dumitriu-Snagov (*Ibidem*, p. 615–17, 626–27, 304–05, etc.), „Demeny” era preotul romano-catolic Francisc Zudor (*Ibidem*, p. 273–74, 710, 715–18, 722, 730–34, etc.), un alt turnător de forță al greco-catolicilor și a romano-catolicilor, „Pascu Roxana” era Adriana Kiseleff, colaboratoare la *Glaspul patriei* (*Ibidem*, p. 606–14, 632–33, etc.), „Florescu Ioan” era Iulian Chitta (*Ibidem*, p. 641–43, 648, etc.). Au fost indicate paginile care permit deconspirarea certă a acestor informatori, activi și în alte cauze. Sau cazul inginerului agronom Vasile Hossu, fiul dr. Traian Hossu, fratele episcopului, care și-a testat aptitudinile de delator pe unchiul său, fiind ulterior recrutat ca informator- „V.H.” sau „Aurel” (*Ibidem*, p. 464–65, 573-sq., etc.). Alexandru Olteanu a furnizat un număr impresionant de delațiuni, sub numele „Virgil Popescu”, „V.Popescu”.

⁷ Bozgan, Ovidiu – *Iuliu Hossu, final de biografie...*, p. 273. Deja în 1963 Hossu fusese invitat la Roma pentru îngrijirea sănătății, invitație pe care nu a putut-o onora, Hossu fiind ferm pe poziție: el părăsește Țara doar în urma relegalizării Bisericii Greco-Catolice... Cf. Tăutu, Al. L. – *Preasfințitul Iuliu Hossu împlinește 50 de ani de episcopie*, în *Bună-Vestire*, Roma, 1967, VI, nr. 4, p. 1–7, mai ales p. 3.

⁸ Despre activitatea informativă a Securității privind Conciliul Vatican al II-lea a se vedea un foarte bun studiu al lui William Totok: Totok, William – *Securitatea și Vaticanul*, 2012, apărut inițial pe pagina cibernetică *Halbjahresschrift*: <http://halbjahresschrift.blogspot.de/2012/05/securitate-vs-vatikan.html>, accesibil și la pagina: <https://remusmirceabirtz.files.wordpress.com/2013/01/w-totok-securitate-vs-vatikan.pdf>. Studiul prezintă și o notă raport (Nr. 304/2/2 din 21.I.1965) în care este evaluată activitatea agenților marșrutizați „Matei Popescu” (Francisc Augustin) și „Kiss Nicolae” (Károly Pakocs) și nemulțumirea ofițerului de caz. K. Pakocs de fapt „a jucat dublu” ceea ce l-a costat moartea în 1966. A se vedea pe larg Tempfli, Imre – *Sárbol és napsugárbol...*, p. 880–912, dar mai ales pp. 1025–1049, ilustrând rapoartele lui Károly Pakocs despre adevărata situație a Bisericii Catolice din

cât și episcopul Aron Marton vor primi felicitări de la Papa Paul al VI-lea, un prim semn tangibil că Roma nu îi uita⁹. Cercurile românești din Exil (evidențiindu-se omul de afaceri Iosif Constantin Drăgan) solicitau nu doar invitarea lui Hossu la Roma ci și promovarea acestuia la cardinalat, Hossu putând astfel să ajungă în Italia¹⁰. Nu s-a luat nicio măsură în acest sens cu atât mai mult cu cât anul 1965 este cel al relansării contactelor dintre România și Sf. Scaun, intermediare de Ambasada României din Italia și Nunțiatura Apostolică a Sf. Scaun către Statul italian¹¹. Iuliu Hossu va reaborda calea petiționară, trimițând memorii către conducerea Statului român (Memoriul din 3.X.1965 către Ion Gheorghe Maurer, scrisori de reconfirmare a acestui memoriu din 1.XII.1966 și 1.XII.1967, Memoriul către Nicolae Ceaușescu¹² din 29.X.1968) la care nu va primi niciodată un răspuns oficial ci doar

România, de ambele rituri (Scrisoare catre Secretarul de Stat 4.VII.1964, către Papă 17.IX.1964, 1.X.1964 și 26.X. 1964, o *Relatio* din 7.X.1964 despre starea Bisericii, o *Questio* privind jurisdicția din București 26.X.1964, o *Dubia* privind jurisdicțiile canonice latine și o *Relatio* despre catolicii și ortodocșii din România, ambele din 26.X.1964, o scrisoare către A. Casaroli din 31.X.1964, către Secretarul de Stat din 1.XI.1964 și 4.XI.1964). Erau primele relatări pe care Sf. Scaun le primea în mod nemijlocit de la o personalitate religioasă din România după 1956.

⁹ Telegrama lui Paul al VI-lea (cu conținut identic) împreună cu răspunsul celor doi episcopi (21.IV.1965) reproduce în revista *Bună-Vestire*, Roma, 1965, IV, nr. 2–3, p. 35–36

¹⁰ Bozgan, Ovidiu – *Iuliu Hossu, final de biografie...*, p. 273

¹¹ A se vedea volumul Chelaru, Rodica – *Culpe care nu se uită. Convorbiri cu Cornel Burtică*, București, Ed. Curtea Veche, 2001, p. 70–75. Omul politic, demnitar comunist și fost ambasador în Italia, Cornel Burtică (1931–2013) își va rememora tentativa din anii 1966–68 de reluare a contactelor diplomatice cu Sf. Scaun, sabotate de Emil Bodnăraș (1904–1976), chiar și în acei ani Vaticanul fiind privit ca un stat în fruntea unei organizații reacționare, emițând pretenții în vederea reglementării situației Bisericii Catolice și a relegalizării Bisericii Unite.

¹² Opinia lui Nicolae Ceaușescu față de problema unei eventuale restaurări legale a cultului greco-catolic a fost surprinsă de fostul șef al Cancelariei Prezidențiale, Silviu Curticeanu (n.1933) astfel, când N. Ceaușescu a dorit abrogarea tuturor hotărârilor Consiliului de Miniștri, Curticeanu i-a atras atenția că va abroga și cea privind unificarea religioasă dintre ortodocși și greco-catolici, Ceaușescu renunțând astfel la idee. Cf. Curticeanu, Silviu – *Mărturia unei istorii trăite. Imagini suprapuse*, București, Ed. Albatros, 2000, p. 130

episodice vizite ale unor funcționari din Departamentul Cultelor¹³. Anul 1967 va fi extrem de solicitant pentru Iuliu Hossu, acesta fiind tatonat în urma vacantării scaunului mitropolitan ortodox de la Sibiu, în vederea pregătirii Semicentenarului unirii Transilvaniei cu România (ce urma să fie prăznuit în 1968), fiind totodată felicitat de Paul al VI-lea și de cardinantul Amleto Cocognani (15.XI.1967 scrisoarea papei, 28.XI.1967 nota lui Cocognani) cu ocazia a 50 de ani de episcopat¹⁴. În Exil se revehicula ideea cardinalatului lui Hossu (cu atât mai mult cu cât în 26.VI.1967 avusese loc un consistoriu, fiind creați 27 de noi cardinali¹⁵), Sf. Scaun lansând ideea de a-l numi pe Hossu arhiepiscop *ad personam*, inițiativă la care a renunțat ulterior, fapt consemnat cu satisfacție de Ambasada RSR din Italia¹⁶. În 20.IV.1968 domiciliul obligatoriu i se va anula lui Iuliu Hossu (acestuia fiindu-i atribuit un act de identitate cu adresa comunei Moara Săracă, el fiind teoretic liber să se deplaseze unde dorea (practic fiind supravegheat cu mai multă sârguință). Anul jubiliar 1968 (semicentenarul unirii Transilvaniei cu România), în ciuda unor speranțe, nu-i va aduce nicio ameliorare a situației. Diplomatul pontifical, monseniorul Giovanni Cheli, va reuși totuși în 31.X.1968 să-l viziteze pe Iuliu Hossu la Căldărușani, în urma unor dificile negocieri cu autoritățile române (oficial pentru a-i transmite binecuvântări pontificale și o invitație la Roma)¹⁷. Anul 1969 va fi important pentru episcopul surghiunit, arhiepiscopul clandestin Josef Schubert, titular de Ceramusa, administrator apostolic al Arhidiecezei de București, fost deținut politic, beneficiar și el de domiciliu obligatoriu la ieșirea din închisoare la M-tirea Timișul de Sus de lângă

¹³ Bozgan, Ovidiu – *Iuliu Hossu, final de biografie...*, p. 273, 274, 276, 282. Tăutu, Al. L. – *Preasfințitul Iuliu Hossu împlinește 50 de ani de episcopie*, în *Bună-Vestire*, Roma, 1967, VI, nr. 4, p. 1–7

¹⁴ Tăutu, Al. L. – *Preasfințitul Iuliu Hossu împlinește 50 de ani de episcopie*, în *Bună-Vestire*, Roma, 1967, VI, nr. 4, p. 1–07

¹⁵ Informații despre acel consistoriu date în *Notele* din revista *Bună-Vestire*, Roma, 1967, VI, nr. 3, p. 33.

¹⁶ Bozgan, Ovidiu – *Iuliu Hossu, final de biografie...*, p. 274

¹⁷ *Ibidem*, p. 275

Predeal fiind lăsat să emigreze în Occident (24.I.1969) și având o audiență privată la Roma cu Paul al VI-lea (22.II.1969)¹⁸. Cu ocazia acesteia, Monseniorul Schubert a pledat și cauza greco-catolică, rugându-l pe Paul al VI-lea să îi creeze cardinali pe episcopii Iuliu Hossu și Aron Marton¹⁹. În 4.IV.1969, monseniorul Schubert trecea întru eternitate la München. Schubert s-a întreținut la Roma cu diferite notabilități pontificale dar și cu fruntașii eclesiastici români din cetatea Eternă (episcopul Vasile Cristea, monseniorii Aloisie L. Tăutu, Flaviu Popan, Octavian Bârlea, Pamfil Carnațiu) cărora desigur le-a sumarizat conversația cu Paul al VI-lea. În consistoriul din 28.IV.1969 vor fi creați 35 de cardinali noi, 2 fiind *in pectore*, cu identitatea publică nedivulgată. Hossu va primi în 19.III.1969 o a doua vizită a monseniorului Giovanni Cheli, sumarul întrevederii fiind cunoscut: lui Hossu i s-a propus cardinalatul cu condiția plecării definitive la Roma, fără drept de a se mai întoarce în Țară. Hossu a refuzat categoric (spre disperarea și a funcționarului Departamentului Cultelor care l-a însoțit pe Cheli dar nu a asistat la discuția privată dintre Hossu și emisarul pontifical)²⁰. Asupra acestui moment vom reveni. Sfârșitul anului 1969 și începutul anului 1970 conturează intervalul în care ideea cardinalatului lui Iuliu Hossu se răspândește și în România. Ignorându-i-se calea petiționară, Iuliu Hossu a ținut un contact strâns cu confrății din episcopatul clandestin, cu clericii diecezei sale, ba chiar și cu prelații români din Exil, neignorând nici propria succesiune administrativă diecezană. Cu aceeași credință va trece în eternitate în 28.V.1970²¹. Anunțul public

¹⁸ Menges, Hieronymus – *Joseph Schubert. 1890–1969. Biographie eines rumänischen Bischofs*, Enseldorf, Salesianer-Buchdruck, 1971, 63 p., vizita la Roma (8.II.–27.II. 1968) descrisă la p. 47–53. Schubert fusese „răscumpărat” de autoritățile Republicii Federale Germane, scăpând din domiciliul forțat (datele din articolul Bozgan, Ovidiu – *Iuliu Hossu, final de biografie...*, p. 275 fiind imprecise).

¹⁹ *Ibidem*, p. 52

²⁰ Bozgan, Ovidiu – *Iuliu Hossu, final de biografie...*, p. 275.

²¹ În Exil vor apărea în decursul anului 1970 mai multe evocări dedicate ierarhului mărturisitor, conținând informații valoroase asupra ultimilor ani de viață: Red(acția) – *Prea Sfințitul Iuliu Hossu*, în *Bună-Vestire*, Roma, 1970, IX, nr. 1, p. 90–93 (dedicat aniversăria 85 de ani a ierarhului), Red(acția) – *Prea Sfințitul Iuliu Hossu (1885–*

asupra cardinalatului lui Iuliu Hossu a fost făcut de Paul al VI-lea în 5.III.1973, pontiful roman recunoscând că ierarhul român a fost creat cardinal *in pectore* în consistoriul din 28.IV.1969, împreună cu episcopul ceh mărturisitor al credinței Ștepan Trochta (1905–6.IV.1974, Litoměřice); după spusele lui Paul al VI-lea, Hossu însuși ar fi cerut ca promovarea lui să nu fie divulgată, nedorind o eventuală iritare a autorităților române.²² Pentru a pune în evidență deosebirea de tratament între Iuliu Hossu și Ștepan Trochta reproducem cronologia seacă a evenimentelor legate de anunțul cardinalatului lui Trochta, așa cum este ea accesibilă în pagina cibernetică Wikipedia:

„Pope Paul VI named Trochta as a cardinal in pectore on 28 April 1969 and the appointment was made public in on 5 March 1973; he was elevated as the Cardinal Priest of San Giovanni Bosco in Via Tuscolana with the titular church being raised pro hac vice. Agostino Casaroli delivered the news of his appointment to him on 5 March and Trochta was noted to have been surprised but received the news with considerable calm. On 6 April he arrived in Rome at the Leonardo da Vinci Airport where Casaroli and Cardinal Sebastiano Baggio greeted him. He received the red hat and title on 12 April 1973. Trochta made his formal installation

1970), în *Bună-Vestire*, Roma, 1970, IX, nr. 2, p. 1–7; Ivașcu, Gabriel – *Episcopul Iuliu Hossu*, în *Bună-Vestire*, Roma, 1970, IX, nr. 4, p. 68–73

²² R. – *Primul Cardinal Român, Eminența Sa Iuliu Hossu*, în *Bună-Vestire*, Roma, 1973, XII, nr. 1, p.1–4. Cercetătorul Ovidiu Bozgan va investiga corelația dintre momentul anunțului pontifical și vizita președintelui N. Ceaușescu la Sf. Scaun în 26.V.1973. Cf. Bozgan, Ovidiu – *Iuliu Hossu, final de biografie...*, p. 276; A se vedea și Moraru, Constantin – *Ceaușescu la Sfântul Scaun*, în *Dosarele istoriei*, București, 2006, XI, nr. 1(113), p. 39–48 (stenograma convorbirilor cu Paul VI în 1973) și memoriul prezentat de Sf. Scaun din 26.V.1973; vezi și Cristea, Vasile – *O întâmpinare în Bună-Vestire. Revistă de zidire creștină*, Roma, 1973, XII, nr. 2–3, p. 92–93 cuprinzând un memoriu către N. Ceaușescu redactat în vederea acestei vizite de către episcopul din Exil Vasile Cristea, precum și analiza din Exil a acestui eveniment R. – *Vizita Președintelui Nicolae Ceaușescu la Papa Paul al VI-lea*, în *Bună-Vestire*, Roma, 1973, XII, nr. 2–3, p. 189–190. Întregul număr respectiv al revistei *Bună-Vestire* era dedicat celor 25 de ani de la debutul prigoanei împotriva Bisericii Române Unite, anunțul pontifical constituindu-se un „premiu de consolare” pentru Biserica Română Unită, fiind mai puțin corelabil cu o eventuală *captatio benevolentiae* a autorităților române comuniste.

in his new church on 15 April after having celebrated a 13 April Mass for the staff at L'Osservatore Romano. He met with Paul VI once again in a 14 April private audience and returned home to his diocese on 16 April. He attended the two synods with the first being from 11–28 October and the other from 30 September to 6 November 1971. Trochta died on 6 April 1974 in Litoměřice. He suffered a severe stroke on the morning of 6 April and was rushed to hospital where he died after having never regained consciousness. Trochta had undergone an operation in March 1974 but a week later on 5 April a communist official named Dlabal came to see him in the morning for a quasi-interrogation. The drunken officer was threatening and insulting to the wearied cardinal throughout the six-hour interview (11:30am to 5:30pm). He had a restless night and the next morning a nurse found him in severe pain from a cerebral hemorrhage.

There were 3,000 people present for his 16 April funeral including the Vatican's apostolic nuncio to Eastern Europe, Archbishop Luigi Poggi; Cardinal Franz König of Austria; the German cardinal Alfred Bengsch, Archbishop of Berlin; and the two Polish cardinals, Stefan Wyszyński and Karol Józef Wojtyła – the future Pope John Paul II.”²³

Cu alte cuvinte, Paul al VI-lea nu a așteptat decesul episcopului pentru a-i anunța promovarea, acestuia i s-a permis să meargă la Roma și să se întoarcă în Cehoslovacia (stat socialist, cu prezența trupelor sovietice pe teritoriul său). Deși prigonit de autoritățile comuniste până în ultimele zile de viață, la înmormântarea sa au fost autorizați să participe cardinali cu prestanță din Europa Centrală.

Acestea ar fi datele seci, cronologice. Din bibliografia parcursă dedicată ultimilor ani ai lui Iuliu Hossu vom reține câteva date:

1. Iuliu Hossu era un om educat în vechea patină socială, cea din vremea Imperiului, extrem de politicos și de rezervat față de interlocutorii săi (mai ales față de cei în care nu avea încredere), ferindu-se să-i

²³ https://en.wikipedia.org/wiki/%C5%A0t%C4%9Bp%C3%A1n_Trochta (accesată în 17.09.2024)

- jignească, utilizând argumente riguroase dar non ofensive față de solicitanți;
2. în ultimii ani ai vieții și-a intensificat activitatea epistolară, până în pragul morții semnând *Episcop Iuliu de Cluj-Gherla*, iar în ultimii ani și-a refocalizat atenția spre administrația bisericească (din clandestinitate);
 3. în permanență a abordat o cale petiționară, respectând prevederile legilor (chiar și când acestea aveau un caracter abuziv);
 4. fidelitatea față de propriile principii era de nezdruccinat;
 5. ascultător fidel al radioului (inclusiv al posturilor occidentale dezavuate de regim), Iuliu Hossu era perfect la curent cu realitățile politico-eclesiastice nu doar din Țară ci și din lumea liberă. De asemenea, putea evalua informațiile și în funcție de atitudinea interlocutorilor săi.

Anii 1964–1970 au fost pentru contextul social intern al României ani ai unei aparente liberalizări, anumite evenimente fiind generatoare de speranță sau optimism:

1. retragerea trupelor sovietice din România, finalizată în 1962;
2. eliberarea deținuților politici (1962–1964);
3. adoptarea liniei de „independență” a Partidului Muncitoresc Român în conflictul sovieto-chinez, relansarea legăturilor diplomatice și economice cu statele occidentale;
4. demascarea unor abuzuri ale Securității, culminând cu faimoasa plenară a Partidului Comunist din aprilie 1968 urmată de reabilitarea (de regulă post-mortem) a unor fruntași comuniști, victime ale epurărilor anterioare;
5. poziția de condamnare a invaziei trupelor Tratatului de la Varșovia împotriva R.S. Cehoslovace, anterior oficialitățile românești exprimându-și susținerea față de conducerea reformistă a Cehoslovaciei („Primăvara de la Praga”);
6. recuperarea unor simboluri sau valori naționale, puse anterior la index (vizita lui N. Ceaușescu la Putna, în 1966, cu prilejul jubileului

- de 500 de ani de la ctitoria mănăstirii, participând la serviciul divin, relaxarea – dar nu anularea! – prigoanei împotriva monahismului);
7. un oarecare liberalism cultural;
 8. o timidă relansare a inițiativei private (regimul mandatarilor).

Iată câteva evenimente care au generat un real entuziasm la nivel popular, în toamna anului 1968 regimul Ceaușescu având popularitatea ajunsă la stele. Era mai mult decât naturală contagiunea cu optimism și speranță a clericilor și credincioșilor Bisericii Greco-Catolice din România care nu cereau decât repararea nedreptăților din 1968, cu atât mai mult cu cât în Cehoslovacia primăvara și vara anului 1968 a adus și relegalizarea Bisericii Greco-Catolice (18.VI.1968)²⁴.

O altă observație se impune: mai toți cercetătorii români care au abordat subiectul istoriei eclesiastice în intervalul 1964–1989 au considerat Biserica Catolică după 1965 (încheierea Conciliului Vatican II) ca fiind aceeași instituție calitativă cu cea anterioară debutului acestui Conciliu (1962). Documentele conciliare dar mai ales reformele post-conciliare au generat schimbări nu doar de formă ci și de fond, Biserica după 1965 fiind calitativ și teologic diferită de cea anterioară²⁵. Activitatea publică a lui Paul al VI-lea era net diferită de cea a predecesorilor săi

²⁴ Descrierea și analiza relegalizării Bisericii Greco-Catolice din Cehoslovacia, relegalizare care a fost atent elaborată, încât să se asigure echitatea între Biserica Ortodoxă și cea Greco-Catolică nu a scăpat atenției Exilului Românesc: R. – *Starea actuală a Bisericii din Cehoslovacia*, în *Bună-Vestire*, Roma, 1970, IX, nr. 1, p.108–109, R – *Biserica Greco-Catolică din Cehoslovacia*, în *Bună-Vestire*, Roma, 1972, XI, nr. 1, p. 115–118

²⁵ Despre diferențele calitative dintre cele două instituții vezi Birtz, Remus Mircea – *Un român exilat misterios: „Principele Scortesco”*. *Cine era? (cu o incursiune în peisajul catolic tradiționalist din Apus*, în Aslan, Margareta; Ivan, Adrian Liviu – *De la elitele Securității la securitatea elitelor*, vol. I, Cluj-Napoca, Ed. Presa Universitară Clujeană, 2017, 233 p., p. 7–64, mai ales p. 47–52, Idem – *Activitatea Ordinariatului Greco-Catolic Diecezan Clandestin de Cluj-Gherla între 1981–1989 (pe baza documentelor intraeclésiastice)*, Cluj-Napoca, Ed. Presa Universitară Clujeană, 2020, 837 p., p. 28–29, 33–34, 221–23, 476–482, 492–500. Pentru o altă introducere în problema Conciliului Vatican II, diferită de perspectiva triumfalistă generalizată a se vedea: Wiltgen, Ralph M. – *Le Rhin se jette dans le Tibre*, Paris, Ed. du Cèdre, 1973, 302 p.; de Mattei, Roberto – *Le Concile Vatican II. Une histoire à écrire*, s.l. [Paris], Ed. Muller, 2013, 499 p

(relații cu Patriarhia Ecumenică²⁶, cu protestanții, cu Consiliul Mondial al Bisericilor sau deschiderea politică spre stânga²⁷). Documentele conciliare²⁸, actele și intervențiile publice ale lui Paul al VI-lea fiind

²⁶ Despre raporturile dintre Sf. Scaun și patriarhia Constantinopolului între 1959–1971 a se vedea *Tomos Agapis. Vatican-Phanar (1958–1970)*, Rome Istanbul, Typ. Polyglotte Vaticane, 1971, 733 p. Paul al VI-lea s-a întâlnit prima dată cu Patriarhul Ecumenic în 6.I.1964, la Ierusalim, îmbrățișându-se. **În 7.XII.1965 au fost ridicate excomunicările dintre Scaunul Roman și cel Constantinopolitan** (Declarația Comună, p. 278–283, Bula *Ambulate in dilectione*, p. 284–289, Actul Sinodal Constantinopolitan p. 290–294). *Autocefaliile* Ortodoxe nu s-au considerat canonic legate de acest act (un act canonic disciplinar), faptul producând confuzie și în mediile eclesiastice ortodoxe. De remarcat că reprezentantul Patriarhiei Ecumenice la Conciliul Vatican II în calitate de observator a fost teologul român Andrei Scrima. Cf. Duțu, Florin – *Păunul Patriarhiei: Părintele Andrei Scrima (1925–2000)*, București, Ed. Floarea Albă de Colț, 2017, 223 p., Andrei Scrima refuzând colaborarea cu instituțiile eclesiastice românești sau cu cele informative. A se vedea și volumul Scrima, André – *Duhul Sfânt și Unitatea Bisericii. Jurnal de Conciliu*, București, Ed. Anastasia, 2004, Ed. Anastasia, 240 p., cuprinzând luări de poziție ale acestuia în context conciliar sau post-conciliar; Scrima se va revela ca un teolog *neo-ortodox* (modernist), având avantajul rămânerii în Exil. Greco-catolicii români au fost confuzionați în urma acestei schimbări de poziție, cei din Exil putându-se exprima în acest sens: Filip, Ioan – *Biserica Română Unită și ecumenismul*, în *Bună-Vestire. Revistă de zidire creștină*, Roma, 1972, XI, nr. 1, p. 32–37, condiția participării B.R.U. la ecumenism fiind tocmai libertatea acesteia din Țară.

²⁷ O cronologie a tuturor întâlnirilor lui Paul al VI-lea cu demnitari comuniști sau de stânga, precum și frenetica activitate ecumenică bazată pe un relativism antropocentric sunt prezentate în volumul introductiv: Villa, Luigi – *Paolo VI, beato?*, Brescia, Ed. Civiltà, 1998, 284 p

²⁸ *** *Conciliul Ecumenic Vatican II. Constituții, decrete. Ediție revizuită*, București, Ed. Arhiepiscopiei Romano-Catolice, 1999. O bună sinteză rezumativă a situației Bisericii Catolice din România și a raporturilor acesteia cu autoritățile comuniste de la București în Bozgan, Ovidiu – *Cronica unui eșec previzibil...*, p.142–155 A se vedea Decretele Conciliare *Orientalium Ecclesiarum* (21.XI.1964), *Despre Bisericile Orientale Catolice* (în *Conciliul Ecumenic Vatican II. Constituții, decrete. Ediție revizuită...*, p. 121–132); și *Decretul Unitatis Reintegratio* (21.XI.1964) *Despre Ecumenism*, (în *Conciliul Ecumenic Vatican II. Constituții, decrete. Ediție revizuită...*, p. 133–150) mai ales capitolul III al acestuia (vol. Cit., p. 144–147) dedicat Bisericilor Orientale neunite cu Roma. Dacă orientalii uniți erau stimulați la redescoperirea propriilor tradiții orientale, aceștia erau îndemnați **la un raport fratern** cu frații lor neuniți. Decretul despre ecumenism considera Bisericile Orientale neunite ca fiind cele mai apropiate de Biserica Catolică, acestea fiind privite **ca biserici surori**, fiind stimulată cooperarea cu acestea, permițându-se în anumite cazuri **chiar intercomuniunea sacramentală** între credincioșii diferitelor denominațiuni.

inedite și spectaculoase, erau intens mediatizate de posturile de radio occidentale sau de emisiunile postului Radio Vatican, pe care Iuliu Hossu le asculta regulat.

În aceste noi conjuncturi politico-eclesiastice, Iuliu Hossu va fi asaltat din partea autorităților politice, bisericești, fie ele ortodoxe sau greco-catolice, din partea apropiaților (rude sau colaboratori) cu mai multe oferte ispititoare (termenul incluzând și o dimensiune teologică). Se va încerca o prezentare sistematică a lor, necesară demersului investigativ:

1. În 3.X.1962, „Ionescu Valentin” (starețul Gherasim Cristea, de la Căldărușani) va prezenta o notă ofițerului de resort cu privire la repetatele invitații lui I. Hossu făcute de Patriarhul Justinian Marina, de episcopul Athanasie Dincă sau de alți clerici pentru a trece la Ortodoxie. Ca argumente, pe lângă invitații la masă, la trapeza mănăstirii, s-a invocat unitatea cărților de cult (Hossu folosea cărțile de cult ortodoxe), a calendarului bisericesc, a unității de fond eclesiastice. Hossu a refuzat invocând senectutea, o viață predicând credința greco-catolică, o trecere în acel moment descalificându-l ca neros și dorind să moară liniștit²⁹. Ultimul argument va fi repetat de ierarhul exilat ocazional.
2. Începuse Conciliul Vatican al II-lea, cu participarea plenară a Episcopatului Catolic. Hossu este invitat la Roma sub pretextul acordării asistenței medicale. El va refuza să plece, atâta timp cât Biserica Română Unită nu-și va recăpăta statutul legal³⁰. Motivul va deveni o constantă în afirmațiile lui Hossu, până la moarte. Ceea ce nu se bănuia de către marea masă a clerului și credincioșilor

Faptul *in se* nu era nou, se aplicase și în Ardeal încă din sec.XIX, nou era statutul de Biserică Soră *Neschismatică* atribuit Bisericilor Ortodoxe.

²⁹ Soica, Sergiu – (coord.) – *Cardinalul Iuliu Hossu în dosarele Securității. Note informative*, Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2016, 782 p. 336–337.

³⁰ Cf. Tăutu, Al. L. – *Preasfințitul Iuliu Hossu împlinește 50 de ani de episcopie*, în *Bună-Vestire*, Roma, 1967, VI, nr. 4, p. 1–7, mai ales p. 3. Soica, Sergiu – (coord.) – *Cardinalul Iuliu Hossu în dosarele Securității...*, p.376–77, 385 (Hossu refuză o nouă invitație de la Roma, primită în decembrie 1964).

catolici era caracterul revoluționar al acestui Conciliu, ce va modifica modelele eclesiologice clasice. Constituția conciliară *Lumen Gentium* promulgată în 21.XI.1964 va redefini eclesiologia catolică, Biserica lui Hristos nemaifiind Biserica Catolică ci *subsistând* în Biserica Catolică³¹. Dacă Biserica doar subsistă în cea Catolică, Ea poate subsista și în alte Biserici (fiind legitimate confesiunile acatolice): cea Ortodoxă de pildă. Tot în 21.XI.1964 vor fi promulgate Decretele Conciliare *Orientalium Ecclesiarum* (despre Bisericile Orientale Unite cu Roma) și *Unitatis Reintegratio* (despre ecumenism³²), în urma acestora comunicarea sacramentală între catolici și ortodocși fiind oficial tolerată în anumite situații. Dacă la aceste documente conciliare adăugăm și ineditul întâlnirilor dintre Paul al VI-lea și Patriarhul Athenagoras (ianuarie 1964) Iuliu Hossu avea la ce medita...

3. Întrevederile cu Patriarhul Justinian sau cu alți clerici fruntași ortodocși la Căldărușani având ca subiect unirea Bisericilor³³ îl

³¹ „Aceasta este Biserica unică a lui Cristos, pe care o mărturisim în crez ca una, sfântă, catolică și apostolică. Mântuitorul nostru, după învierea sa, a încredințat-o lui Petru pentru a o păstori (cf. In 21,17), i-a dat acestuia și celorlalți apostoli misiunea de a o răspândi și călăuzi (cf. Mt 28,18 ss) și a înălțat-o pe veci ca stâlp și temelie a adevărului (cf. 1Tim 3,15). Această Biserică, orânduită și organizată în această lume ca societate, subsistă în Biserica Catolică, cărmuită de urmașul lui Petru și de episcopii în comuniune cu el, deși în afara organismului său vizibil există numeroase elemente de sfințire și de adevăr, care, fiind daruri proprii ale Bisericii lui Cristos, duc spre unitatea catolică.” (*Lumen Gentium*, par. 8). Anterior Biserica Unică a lui Hristos *era* (s.n.) Biserica Catolică. Acesta era temeiul eclesiologic, fundamentat dogmatic, pentru care episcopii greco-catolici au respins *in corpore* unirea cu Biserica Ortodoxă.

³² Decretul *Unitatis Reintegratio* contrazicea Enciclica Papei Pius al XI-lea *Mortalium animos* (6.I.1928) ce sintetiza vechea învățătură a Bisericii Catolice, prin care ecumenismul era privit ca întoarcere a schismaticilor și ereticilor la Biserica Catolică. Despre cum s-au raportat eclesiasticii ortodocși români la Conciliul Vatican II și la evenimentele imediat următoare, precum și relațiile acestora cu celelalte Biserici ortodoxe o bună sinteză la Bozga, Ovidiu – *Cronica unui eșec previzibil...*, p. 128–141, 156–183

³³ Soica, Sergiu – (coord.) – *Cardinalul Iuliu Hossu în dosarele Securității...*, p. 360–61, 363, 380–81 (informatorul „Vlăsceanu” va raporta că în 13.VII.1964 monahul Nechifor Emilian de la Căldărușani i-ar fi relatat despre intenția lui Hossu de

vor găsi pe Iuliu Hossu într-o poziție vulnerabilizată indusă chiar de către Roma, ierarhul greco-catolic român apelând la două argumente pe care le va susține până la moarte: 1) constanța unei doctrine pe care a propovăduit-o până în acel moment; 2) îndemnul adresat preoților săi de a acționa conform conștiințelor proprii.

Anul 1965 va aduce promulgarea unor noi documente conciliare fundamentale: Declarația conciliară *Nostra Aetate* (28.X.1965), Declarația conciliară *Dignitatis humanae* (7.XII.1965) sau Constituția pastorală *Gaudium et spes* (7.XII.1965), determinând o nouă raportare la religiile necreștine, nu doar la confesiunile acatolice, postulând libertatea confesională nu doar în conștiință ci și în drept, ci și un antropocentrism accentuat (*Gaudium et spes*) ce va substitui teocentrismul anterior. Ridicarea anatemei dintre Scaunul Roman și Patriarhia Ecumenică, gest spectacular dar fără impact asupra celorlalte autocefalii ortodoxe răsăritene va fi un punct culminant în noua eclesiologie a Vaticanului. Funcționarii Departamentului Cultelor³⁴, clericii de la Roma³⁵, clericii uniți sau ortodocși din Țară³⁶ dar și rudele apropiate³⁷ vor urmări

a trece la Ortodoxie în calitate de episcop, informația secundară stârnind agitație în rândul ofițerilor de Securitate responsabili de caz. Va fi fost o replică lansată de Hossu pentru a tempera un iscoditor sau o idee cu care cocheta pe moment?).

³⁴ Începând cu perioada liberalizării politice din 1964 funcționarii Departamentului Cultelor îl vor sonda pe Hossu la Căldărușani, în preajma expirării domiciliului obligatoriu din acel an. Dorința lui Hossu de relegalizare a Bisericii Unite și reparare a samavolniciei din 1948 va fi urmată de prelungirea domiciliului obligatoriu, de o intensificare a supravegherii sale, de refuzul oricărei audiențe având ca obiect cultul greco-catolic, Hossu fiind îndemnat insistent să renunțe la pretențiile sale, acesta tot insistent menținându-le. Vezi nota informativă semnată „Văleanu Marius” (episcopul Visarion Vasile Aștilean) din 13.VII.1964 (cf. Soica, Sergiu – (coord.) – *Cardinalul Iuliu Hossu în dosarele Securității...*, p. 378–79, dar și p.407–08, 423, 466–67

³⁵ Soica, Sergiu – (coord.) – *Cardinalul Iuliu Hossu în dosarele Securității...*, p. 388, 391, 392, mai ales p. 401–404 (nota lui „Văleanu Marius” din 29.VI.1965, în urma dialogurilor cu Alexandru Olteanu, nepotul episcopului Hossu).

³⁶ Fostul preot greco-catolic Vasile Aștilean, devenit inspector patriarhal și ierarh ortodox (Visarion Aștilean) va fi un informator prolific în cazul lui Hossu. Preoții Vasile Chindriș (*Ibidem* – p. 399–40), Ioan Costan (*Ibidem* – p. 434–435), Ioan Leluțiu (*Ibidem* – 411–415) sau Silvestru Augustin Prunduș (*Ibidem* – p. 434–35). Se va remarca activitatea preotului Ioan Leluțiu care în 1965 trimisese un memoriu la Roma, prin care cerea numirea de cardinal pentru Iuliu Hossu, comparând figura

(sau vor primi sarcini din partea Securității de a urmări) reacțiile episcopului Iuliu Hossu. Reacția acestuia va fi simplă și liniară, sub semnul intransigenței: refuzul de a călători la Roma, continuarea activității petiționare cu respectarea legilor, refuzul de a se stabili în Capitală sau la oricare adresă în afara reședinței sale eparhiale din Cluj, intransigența asumării vechii credințe greco-catolice. Mai mult, Iuliu Hossu se considera în continuare conducătorul unic al Bisericii Greco-Catolice din România³⁸, rămânând unicul episcop greco-catolic în viață dintre cei odată recunoscuți legal în 1948. Față de apropiați, Iuliu Hossu s-a exprimat mai tranșant în ceea ce privește o eventuală vizită la Roma, considerând că „nu este iubit acolo”, fiind denigrat înaintea Curiei papale încă din perioada interbelică de către preotul canonic Augustin Popa (1893–1974)³⁹, opțiunea politică interbelică liberală sau guvernamentală a lui Hossu nefiind agreată de clerul militant național-țărănist⁴⁰. Argumentul era preparat pentru Alexandru Olteanu (căsătorit cu Nora Hossu, fiica lui Iosif Iustin, fratele episcopului), Hossu necreditându-l

acestuia cu Iosif cardinal Slipyi, Primatul greco-catolicilor ucraineni și cu Josef cardinal Beran, arhiepiscopul Pragăi (Soica, Sergiu – (coord.) – *Cardinalul Iuliu Hossu în dosarele Securității...*, p. 402, 411). De altfel în ianuarie 1965 Iuliu Hossu fusese felicitat de Papă cu ocazia împlinirii a 80 de ani.

³⁷ Alexandru Olteanu căsătorit cu nepoata Nora a episcopului Hossu va fi recrutat informator în cazul respectiv („Popescu Virgil”, „Popescu V.”) notele sale punctând reacții ale episcopului făcute în intimitatea celor apropiați, un alt nepot Vasile Hossu („V.H.”), fiul lui Traian fiind recrutat și el ca informator („Aurel”) (*Ibidem* – p. 453, 464–65, 573).

³⁸ Soica, Sergiu – (coord.) – *Cardinalul Iuliu Hossu în dosarele Securității...*, p. 407, mărturie făcută lui Alexandru Olteanu în 6.VII.1965

³⁹ Canonicele Augustin Popa, exilat după 1945 a fost un personaj toxic al Exilului, memorialistica și documentele Comitetului Național Român (Vișoianu) consemnând caracterul intrigant al persoanei în cauză (vezi *ad libitum* Marinescu, Aurel Sergiu – *O contribuție la Istoria Exilului Românesc*. 10 vol., București, 1999–2011). Interbelic Augustin Popa fusese cel care orchestrase cu Alexandru S. Teodorescu (viitorul ieroschimonaș martir) Daniil Sandu Tudor o campanie jurnalistică de discreditare a arhierelui clujean, pentru a împiedica eventuala sa alegere ca mitropolit de Blaj în 1935.

⁴⁰ Alexandru Olteanu comenta reacțiile lui Hossu cu Visarion Aștileanu în 27.VI.1965, ultimul grăbindu-se să le raporteze Securității (Soica, Sergiu – (coord.) – *Cardinalul Iuliu Hossu în dosarele Securității...*, p. 401–402).

în totalitate. În realitate, episcopul realiza foarte bine modificarea componenței Curiei pontificale, total diferită în vremea lui Paul al VI-lea de cea din timpurile lui Pius al XI-lea. Dar Hossu era edificat și de divizarea Exilului românesc, unul din matadorii politici ai Exilului fiind chiar Augustin Popa...

Anul 1966 va aduce alte încercări pentru Iuliu Hossu. În 6.VIII. 1966, Paul al VI-lea va promulga Scrisoarea Apostolică *Motu proprio Ecclesiae Sanctae*⁴¹, cu privire la noul statut și noile rosturi ale episcopilor catolici după Conciliul Vatican II. O prevedere îl va fi cutremurat pe Iuliu Hossu: demisia episcopilor la 75 de ani din fruntea diecezelor lor (I, 11):

„Pentru a face posibilă punerea în aplicare a prevederii Nr. 21 din Decretul (conciliar – n.n.) *Christus Dominus*, toți episcopii diecezani și cei echivalați lor prin drept sunt insistent rugați să-și prezinte în mod spontan, nu mai târziu de 75 de ani, renunțarea la oficiu către Autoritatea competentă, care analizând toate aspectele fiecărui caz individual, va decide în consecință. Episcopul căruia i-a fost acceptată demisia își va putea păstra, dacă dorește, reședința în aceeași dieceză. Aceasta din urmă trebuie să se îngrijească de o întreținere demnă și corespunzătoare a episcopului demisionat. Este sarcina conferințelor episcopale de a determina, printr-o decizie generală, criteriile prin care fiecare episcopie să aducă la îndeplinire această sarcină.”

Decretul Conciliar *Christus Dominus* (28.X.1965) prevedea (nr. 21) *rugămintea* către episcopii ajunși la 75 de ani sau cei echivalați lor,

⁴¹ https://www.vatican.va/content/paul-vi/it/motu_proprio/documents/hf_p-vi_motu-proprio_19660806_ecclesiae-sanctae.html accesată în 25.IX.2024. Măsura a fost luată de Paul al VI-lea în vedea substituirii episcopatului catolic cu noi cadre dispuse să implementeze „reformele conciliare”. Ulterior același Paul al VI-lea prin *Motu proprio Ingravescetem Aetatem* (21.XI.1970) va stabili limita de vârstă a cardinalilor electori la 80 de ani, la 75 de ani fiind pensionați funcționarii curiali (inclusive cardinalii), Paul al VI-lea introducând prevederi anticanonice față de întreaga Tradiție a Bisericilor cu succesiune apostolică, postulând primatul biologicului față de cel al harului. Decretul acesta însă nu-l va mai afecta pe Iuliu Hossu, care va trece în glorie în 28.V.1970.

în caz de boală, de situații grave, de incapacitate a exercitării pastorației de a-și prezenta demisia⁴². Din acest moment suntem convinși că Iuliu Hossu a luat decizia categorică de a refuza să meargă la Roma (Iuliu Hossu împlinise deja 80 de ani în ianuarie 1965). O eventuală demisie (sugerată sau impusă la Roma) ar fi vacantat canonic dieceza de Cluj-Gherla, iar numirea de către Sf. Scaun a unui nou episcop, în condițiile nerecunoașterii cultului ar fi fost imposibilă. Juridic (canonic) Biserica Greco-Catolică nu ar mai fi avut un reprezentant oficial. De altfel, informatorul „Popescu Virgil” (Alexandru Olteanu) va semnala în 11.XI.1966 nemulțumirea lui Iuliu Hossu exprimată în 6.XI.1966, acesta fiind deja ignorat în dipticele sfintei liturghii transmise de la Radio-Vatican, precum și refuzul episcopului de a solicita o pensie legală, „de vechime superioară celei pe care o are în prezent”. Răspunsul lui Hossu a constat în refuzul de a cere o pensie nouă⁴³. Era normal: orice solicitare a unei pensii echivala cu implicita recunoaștere a unei demisii (episcopii greco-catolici români au avut o atitudine similară și în 1948, iar cei supraviețuitori și în 1955, la Curtea de Argeș).

Tot din anul 1966 va începe (din partea autorităților sau a celor „marșrutizați”) tatonarea lui Hossu cu privire la eventuala sa participare la sărbătorirea zilei de 1 Decembrie, Iuliu Hossu fiind un participant activ și prestigios la evenimentele din 1–2.XII.1918 de la Alba-Iulia⁴⁴. Răspunsul lui va urma același principiu călăuzitor (este gata să-și dea tot concursul dacă Biserica lui va fi relegalizată) dar nuanțat în funcție de interlocutorii săi. Tatonarea lui Hossu pe această temă se va extinde până în 1968, anul jubiliar al Unirii Transilvaniei cu România.

⁴² https://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/watt-ii_decree_19651028_christus-dominus_it.html accesată în 25.IX.2024

⁴³ Soica, Sergiu – (coord.) – *Cardinalul Iuliu Hossu în dosarele Securității...*, p. 487

⁴⁴ *Ibidem* – p. 442–43, 448 (Visarion Aștileanu va căuta promovarea lui Hossu ca actant al Unirii încă din 4.IV.1966), 493, p. 502–03 (interesul autorităților, implicarea familiei și a Patriarhului Iustinian în reconsiderarea rolului istoric al lui Hossu, opoziția factorilor politici), p. 504–05 (19.II.1967 – Iuliu Hossu este distant cu directorul Rodeanu, refuzând acordarea de detalii despre 1.XII.1968 și nedorind să se vorbească în numele lui), p. 506–09, 520–21. dispoziția lui Hossu de a discuta cu istorici profesioniști sau cu alți demnitari despre subiect.

Preotul Ioan Costan (același care vehicula ideea cardinalatului lui Hossu în 1965) va pleda din februarie 1967 pentru alegerea lui Iuliu Hossu ca mitropolit al Ardealului⁴⁵, legitimul titular al Mitropoliei Ortodoxe a Transilvaniei Dr. Nicolae Colan fiind bolnav, ulterior trecând la cele veșnice în 15.IV.1967. Se repeta întrucâtva situația din 1948 precum și cea din 1955–56, când autoritățile îi oferiseră lui Hossu, în schimbul trecerii la Biserica Ortodoxă, poziția de mitropolit al Moldovei. Se repeta întrucâtva deoarece captația lui Hossu se făcea apelându-se la argumente patriotice, naționale sau prin sugestii sentimentale, din partea familiei. Iuliu Hossu a rămas intransigent, în 4.VI.1967 fiind ales mitropolit al Transilvaniei Dr. Nicolae Mladin.

În urma noilor evenimente post-conciliare, Iuliu Hossu nu era aprioric împotriva unirii Bisericilor Catolică și Ortodoxă (nu fusese nici anterior evenimentelor din 1948⁴⁶), realizată desigur în jurul Tronului Petrin, dar își dădea seama de dificultăți⁴⁷ prognozând un interval lung de timp în atingerea acestui deziderat⁴⁸. De asemenea afirma că după

⁴⁵ *Ibidem* – p. 497. Costan l-a abordat pe Visarion Aștileanu, care l-a trimis la Departamentul Cultelor, unde preotul și-a susținut poziția înaintea directorului Ioan Rodeanu. Vezi și *Ibidem*, p. 499 (se discuta situația și în cercurile înalte ortodoxe), p. 527 (4.V.1967 – opinia episcopului ortodox al Clujului, Teofil Herineanu, fost preot unit, care estima că amânarea alegerii noului mitropolit de la Sibiu este condiționată de convingerea lui Hossu să accepte integrarea în Ortodoxie, evenimentul având impact pentru jubileul Unirii și 20 de ani de la „reîntregirea” Bisericii Ortodoxe). Vezi și nota lui V. Aștileanu din 2.III.1967 (*Ibidem*, p. 506–507) care descrie reacțiile lui Hossu la oferta făcută de Ioan Rodeanu și nota lui „Marcu Ovidiu” despre episcopul Teofil Herineanu (*Ibidem* – p. 527).

⁴⁶ Ne gândim la sprijinul oferit după 1938 „Oastei Domnului”, la activitatea de colaborare cu credincioșii ortodocși între 1940–44 în Ardealul de Nord, în încurajarea tacită a revistei „Vieața Creștină” după 1945 (redactată de Păr. Vasile Chindriș) în care publicau simultan preoți greco-catolici și ortodocși etc.

⁴⁷ Unirea a două Biserici nu este un act politic ci un act dogmatic. Pe planul teologiei dogmatice Bisericile respective trebuie să ajungă la o concordanță privind tezaurul dogmatic și sacramental precum și asupra Autorității eclesiastice comune.

⁴⁸ Opinii mărturisite starețului Gherasim Cristea în 1966 (*Ibidem* – p.439, 446.). Vezi și notele informative date în 28.III.1967 (*Ibidem* – p. 520) și 26.VII.1967 (*Ibidem* – p. 537)

redobândirea legalității Bisericii sale va dispune reprimirea în clerul său a preoților defectați (trecuți la Ortodoxie)⁴⁹.

Roma îi va oferi o altă surpriză episcopului surghiunit la Căldărușani: în 15.VIII.1967, Paul al VI-lea va promulga o nouă Constituție Apostolică *Regimini Ecclesiae Universae*⁵⁰, prin care se reforma Curia Romană. Documentul nu prevedea doar o redenumire și o reconfigurare a atribuțiilor congregațiilor Sf. Scaun ci modifica în mod fundamental exercițiul Autorității eclesiastice. Până la acest document Sf. Scaun era călăuzit de primatul doctrinei asupra politicului, Sacra și Suprema Congregația a Sf. Oficiu („Inchiziția”, transformată în 1967 în Congregația pentru apărarea credinței) avându-l ca Prefect pe Papă, secretarul fiind un cardinal, iar organele administrative (Secretariatul de Stat) sau celelalte dicasterii fiind supuse doctrinar Sf. Oficiu. Conform noii constituții din 1967, Secretariatul de Stat devenea organul principal în gestionarea afacerilor eclesiastice și a celorlalte dicasterii, inclusiv al Congregației pentru apărarea credinței (noul dicasteriu avea ca prefect un cardinal) secundându-l pe pontificele roman (Titlul II, cap. I, art. 19–25). Cu alte cuvinte, Congregația pentru credință fiind subordonată Secretariatului de Stat se instituia primatul politicului asupra doctrinei. S-a ajuns astfel în situația în care un document doctrinar să poată fi promulgat, modificat sau blocat în funcție de interesul politic al momentului. Mai precis, imanentul decidea asupra transcendentului. Documentul a „scăpat” mai tuturor cercetătorilor eclesiastici sau celor care au investigat realitățile eclesiastice moderne și contemporane. Suntem convingși că Iuliu Hossu l-a perceput în adevărata semnificație... Și nu numai el. Vizita arhiepiscopului Vienei, cardinalul Franz König în România (19–24 noiembrie 1967)⁵¹ la invitația Patriarhului Iustinian,

⁴⁹ *Ibidem* – p. 469, mărturie făcută lui Alexandru Olteanu

⁵⁰ Accesibilă la pagina cibernetică https://www.vatican.va/content/paul-vi/it/apost_constitutions/documents/hf_p-vi_apc_19670815_regimini-ecclesiae-universae.html, accesată în 26.IX.2024

⁵¹ O bună analiză a vizitei la Bozgan, Ovidiu – *Cronica unui eșec previzibil...*, p.183–191. Cardinalul König s-a interesat preferențial de realitățile ortodoxe și de cele romano-catolice, el însuși afirmând că problema greco-catolică este caducă și nu

dialogul febril al autorităților române cu cele italiene în vederea sporirii relațiilor economice, a schimburilor culturale dar și a redeschiderii Bisericii Italiene din București (august 1967)⁵² au demonstrat că autoritățile române, cele italiene precum și diplomații Sf. Scaun sau ierarhii catolici de prestigiu percepeau și se foloseau de primul politicului în afacerile eclesiastice.

În toamna anului 1967, Iuliu Hossu a putut testa și el direct comportamentul autorităților pontificale față de propria persoană. La serbarea de 50 de ani de episcopat a fost felicitat în scris de Paul al VI-lea și de cardinalul Cigognani, după cum s-a arătat anterior. În 3, 4.XII.1967 au fost difuzate aceste documente și un articol circumstanțial prin oficiosul Sf. Scaun *Osservatore Romano* dar și prin Radio Vatican (ulterior i s-au trimis un inel și o cruce pectorală). Totul s-a oprit aici. „Paleative”, folosind o expresie îndrăgită și frecventă a episcopului. În realitate, Hossu ar fi trebuit să fie investit măcar cu titlul de

il interesează. Cu ocazia acestei vizite s-a ridicat domiciliul obligatoriu episcopului Aron Marton (22.XI.1967) autoritățile românești reglementând de facto și situația episcopului Petru Pleșca, titular de Voli, dar subordonat monseniorului Francisc Augustin, *ordinarius intrusus* al Arhiepiscopiei Catolice de București. Conform unor note informative Iuliu Hossu nu s-a lăsat surprins de lipsa de interes a lui König pentru el și pentru Biserica Greco-Catolică, autoritățile pontificale nedorind iritarea celor românești dar fiind încrezător în progresul raporturilor între cele două Biserici (Soica, Sergiu – (coord.) – *Cardinalul Iuliu Hossu în dosarele Securității....*, p. 546, 552, consemnându-se notele lui Alexandru Olteanu și Visarion Aștileanu). Pe de altă parte, la o întrevvedere cu Patriarhul Iustinian (7.IV.1968) Hossu și-a făcut cunoscută revolta față de comportamentul lui König (*Ibidem* – p.570–71). O consecință a vizitei lui König în România a fost suprimarea celor două Misiuni Române Unite din Austria (de la Viena și Salzburg). Cf. Zima, Petru; Șviștea, Dan Wilhelm – *Misiunea Româna Unită – leagănul românilor din exil – 50 de ani de activitate, în Perspective. Revista Misiunii Române Unite*, München, serie nouă, 2007, nr. 76, p. 15–31, p. 27–28

⁵² Vezi despre reluarea dialogului dintre România și Sf. Scaun din 1966 și relațiile reciproce până în 1970: Bozgan, Ovidiu – *Cronica unui eșec previzibil....*, p. 214–272. Pentru cazul Bisericii Italiene dar și a problemelor conexe un articol panoramic excelent asupra problemei: Turcuș, Veronica, Turcuș, Șerban – *Negocieri privind redeschiderea Bisericii Italiene din București în timpul regimului ateocrat, în Anuarul Institutului de Istorie „A.D. Xenopol”*, Iași, 2017, LIV, p. 239–271. Importante mai ales pp.248–257

arhiepiscop *ad personam* (conces persoanei în cauză, nu urmașilor săi canonici, nici diecezei). În timpul Papei Pius al XI-lea, Iuliu Hossu fusese făcut Asistent al Tronului Pontifical, „Conte Roman și Prelat al Sanctității Sale” (data comună este 16.IX.1936⁵³, dar în realitate data corectă este 29.VIII.1936). Comparativ, episcopul viitor martir Valeriu Traian Frențiu fusese investit cu titlul de Asistent al Tronului în 8.XII.1920, distins cu Paliul pontifical în 22.IV.1927, *arhiepiscop ad personam* în 1948; episcopul mărturisitor Aron Marton a fost și el promovat arhiepiscop *ad personam* în 1949 (chiar dacă nu a fost făcut public faptul) dar public Asistent al Tronului Pontifical în 9.I.1964⁵⁴, deci tocmai în anii când persecuția anticatolică era în toi. Spre onoarea sa, episcopul Aron Marton nu doar că l-a vizitat pe Iuliu Hossu de îndată ce s-a putut deplasa liber (ultima vizită în 7.III.1970, la Căldărușani), dar a fost un susținător al drepturilor Bisericii Române Unite până la moartea lui. Autoritățile comuniste române jubilau la refuzul Romei de a-l numi pe Hossu arhiepiscop *ad personam*⁵⁵, în Țară speculându-se asupra vulnerabilității ierarhului exilat.

⁵³ Așa este anunțat la o pagină cibernetică ilustrând biografia Episcopului Iuliu Hossu oferită de Eparhia de Cluj-Gherla (<https://www.eparhiaclujgherla.ro/episcopii-martiri/biografia-cardinalul-dr-iuliu-hossu/> accesată în 28.X.2024). Doar că numirea de Asistent al Tronului Pontifical (fără adaosul Conte Roman și Prelat papal – era deja! Titlul de *Asistent al Tronului Petrin* presupunea automat și titlul de *Prelat Domestic* al Sacntității Sale) a vlădicului de Cluj-Gherla a fost anunțată în *Curierul Creștin*, organul oficial al Eparhiei de Cluj-Gherla în numărul din **1–15.IX.1936: Înalt Prea Sfințitul Iuliu – Asistent la Tronul Pontifical**, în *Curierul Creștin*, 1936, XVIII, nr. 17–18, p. 108–109, numire pontificală făcută odată cu cea într-un episcopat a Dr. Ioan Bălan (29.VIII.1936), precizându-se că titlul pontifical dat lui Hossu era menționat în **același număr** al oficiosului Sf. Scaun, *Osservatore Romano*, în care s-a anunțat numirea pontificală de episcop a canonicului Ioan Bălan. Era limpede că numirea publicată la Cluj în numărul 1–15.IX. fusese acordată înainte de acea dată, nu după ea. Data de 16.IX.1936 a fost preluată din Anuarul Pontifical: *Annuario Pontificio 1940*, p. 801. De unde se poate observa că nici chiar prestigiosul Anuar nu este lipsit de erori...

⁵⁴ Jakubinyi, György – *Româniai Katolikus, Erdélyi protestáns és izraelita vallási archontologia [Arhondologia catolicilor din România, a protestanților și a confesiunii izraelite din Ardeal]*, Ed. III, Kolozsvár, Ed. Verbum, 2010, 160 p., p. 37 (despre Aron Marton), p.108–109 (despre Valeriu Traian Frențiu).

⁵⁵ Bozgan, Ovidiu – *Iuliu Hossu, final de biografie....*, p. 274 (scrisoarea Ambasadei RSR din 1.XII.1967), Soica, Sergiu – (coord.) – *Cardinalul Iuliu Hossu în dosarele*

Dar din acest moment Iuliu Hossu a decis să joace politic, fie cu autoritățile românești, fie cu cele pontificale. Iuliu Hossu a făcut apel (din nou) la armele sale redutabile: vechea educație primită înainte de 1918, la statutul său social (nu doar de episcop ci și provenit din mica aristocrație ardeleană), la experiența ecleziastică administrativă, fiind totodată perfect conștient de monitorizarea permanentă la care era supus. Față de autoritățile comuniste și-a impus o atitudine amabilă („afabilă”, folosind un termen favorit al episcopului) dar intransigentă, față de membrii familiei, una de bunăvoință lipsită de așteptări, mimând uneori uimirea sau nedumerirea față de persoanele străine. În același timp, trebuia să fie extrem de precaut în relațiile cu Sf. Scaun și trimișii săi sau cu clericii romano-catolici (și ei interesați de situația lui), evitând principalul pericol canonic din partea Romei papale: „demisionarea” lui și vacantarea scaunului episcopal de Cluj-Gherla. Cu un comportament atent studiat, va transmite mesajele pe care le dorea percepute de către diversele instanțe.

La aroganța funcționarilor Departamentului Cultelor va răspunde intransigent iar la ignorarea memoriilor sale va trimite semnale pe măsură⁵⁶. Iuliu Hossu și-a dat seama ușor (lipsa pomenirii Basarabiei,

Securității....., p. 546–549 (note informative date de Visarion Aștilean și starețul Cristea; conform notei din 30.XI.1967 Alexandru Olteanu îl „îndemna pe Hossu să nu mai fie atât de dârz fiindcă Vaticanul nici așa n-o să-i ridice statuie” – p. 546), p. 557–58, 559–60 (notele lui Al. Olteanu din 21.II.1968 și a starețului Gherasim Cristea din 22.II.1968), dar și nota informativă a lui „Ninescu” (Gheorghe Nenciu) din 20.I.1968 împotriva Ambasadei României din Roma (p. 553–552), care ar fi dorit transmiterea pe cale oficială a mesajului pontifical lui Hossu. Poziția unor funcționari ai Ambasadei era de favorizare a elementului catolic românesc în contextul intensificării relațiilor cu Statul Italian. Apropiatii lui Iuliu Hossu considerau că „nedecorarea” acestuia de către Roma, după Conciliul Vatican II, îl va predispuce la cedare față de autoritățile române, semicentenarul fiind un eveniment cu care Hossu ar fi putut fi stimulat în această direcție (vezi nota starețului Cristea în urma discuției cu medicul Traian Hossu, fratele episcopului în *Ibidem*- p. 559).

⁵⁶ Profitând de ruda sa Alexandru Olteanu dar și de credincioasa Maria Angelin (care nu era în cercul lui de apropiați) Hossu își va arăta disprețul aristocratic față de parvenitii din conducerea statului afirmând tratarea lui ca un „strajameșter”, pe unul care fusese primit în audiență de împărați, regi sau prim-miniștri (Soica, Sergiu – (coord.) – *Cardinalul Iuliu Hossu în dosarele Securității.....*, p. 509, 512.

a Bucovinei, menținerea la index a numelor lui Iuliu Maniu, Alexandru Vaida Voevod, Iosif Jumanca sau Ioan Flueraș) de capitalizarea demagogică a unui eveniment esențial din istoria modernă a României (semicentenarul unirii Transilvaniei). A luat notă că în urma vizitei (neoficiale) a președintelui Consiliului de Miniștri Ion Gheorghe Maurer la Paul al VI-lea (24.I.1968), de ignorarea sa la invitația șefilor cultelor legal recunoscute făcută de N. Ceaușescu în 29.II.1968⁵⁷, iar un prânz cu Patriarhul Iustinian (7.IV.1968) l-a edificat asupra reconsiderării uniției chiar de către Vatican⁵⁸. Va insista asupra eventualei sale participări la festivitățile preconizate de la Alba-Iulia doar în calitate de episcop greco-catolic, odată relegalizată Biserica Unită. Motivul invocat era imbatabil: a participat la organizarea Adunării și la Marele Sfat de la Alba-Iulia în calitate de episcop, deci participant de drept, nu în calitate de deputat ales. Fără relegalizarea cultului, el nu reprezenta pe nimeni. Și-a exprimat dispoziția de a întâlni istorici sau oameni de cultură interesați de reala desfășurare a evenimentelor (bănuind inutilitatea demersului său), evaluând corect, chiar dacă dezamăgit în sinea lui, natura pseudo-liberalismului anului 1968 (vizita lui de Gaulle, plenara din Aprilie 1968 de primenire a Internelor, atitudinea antisovietică din timpul crizei ceho-slovice). Faptul că în iunie 1968 Biserica Greco-

Față de 2 miniștri (de la alte resorturi decât cele care îl priveau personal) care l-au vizitat la spital în timpul internării din martie 1967 a fost foarte amabil, evocând amplu momentele din 1.XII.1918 (*Ibidem*-p. 520)

⁵⁷ Reacția lui Hossu (evazivă) surprinsă de informatorul „Bogdan Ion” într-o notă informativă din 7.III.1968 (Soica, Sergiu – (coord.) – *Cardinalul Iuliu Hossu în dosarele Securității.....*, p. 568)

⁵⁸ „Văleanu Marius” (Visarion Aștilean) va raporta într-o notă informativă din 9.IV.1968 relatarea Patriarhului Iustinian în urma întrevederii cu Hossu (*Ibidem* – p.570), o altă notă fiind depusă de Vasile Hossu (*Ibidem* – p. 573), Visarion Aștileanu referind cu o notă complementară din 15.IV.1968 (*Ibidem* – p. 574–575).Ultima notă este importantă, Aștilean întrebându-l pe episcop dacă eventuala promovare la cardinalat l-ar convinge să se ducă la Roma. Hossu a refuzat categoric, reiterând dorința de a rămâne cu credincioșii săi și să continue lupta pentru victoria Bisericii sale „care a dat viață acestui popor”, convenindu-i-se alte drepturi decât unor confesiuni minuscule sau unor triburi africane. Starețul Gherasim Cristea va da și el o notă asupra întâlnirii Hossu-Iustinian în data de 16.IV.1968 (*Ibidem* – p. 576–577), Patriarhul exprimându-și dorința de a se reîntâlni cu Hossu la Alba-Iulia.

Catolică a fost relegalizată în Cehoslovacia, legală rămânând și după invazia trupelor Tratatului de la Varșovia și faptul că Biserica Greco-Catolică funcționa legal în Ungaria, Iugoslavia dar și Bulgaria (cel mai prosovietic stat) (!) fără a fi interzisă vreodată, au constituit pentru episcopul de la Căldărușani doi parametri siguri pentru aprecierea realei naturi a destinderii mult clamate de către regim. Ridicarea domiciliului obligatoriu (20. IV.1968) precum și reacțiile unor rude apropiate n-au făcut decât să-l întărească în opțiunile sale⁵⁹. Iuliu Hossu va serba în stilul său semicentenarul Unirii, acceptând să fie înregistrat recitind Proclamația de la Alba-Iulia (de două ori, odată de Pr. Mircea Todericiu, venit din SUA, odată de către preotul Emil Riti și maicile surori Silaghi), acceptând întrevederi cu doi ziași trimiși în toamna anului 1968 să-l viziteze, distribuind reproduceri semnate autograf ale fotografiei istorice din 1.XII.1918 care-l immortaliza citind Declarația, celebrând în data serbării o Sf. Liturghie sau răspunzând felicitărilor de rigoare

⁵⁹ Cutremurătoare informația descrisă în nota informativă dată de V. Aștileanu în 9.IV.1968 despre comportamentul medicului Traian Hossu, fratele episcopului, care invitat fiind la Departamentul Cultelor pentru a fi înștiințat de viitoarea ridicare a domiciliului episcopului și eventuala mutare la București, îl implora pe directorul Ioan Rodeanu că domiciliul obligatoriu să-i fie prelungit lui Iuliu (!), inclusiv prin solicitarea unor audiențe la autoritățile superioare, Traian afirmând „Țin la fratele meu, dar mi-e frică de episcopul Hossu” și nedorind compromiterea statutului membrilor familiei sale. Până și I. Rodeanu a fost scandalizat (Soica, Sergiu – (coord.) – *Cardinalul Iuliu Hossu în dosarele Securității.....*, p. 572). Informația va fi reconfirmată într-o notă informativă dată de Alexandru Olteanu în 23.IV.1968, Olteanu oferind și alte informații utile asupra constanței episcopului (*Ibidem* – p.578–579). Vezi și nota lui Aștilean din 11.V.1968 (*Ibidem* – p.581) confirmând opinia nepoatei Nora, care confirma refuzul familiei Hossu de a se complica cu episcopul, ea concluzionând: „mai bine ar face Vaticanul dacă l-ar duce la Roma, cum l-a dus (pe) Slippi și pe Beran, din Galiția și Cehoslovacia, dar le este frică, că nu va accepta nici acest lucru”.

Iuliu Hossu în urma unor astfel de „amabilități” își va liniști interlocutorii, neacceptând o eventuală schimbare de domiciliu înainte de a fi primit de către autoritățile statului; cât despre participarea la Adunarea jubiliară de la Alba-Iulia Hossu va aduce un argument imbatabil înaintea tututor: o eventuală participare a sa ar presupune să ia cuvântul, în acest caz dacă ar descrie realitatea ar ataca guvernul expunându-și preoții la represalii, iar dacă ar vorbi pe linia guvernului, ar fi pe bună dreptate disprețuit de preoții care au suferit detenție pentru credință (*Ibidem* – p. 582).

primite. Momentul 1.XII.1918 va fi mai apoi o constantă a epistolarului său către preoți sau confrății în episcopat și pentru neutralizarea cenzurilor corespondenței sale⁶⁰.

Dar Iuliu Hossu la Căldărușani se va ocupa și de sarcinile sale specific episcopale, intensificându-și activitatea din 1966⁶¹: administrarea diecezei greco-catolice de Cluj-Gherla, amenințată de veleitarismul

⁶⁰ Despre implicarea lui Iuliu Hossu în 1.XII.1918 și activitatea sa legată de acest moment din 1968 vezi și Birtz, Remus Mircea – *Activitatea Ordinariatului Diecezan clandestin de Cluj-Gherla între 1981–1989...*, p. 250–251, Soica, Sergiu – (coord.) – *Cardinalul Iuliu Hossu în dosarele Securității...*, p. 603–608, 611–12, 615–623, 623–24, 626–27, 630–31 (nota din 18.XI.1968 surprinde revolta rudelor lui Hossu, exact acelea care nu-l doreau colocatar, revoltă cauzată de atitudinea intransigentă a lui Hossu de a nu participa la serbările de la 1.XII.1968), 632–633, 639–643, 646–647

⁶¹ De ce începând cu 1966? În noiembrie 1965 murea la Cluj Vasile Hossu sen., fratele lui Iuliu Hossu, de care acesta era extrem de legat afectiv și care-l vizita regulat la Căldărușani. Vasile Hossu a fost curierul eficient prin care Iuliu Hossu putea comunica cu fruntașii diecezani de la Cluj, liberi sau recent eliberați (1964) din închisoare. Prepozitul Gheorghe Vidican (1886–1971), canonicii Grigorie Strâmbu (1891–1966), Cosma Avram (1906–1976), Nicolae Pura (1913–1981) erau persoanele care reprezentau autoritatea episcopului în dieceza de Cluj-Gherla, episcopul clandestin Ioan Chertes (1911–1992) refugiindu-se la Năsăud în cadrul familiei și sub pretextul unei boli refuzând implicarea în afacerile diecezei. Canonicele Grigore Strâmbu va trece în eternitate în 1966, canonicul Nicolae Pura deținător al jurisdicției substitutive un anumit interval de timp (vicar general clandestin 1948–1951, până la arestarea sa) și secundat de preotul Silviu Augustin Prunduș (1915–2004) dorind o optimizare a activității clandestine. Prepozitul Gheorghe Vidican a fost ordinarul substituit al episcopului Hossu între 1948–1955 (eliberarea lui Hossu din penitenciarul Sighet) fiind numit de Iuliu Hossu vicar diecezan clandestin în anul 1955 și activând până în 1966 când va dori să demisioneze în favoarea canonicului Avram. Ulterior, după moartea cardinalului Hossu, deși deținătorul jurisdicției canonice era episcopul Ioan Chertes (inactiv), o luptă pentru putere în conducerea diecezană îi va propulsa pe canonicii Pura și Prunduș, ultimul redactând câteva materiale istorice corelate faptelor, dar introducând fanteziile „temarelor diecezane”, instituții canonice niciodată existate până atunci. În realitate conducerile diecezane clandestine erau (conform dreptului canonic și dispozițiilor pontificale) desemnate de episcopul rezidențial (diecezan) și doar notificate Nunțiatului Apostolic. În 1948 pentru dieceza de Cluj Gherla Iuliu Hossu îi preconiza pe Gheorghe Vidican, Nicolae Pura, Ian Chertes, Gheorghe Strâmbu și Cosma Avram (cf. Tempfli, Imre – *Sárboi és napsugárboi. Pakocs Károly püspöki helynök élete és kora 1892–1966 (Din noroi și raze de soare. Viața și timpul lui Károly Pakocs, vicar episcopal, 1892–1966)*..., p. 258; discuția canonică și istoriografică la Birtz, Remus Mircea – *Activitatea Ordinariatului Diecezan clandestin de Cluj-Gherla între 1981–1989...*, p. 195–223

unor clerici prea zeloși sau cucerii de valul ecumenismului post-conciliar, relațiile cu ceilalți episcopi clandestini, stabilirea unei succesiuni canonice legitime în dieceză⁶². Pentru a-și sublinia jurisdicția diecezană, episcopul mărturisitor va semna până la moarte *Episcop Iuliu de Cluj-Gherla*. Prin acest gest simplu dar evident, Iuliu Hossu se va opune fie tentativelor autorităților (comuniste sau ale B.O.R.) de a vehicula ideea dispariției Bisericii Greco-Catolice, fie autorităților de la Roma de a vacanta scaunul diecezan, fie unor matadori ecleziastici locali care ar fi dorit să conducă *de facto* dieceza (preoții Nicolae Pura și Silvestru Augustin Prunduș), fie unor confrăți episcopali clandestini care abordau și ei calea rezistenței active (Ioan Dragomir, Alexandru Todea, Ioan Ploscaru). Deși mai puțin violentă ca între anii 1948–1964, persecuția religioasă continuă, în 1967 doi preoți greco-catolici (Vasile Chindriș (1905–1972) și Ieronim Șuşman (1925–2002)) fiind arestați și condamnați (3 ani închisoare, pe care i-au executat) pentru săvârșirea unor servicii religioase clandestine. Preotul Silvestru Augustin Prunduș avea inițiative ecumenice pe cont propriu⁶³ (pe care le făcuse cunoscute în prealabil lui Hossu, dar fusese

⁶² Pe larg la Birtz, Remus Mircea – *Activitatea Ordinariatului Diecezan clandestin de Cluj-Gherla între 1981–1989*,...p. 223–227, 266–67, 274

⁶³ Iată cum sunt descrise aceste inițiative chiar de autorul lor în lucrarea preoților Prunduș, Silvestru Augustin Plaiianu, Clemente – *Catolicism și Ortodoxie românească. Scurt istoric al Bisericii Române Unite*, Cluj-Napoca, Ed. Viața Creștină, 1994, 253 p. + 24 pl. foto., p. 160:

„...preot prof. dr. S.A. Prunduș, provicar general episcopal I (nu era pe atunci! – n.n.), a solicitat o audiență Patriarhului Bisericii Ortodoxe Române, Justinian Marina. Audiența a avut loc la 18 august 1967. În consemnarea făcută după audiență, S.A. Prunduș notează, printre altele: «Mi-am exprimat adânc durerea că opera de întregire bisericească nu este desăvârșită și rămâne incompletă, câtă vreme cei mai aleși credincioși și preoți, în frunte cu întreg episcopatul, au rămas în afara întregirii și stăruie încă pentru înființarea cultului greco-catolic. Ar trebui să fie găsită o soluție ca toți să fie alături de Preafericirea Voastră, să fiți cu adevărat patriarhul tuturor românilor și, sub îndrumarea și oblăduirea Preafericirii Voastre, cot la cot și cei din țară cu cei din străinătate... cu tot devotamentul pentru nașunea română. Preafericirea sa a înțeles dorința maselor, expusă de mine și a răspuns foarte categoric:

— Aveți răbdare! Eu nu spun că unirea e aproape, dar nici departe nu-i. Acum vine la noi Athenagora (patriarh al Constantinopolei, aderent al unirii Bisericilor, n.n.), apoi va veni Cardinalul König, pe urmă va merge Athenagora la Roma și

dezavuat de acesta); mai mult, pregătise proiecte de memorii pe care Iuliu Hossu să le semneze și să și le asume, demers care l-a enervat bine pe ierarhul de la Căldărușani⁶⁴. Din 1966 va crește numărul vizitatorilor lui Iuliu Hossu, iar după anularea domiciliului său obligatoriu (nemaifiind necesară prezența starețului la întrevederile ierarhului cu vizitatorii săi – aici trebuie subliniat că în ciuda activității informative impuse starețului Gherasim Cristea, acesta

apoi vom merge și Noi. Noi vom face unirea, iar teologii și juriștii să-și bată capul și să rezolve schisma. Cum și-au bătut capul să facă schisma în Biserică și s-o alimenteze, acum să-și bată capul s-o rezolve.

Profetice cuvinte și pline de realism – continuă în consemnarea sa S.A. Prunduș. Rămâne însă să le vedem împlinite... rămâne să-l vedem pe Preafericirea sa, un român îmbrățișat cu un latin, cu confratele său Paul al VI-lea peste mormântul Sfântului Apostol Petru, ca astfel să nu mai fie în sufletul nimănui nici un fel de rezervă și lucrarea Sfântului Duh, sub binecuvântarea celor doi întâi-stătători, să fie anticiparea și modelul unității întregii Biserici Creștine».

Așa s-ar fi putut termina procesul de întregire bisericească și unitate sufletească a poporului român, să se găsească în comuniune sufletească toți frații neamurilor neolatine, care, în afară de români, toate fac parte din Marea Biserică a lui Hristos în frunte cu Sfântul Apostol Petru, urmașul Papei de la Roma.

La 3 iunie 1969, S.A. Prunduș a fost din nou primit în audiență de Patriarhul Justinian Marina. Dar, de data aceasta, patriarhul a fost altul. Unirea, despre care a fost vorba la 18 august 1967, părea acum un lucru cu totul depărtat, iar patriarhul se considera prea bătrân pentru a ajunge să o vadă. Dovadă că, în contextul în care-și trăia viața în vremea aceea, într-o dictatură politică atât de anticatolică, conducătorul Bisericii Ortodoxe Române n-a avut curajul pe măsura opiniilor sale intime și nici concursul anturajului imediat, Sfântul Sinod, format în întregime din oameni ai regimului sau timorați de acesta, așa că a preferat să continue și el jocul după muzica zilei, în nota aceasta fiind declarațiile făcute la 18 august 1971 în catedrala episcopală din Cluj, în drumul său spre Maramureș. Asemenea convertiri de la o «convingere» la alta, cu totul opuse, lasă să se întrevadă o lipsă de seriozitate în fața problemelor majore ale vieții Bisericii românești și confirmă părerea episcopului Iuliu Hossu că Ortodoxia nu se poate desprinde de prejudecățile trecutului.” p. 160–161.

Despre părerea reală a lui Iuliu Hossu despre inițiativele lui Prunduș vezi Bozgan, Ovidiu – *Iuliu Hossu, final de biografie*, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Theologia Catholica*, 2004, XLIX, nr. 1, p. 269–292, mai ales p. 278, 283 și cele ale Departamentului Cultelor legate de I. Hossu și S.A. Prunduș la p. 287–292. Pentru dezavuarea de către Iuliu Hossu a inițiativelor P. Prunduș vezi p. 283.

⁶⁴ Birtz, Remus Mircea – *Activitatea Ordinariatului Diecezan clandestin de Cluj–Gherla între 1981–1989*,...p. 265–267, inclusiv notele de resort.

eluda uneori obligația de a asista la discuțiile lui Hossu), în 20.IV.1968, vizitatorii săi se vor înmulți și mai mult. Contactele cu diecezanii vor fi astfel mult mai frecvente, Iuliu Hossu reușind să țină sub control Dieceza de Cluj-Gherla.

Acestea sunt împrejurările în care a avut loc prima vizită a unui trimis pontifical la Căldărușani, petru a-l contacta direct pe Iuliu Hossu.

Starețul Gherasim Cristea va consemna într-o notă informativă⁶⁵ că în data de 31.X.1968, în timp ce Iuliu Hossu era vizitat de ziaristii Gogu Florian și Adriana Kiseleff, la orele 11,30, au ajuns la mănăstire monseniorul Giovanni Cheli (1918–2013)⁶⁶ însoțit de preotul profesor franciscan român Petru Tocănel (1911–1992). Hossu va relata câteva amănunte chiar unei persoane care a fost de față la sosirea mesagerilor pontificali⁶⁷: Papa având dragoste față de România, pentru a nu stârni iritarea autorităților române, a suprimat pomenirea lui Hossu în dipticele liturgice. Papa ar putea vizita România în cazul relegalizării Bisericii Greco-Catolice și a inaugurării în Țară a copiei Columnei Traiane.

Ulterior, un raport al Securității va sumariza rezultatul convorbirii:

„La sfârșitul lunii octombrie a anului 1968 la Căldărușani primește vizita monseniorilor Giovanni Cheli și Petru Tocănel de la Curia Romană și a preotului Mircea Todericiu din S.U.A.⁶⁸. Petru Tocănel îl anunță că Sfântul Părinte Paul al VI-lea a luat decizia de a-l include în Colegiul Cardinalilor. Ca semn al recunoașterii pontificale îi

⁶⁵ Soica, Sergiu – (coord.) – *Cardinalul Iuliu Hossu în dosarele Securității...*, p. 613–614, starețul remarcând încântarea lui Hossu după vizită, dar necunoscând cele discutate cu vizitatorii săi.

⁶⁶ Preotul Giovanni Cheli a intrat în serviciul diplomatic al Sf. Scaun în 1952, fiind cooptat în Consiliul Pontifical pentru Afaceri Publice în 1967, colaborator al lui Agostino Casaroli, din 1973 fiind observator al Sf. Scaun la Națiunile Unite. Arhiepiscop titular de Santa Giusta din 1978, și-a păstrat postul diplomatic la ONU. Din 1986 pro-prefect al Comisiei Pontificale pentru Migranți și Turism, creat cardinal diacon în 1998. https://en.wikipedia.org/wiki/Giovanni_Cheli accesat în 3.X.2024.

⁶⁷ Soica, Sergiu – (coord.) – *Cardinalul Iuliu Hossu în dosarele Securității...*, p. 632–633, nota „Roxanci Pascu” din 26.XI.1968, nimeni alta decât Adriana Kiseleff, care va mai da și alte note informative despre Hossu (*Ibidem* – p. 606–608)

⁶⁸ Vizita preotului Todericiu a avut loc în alt moment decât cel al celor doi diplomați pontificali.

înmânează un inel și o cruce pectorală, apoi îi transmite în mod oficial: «Papa mi-a declarat că Sfântul Scaun nu va abandona niciodată Biserica Greco-Catolică». Monseniorii îl informează că Suveranul Pontif a transmis Guvernului României o scrisoare de felicitare cu prilejul sărbătorii semicentenarului Marii Uniri. Scrisoarea a fost însoțită de o notă diplomatică prin care s-a solicitat Statului Român permisiunea ca episcopul Iuliu Hossu să poată călători la Vatican în vederea oficierei ceremoniilor de primire în Colegiul Cardinalilor. Monseniorul Petru Tocănel susține că autoritățile române au tot interesul să încheie un acord cu Vaticanul, însă tratativele stagnează din pricina «chestiunii greco-catolice» cu privire la care părțile nu sunt dispuse să facă concesii. Episcopul le mărturisește vizitatorilor că în ultimii ani a trimis numeroase memorii, toate semnate cu data de 1 decembrie, pentru a le aminti autorităților că această zi are o dublă semnificație, însă nu a primit niciun răspuns. Doar la memoriul trimis în 1967 a primit în loc de răspuns o recipisă pe care era imprimată dovada unei noi destinații, «trimis la Departamentul Cultelor», iar numele lui era deformat în «Hassan», în bătaie de joc, semn că scrisoarea nu a trecut de filtrul Securității»⁶⁹.

Mai mult, preotul Petru Tocănel i-a prezentat un proiect de soluționare a problemei catolice din România lui Iuliu Hossu: crearea unei ierarhii catolice unice în România, cu dieceze în care în cazul unei majorități greco-catolice episcopul să fie unit iar vicarul de rit latin, iar în cazul majorității romano-catolice, episcopul să fie de rit latin și vicarul greco-catolic. Iuliu Hossu a respins vehement acest plan, insistând pe reabilitarea Bisericii sale⁷⁰. Din relatările seci ale informatorilor sau ale ofițerilor de Securitate se desprind la o lectură mai atentă și alte lucruri:

⁶⁹ Hossu, Gelu – *Cardinalul Iuliu Hossu – Spirit al Adevărului*, Cluj-Napoca, Ed. Viața Creștină, 2018, 62 p., p.47–48

⁷⁰ Soica, Sergiu – *Cardinalul Iuliu Hossu în dosarele Securității*, articol în Ruscu, Dan; Tuțu, Claudiu (ed.) – *Primul Cardinal al românilor Iuliu Hossu eminentă personalitate a Bisericii și Neamului Românesc*, Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2017, 140 p., pp. 85–122, aici la pp. 115–119. Studiul valoros de altfel suprapune cele două întrevederi Cheli-Hossu din 31.X.1968 și 19.III.1969, astfel încât obiectivele primei

1. La prima vizită a emisarilor pontificali, Iuliu Hossu dorea să știe ferm care va fi soarta Bisericii sale, ținându-se seama nu doar de „spiritul post-conciliar”, ci și de entuziasmul ecumenic al acelor ani, mai ales de spectacolul întâlnirilor dintre Paul al VI-lea și Athenagoras Spirou. A fost asigurat că Biserica Greco-Catolică nu va fi abandonată.
2. O întrebare logică și consecutivă era legată de suprimarea din diptice a numelui lui Iuliu Hossu (precum și a episcopilor morți în detenție) la sfintele liturghii transmise la Radio Vatican și înlocuirea acestuia cu sintagma „episcopii noștri”. (Faptul avea consecințe teologice majore, pomenirea la diptice fiind semnul canonic și sacramental al comuniunii celor în cauză și a mărturisirii credinței comune). În 1948 preoții care celebrau în același rit (bizantin), în aceeași limbă liturgică (româna) în funcție de pomelnicul dipticelor erau fie promovați („Iustinian”) fie arestați și deținuți („Pius”). I s-a transmis că măsura a fost luată pentru menajarea autorităților (comuniste). Deci o măsură politică impietă asupra unor principii liturgice, canonice, dogmatice.
3. Un alt pericol se configura în proiectul de „contopire a riturilor”, Biserica Greco-Catolică pierzându-și astfel identitatea. Proiect

întrevederi sunt amestecate cu cele din a doua. Varianta mai amplă a acestui studiu a fost publicată în introducerea volumului de documente din arhiva CNSAS editat de același cercetător – Soica, Sergiu – (coord.) – *Cardinalul Iuliu Hossu în dosarele Securității.....*, p. 13–114, întâlnirea descrisă la p. 102–104. Documentele Securității de monitorizare și supraveghere a episcopului, publicate de același cercetător ne ajută la departajarea conținutului discuțiilor. Formula propusă de Tocănel provenea din cercurile monseniorului Aloisie Tăutu lui Iosif Constanțin Drăgan, fiind ulterior preluată de Securitate și intens propagată în Rezistența Catolică din România odată cu moartea episcopului Aron Marton (1981). Cf. Tăutu, Al. L. – *Trei soluții în Bună-Vestire. Revistă de zidire creștină*, Roma, 1965, IV, nr. 2–3, p. 10–15, propune fie legalizarea Bisericii Greco-Catolice, fie convertirea (improbabilă) Patriarhiei Române la greco-catolicism, fie trecerea greco-catolicilor la ritul latin; Monseniorul Aloisie Tăutu a lansat o idee care va fi ulterior preluată Securitate, care după 1970 va căuta implementarea acestei idei în Exil și la greco-catolicii rezistenți din Țară. A se vedea cu sursele de rigoare la Birtz, Remus Mircea – *Activitatea Ordinariatului Diecezan clandestin de Cluj-Gherla între 1981–1989...* p. 97, nota 212, p. 98, nota 213, p. 119, nota 254

susținut de anumite cercuri curiale și ulterior preluat de Securitate. Hossu va fi categoric împotriva acestor manevre.

Din acest moment, lui Iuliu Hossu, să-i fi fost asigurat un transport aerian personal și ar fi refuzat să ajungă la Roma. La „paleativele” primite (cruce pectorală, inel) a răspuns tot prin paleative („dragostea față de Sf. Părinte”) iar pentru autorități a transmis un mesaj clar: neputând da garanții de reîntoarcere în Țară (condiția *sine qua non* pentru a călători în Occident între 1948–1989, condiție impusă de autoritățile comuniste), refuză să plece din România (mai mult, refuză de a face cererea pentru plecare în străinătate). În urma bătăii de joc cu numele său modificat „Hassan”, Iuliu Hossu nu ar mai fi participat la o comemorare a Semicentenarului Unirii organizată de autoritățile momentului nici dacă ele s-ar fi desfășurat la Căldărușani. Ziua de 31.X.1968 este ziua când noile autorități pontificale au dat un examen înaintea lui Iuliu Hossu (și nu l-au trecut). Același Giovanni Cheli va fi primit în 8.XI. în audiență de Patriarhul Justinian, care îl va asigura pe monseniorul italian de obstacolarea oricărui demers în ceea ce privește problema greco-catolică⁷¹.

Întâlnirea dintre Iuliu Hossu și emisarii pontificali nu a trecut neobservată nici în Exil, Radio *Europa Liberă* (post care avea o audiență extrem de populară în România) difuzând o emisiune omagială dedicată ierarhului în 8.XI.1968, în care era evocată figura lui Hossu, atât ca

⁷¹ Bozgan, Evantia; Bozgan, Ovidiu – *În căutarea dialogului: Biserica Ortodoxă Română și Biserica Romano-Catolică în primul deceniu post-conciliar*, în *Revista Istorică*, Academia Română, București, 2002, XIII, nr. 5–6, p.69–95. Mai ales p. 91: „Convorbirea dintre cei doi a decurs fără controverse, patriarhul descriind organizarea BOR,relatiile dintre culte și concepția sa despre ecumenism. În momentul în care patriarhul atrăgea atenția că Biserica romano-catolică din România, spre deosebire de celelalte culte legale,nu are un statut aprobat din cauza jurisdicției aflate în afara granițelor Țării, diplomatul nu ripostează. Sunt abordate problema bursierilor români în instituții teologice catolice din Occident și cea a rămășițelor pamântești ale episcopului Inochentie Micu.

Chestiunea litigioasă a BRU nu a fost abordată explicit, deși patriarhul nu a omis să declare că noi nu admitem să fim dezbrinați,nici pe linie politică nici religioasă. BOR este alături de conducătorii țării în această privință”.

actant al Momentului 1 Decembrie 1918, cât și ca mărturisitor al credinței începând cu 1948. Eseistul Alexandru Ciorănescu (1911–1999) va evoca figura lui Hossu, „cardinal în ținută de oaie”⁷², sintagmă ce va face carieră în istoriografia greco-catolică ulterioară, eronat atribuită Părintelui Silvestru Augustin Prunduș (acesta la rândul lui era un avid ascultător al acestui post de radio, putând prelua figura de stil de pe calea undelor). Formula fericit aleasă va sugera ideea că Hossu a fost deja promovat în Colegiul Cardinalilor, fapt care va mobiliza un noian de felicitări, agasându-l pe fratele episcopului⁷³.

Misiunea episcopului Joseph Schubert la Roma (de care s-a amintit mai sus) a adus înaintea oficialităților Sf. Scaun dorința clerului catolic din România de a-i vedea promovați la cardinalat pe Iuliu Hossu și pe Aron Marton. Dorință ce venea în întâmpinarea demersurilor pontificale, chiar dacă scopurile erau diferite...

O nouă vizită a emisarului Giovanni Cheli (însoțit de Gheorghe Nenciu, director în Departamentul Cultelor) va avea loc la Căldărușani în 19 martie 1969⁷⁴. Relatările din diferite surse întregesc un tablou semnificativ. Giovanni Cheli va redacta un raport către Curie și va avea propriile lui amintiri:

„Când am fost numai cu el în chilie, l-am informat despre însărcinarea pe care o primisem și i-am spus că dorința Sfântului Părinte de a-l ridica la Sacra Purpură trebuia să fie interpretată nu doar ca o justă recunoaștere a meritelor sale, ci și ca un omagiu adus

⁷² Soica, Sergiu – (coord.) – *Cardinalul Iuliu Hossu în dosarele Securității...*, p. 639–640, fiind vorba de o notă informativă datată 28.XI.1968, semnată „Radu Someșan” (Augustin Fărcașiu) unul din cei mai prolifici informatori din rândurile clerului greco-catolic.

⁷³ *Ibidem* – p. 646–647

⁷⁴ *Ibidem* – p. 675. Nota este redactată în 2.IV.1969 de starețul Gherasim Cristea. Acesta va observa că Nenciu l-a lăsat pe Cheli să discute confidențial cu Hossu. Prezența directorului Gheorghe Nenciu avea rolul de a confirma poziția autorităților române (alertate de Ambasada României din Italia în privința intenției de promovare la cardinalat a lui Hossu vezi *Ibidem* – p. 666, notă din Departament la 3.II.1969): în caz de acceptare a cardinalatului (vezi bine, o concesie a autorităților române!), Hossu trebuia să plece, fără dreptul de a se reîntoarce în Țară.

Bisericii Greco-Catolice din România, o încurajare pentru episcopi, pentru cler și pentru credincioșii «uniți», și o dovadă că Sfântul Scaun nu-i uită... **Am adăugat apoi că, în intenția aceluiași Guvern, o dată preconizat [a fi] Cardinal, el ar fi trebuit să părăsească țara și să se stabilească la Roma.**

Mons. Hossu a avut o clipă de uluire datorată evidentei surprize pe care i-o provoca vestea, dar imediat și-a revenit spunând că Biserica fusese întotdeauna «viața lui» și nu putea să o părăsească... mulțumea profund Sfântului Părinte că se gândise la el, dar simțea că nu trebuia să se despartă de turma sa... știa că ortodocșii și, de asemenea, Guvernul ar fi fost bucuroși să scape de el, dar catolicii ar fi considerat plecarea lui ca o defecțiune de la lupta cea bună dusă până atunci... și de aceea era hotărât să rămână la Căldărușani până în ziua în care Biserica «Unită» ar fi înviat, sau până la moarte. [...]

L-am întrebat pe Mons. Hossu dacă era dispus să lase această ultimă decizie la latitudinea prudenței Sfântului Părinte, dar cu multă simplitate [el] a răspuns:

— **Prefer să nu... aș vrea ca Sfântul Părinte să se convingă că nu e bine ca eu să devin Cardinal...** Eu sunt profund recunoscător Sanctității Sale, îi îmbrățișez și îi sărut picioarele... mă rog neîncetat pentru el, dar îl implor să mă lase să continui aici opera mea pentru Biserică... Pentru mine, e ca și cum m-ar fi creat deja Cardinal... Mă rog pentru Papa în fiecare zi și voi continua să o fac și de pe lumea cealaltă.

L-am întrebat pe Mons. Hossu dacă, putând să evite părăsirea țării, ar fi acceptat purpura. A reflectat o clipă și apoi a răspuns că, și în acel caz, simțea în conștiință că trebuia să refuze... pentru că nu ar fi rezultat pentru Biserică niciun bine⁷⁵.

⁷⁵ Langa, Cristian, Cosmovici, Emanuel – *O argumentare a martiriului Cardinalului Iuliu Hossu (II)* la pagina cibernetică <https://www.eparhiaclujgherla.ro/episcopii-martiri/cardinalul-iuliu-hossu-ii/>, accesată în 4.X.2024. Articolul conține unele mici imperfecțiuni istorice și cronologice (de pildă confuzia datei primei întrevederi Hossu Cheli, din 31.X. mutată la 1.XI.1968 etc). În format tipărit a se consulta studiul asumat de Langa, Cristian; Cosmovici, Emanuel – *O argumentare a martiriului*

După 36 de ani de la evenimente (2005) cardinalul Giovanni Cheli rememora:

„Aveam un mic aparat de înregistrare Gründig, pe care l-am folosit tocmai pentru că voiam să-i reproduc Papei vocea lui Hossu. Știu că mi-a spus atunci Arhiepiscopul Casaroli – devenit apoi Cardinal și Secretar de Stat – că, atunci când Papa a auzit [înregistrarea], a început să plângă de emoție. Și a spus: «E o figură uriașă!» [...] Mons. Hossu era o persoană extrem de plăcută, bună, blândă. Dar era limpede că avea un caracter de fier, pentru că, privitor la ceea ce erau drepturile lui Dumnezeu și ale Bisericii, nu a vrut să cedeze niciodată. Eu am rămas mereu convins de sfințenia lui. Am văzut alte figuri frumoase de episcopi, ca aceea a lui Márton Áron de la Alba Iulia, dar Hossu mi-a lăsat o impresie care nu m-a părăsit niciodată și totdeauna am sperat ca într-o zi să înceapă cauza pentru beatificarea lui”⁷⁶.

(sublinierile noastre). Monseniorul Cheli având la dispoziție un mic aparat de înregistrare, suntem convinși că relatarea lui este cea mai veridică. Cum a reprodus Iuliu Hossu a doua întrevedere cu Monseniorul Cheli ne este relevat de Părintele Silvestru Augustin Prunduș, acesta beneficiind de o relatare chiar din partea Episcopului Hossu, în data de 4.VI.1969:

„Pe la sfârșitul lunii martie, Giuseppe Cheli, trimisul special al Sanctității Sale Papa Paul al VI-lea, după consultarea autorităților de stat române, însoțit de dl. Gheorghe Nenciu, șeful Departamentului Cultelor, îl cercetează pe Iuliu Hossu la mănăstirea Căldărușani.

Cardinalului Iuliu Hossu, apărut în revista diecezană *Viața Creștină*, Cluj-Napoca, 2018, I) nr. 1(467), p. 10–15, II) nr. 2 (468), p. 10–15,, în acest caz II, p. 13–14. Materialul a fost reeditat în volumul lui Cosmovici, Emanuel – *Episcop Iuliu Hossu. Viața și martiriul*, Tg. Lăpuș, Ed. Galaxia Gutenberg, 2019, 60 p. + 15 pl. foto, p. 52–53. De remarcat că volumul exclude numele Pr. Cristian Langa drept coautor iar stilul defectuos de prezentare al documentelor, esențiale de altfel, este menținut. Documentele sunt citate trunchiat, lipsind orice notă de referință la adresa acestora. Din nefericire stilul superficial de editare al documentelor recente privind istoria Bisericii Grco-Catolice din România se generalizează...

⁷⁶ *Ibidem*. (Langa, Cristian; Cosmovici, Emanuel – *O argumentare a martiriului Cardinalului Iuliu Hossu în Viața Creștină*, Cluj-Napoca, 2018, II) nr. 2(468), p. 14

După ce se retrage dl. Nenciu și cei doi rămân față în față, trimisul papal îi spune: «Excelență, Sfântul Părinte a hotărât să vă numească cardinal. În acest scop a luat legătura cu guvernul român. Acesta este de acord, cu condiția ca să veniți la Roma, să fiți investit și să rămâneți acolo.» Episcopul, surprins, emoționat dar hotărât, răspunde numaidecât: «Monseniore, dacă Sfântul Părinte a hotărât să mă facă cardinal și a luat legătura cu guvernul nostru, înseamnă că m-a și făcut. Vă rog să transmiteți Sanctității Sale toată recunoștința și cuvenite mulțumiri nu numai în numele meu personal, ci și al diecezei mele, al Bisericii Române Unite și al întregului popor român. Prețuirea nu este în primul rând pentru mine personal, ci pentru Biserică și Țară, pentru întregul popor român pe care Biserica Română Unită l-a slujit în tot decursul ființării sale și cu ale cărui interese perene s-a identificat totdeauna și care așteaptă să I se recunoască dreptul la existență liberă. Eu însă nu pot pleca sub nici un motiv». Apoi motivează pe larg de ce. Șeful Departamentului Cultelor aștepta curios să afle hotărârea episcopului surghiunit. Când se deschide ușa, întreabă: «Înalt Prea Sfințite, v-ați înțeles?», «Da, ne-am înțeles. Rămân aici» spune dârz și hotărât episcopul. «Dar noi nu avem ce face în țară cu un cardinal», răspunde mirat dl. Nenciu. «Aceasta este treaba dumneavoastră» continuă episcopul. «Rămân aici, în țara mea, în mijlocul poporului meu, să împărtășesc soarta fraților mei, a preoților și credincioșilor mei. Nu-I pot părăsi» (din relatarea auzită personal în ziua de 4 iunie 1969). Trimisul papal a comunicat Sfântului Părinte poziția episcopului, iar papa a respectat-o cu sfințenie. În consistoriul papal din 28 aprilie pentru numirea cardinalilor, numele pentru doi cardinali a rămas necunoscut, făcându-se totuși anunțul că sunt *in pectore*, adică numirea lor rămâne în inima papei, fără a fi adusă la cunoștința publicului⁷⁷.

⁷⁷ Prunduș, Silvestru Augustin – *Cardinalul în tundră de oaie*, în Hossu, Iuliu – *Credința noastră este viața noastră. Memoriile Cardinalului Iuliu Hossu*, Cluj-Napoca, Ed. I, Ed. Viața Creștină, 2003, p. 477–495, respectiv p. 480–481. O variantă ușor prescurtată a acestui material a apărut în volumul Prunduș, Silvestru Augustin; Plaianu, Clemente; Nicula, Alexandru; Bota, Ioan M.; Costan, Ion – *Cardinalul Iuliu Hossu*, Cluj-Napoca, Ed. Unitas, 1995, 467 p., p. 256–257, volum finalizat în

Există câteva mici inexactități în această relatare, menționate în nota de referință. Dacă retorica patriotică a episcopului era reprodusă după relatări anamnestiche ale lui Hossu și Prunduș, faptul de a refuza plecarea la Roma era o certitudine, de asemenea dialogul cu reprezentantul Departamentului Cultelor fiind reprodus cu mai multă exactitate. Relatarea Cheli, fiind după o înregistrare audio, rămâne un document fundamental. Practic Iuliu Hossu a refuzat de două ori oferta cardinalatului: 1) primul refuz a fost cel legat de condiția de a pleca definitiv la Roma (fără drept de reînțoarcere), motivând lucid că un asemenea demers ar constitui un abandon al turmei sale, în același timp dând satisfacție guvernanților și Bisericii Ortodoxe, astfel încât domiciliul la Căldărușani urma să se permanentizeze fie până la eliberarea Bisericii Greco-Catolice, fie până la moartea lui; 2) refuzul titlului și în condițiile în care Hossu rămânea în Țară (!), cu o motivație explozivă: **trebuia să refuze în conștiință deoarece „nu ar fi rezultat pentru Biserică niciun bine”**. (s.n.)

Cum adică nu ar fi rezultat pentru Biserică niciun bine?

Funcția/pălăria de cardinal era considerată de-a lungul veacurilor o distincție eclesiastică de maxim prestigiu, fiind vorba de electorii Papei. Până în 1948 inclusiv în Biserica Română Unită se visa la un asemenea prestigiu⁷⁸. Chiar dacă statutul cardinalilor s-a schimbat în

clandestinitate (1985). Volumul clandestin preciza că întrevederea Hossu-Cheli ar fi putut avea loc în martie sau aprilie 1969, autorii urmând să beneficieze de cercetări mai aprofundate. Observăm însă o inexactitate majoră: în 1969 șeful Departamentului Cultelor („Secretarul General”) era Dumitru Dogaru, devenind președinte al acestui departament din 1970, până în 1975; Gheorghe Nenciu a fost interimar la conducerea Departamentului între 1975–1977. Departamentul (fost Minister până în 1957) era oficial în subordinea lui Emil Bodnăraș în intervalul 1952–1976. Cf. Petcu, Adrian Nicolae – *Activitatea Departamentului Cultelor în atenția Securității (1970–1989) în Caietele CNSAS*, 2009, II, nr. 2(4), București, p.69–120.. Trimisul pontifical se numea Giovanni Cheli, nu Giuseppe Cheli.

⁷⁸ Exceptându-se cazul cardinalului Ștefan Wancsa/Vancea, legat pontifical de Preneste (1241), se pare primul cardinal având origini românești, românii nu au beneficiat de un asemenea prestigiu, regentul Nicolau Olahus, arhiepiscop de Strigoniu neapucând să primească această investitură. Biserica Română Unită era singura instituție românească din care se putea evidenția o personalitate corespunzătoare.

urma Conciliului Vatican II demnitatea respectivă își păstra prestigiul istoric. Prestigiul istoric al funcției nu putea constitui niciun pericol pentru Biserica Română Unită.

Dar indiferent de prestigiul funcției, condiția de cardinal presupunea fidelitate față de persoana și politica Pontificelui Roman, iar în cazul anilor post-conciliari se urmărea desigur și implementarea sau măcar susținerea morală de către noii purpurați a *noului curs* ecleziastic (introducerea reformelor conciliare, a reorientării politice). Iar aici pericolul era major. În ce măsură reformele Conciliului Vatican II puteau altera condiția Bisericii Greco-Catolice din România? Iată întrebarea (de care suntem convingși) care îl preocupa pe Iuliu Hossu.

Melchiții (greco-catolici arabofoni) începuseră o luptă în vederea echivalării statutului lor cu cel al latinilor, punând în discuție și vindecarea unor răni istorice din Răsărit, cauzate de schismele din

După afirmațiile Pr. Silvestru A. Prunduș erau luate în calcul numele mitropoliților Alexandru Șterca-Șuluțiu, Ioan Vancea și Vasile Suciu. (Cf. Prunduș, Silvestru Augustin; Plaiianu, Clemente; Nicula, Alexandru; Bota, Ioan M.; Costan, Ion – *Cardinalul Iuliu Hossu*, Cluj-Napoca, Ed. Unitas, 1995, p.254–255). Din cercetările ulterioare însă se știe poziția dărză a mitropolitului Șuluțiu în ce privește păstrarea particularității privilegiilor clerului român greco-catolic, dreptul unei a doua căsătorii etc. (deci candidatura lui nu putea fi discutată la modul serios), Ioan Vancea era cunoscut și pentru atitudinea demnă dar deloc ultramontană la Conciliul Vatican I, iar lui Vasile Suciu titlul îi era refuzat (la părerea unor „experți” de tipul Cyril Korolevsky (Jean François Joseph Charon, 1878–1959) sau al unor diplomați pontificali ce preconizau „acordarea pălăriei de cardinal primului Patriarh al României care ar fi făcut unirea cu Roma”. Deci pentru o himeră (populară din nefericire în mediile pontificale după 1918, sperându-se că prăbușirea Imperiului Țarist și al celui Otoman va facilita unirea cu Roma a ortodocșilor !). O minimă analiză contemporană acelor evenimente ar fi putut constata convulsiile (soldate cu rezistență, represalii, decese !) din lumea ortodoxă în urma schimbării pe alocuri a calendarului ecleziastic iulian cu cel gregorian, sau implicațiile ereziilor filetiste și sergianiste în viața Bisericilor Ortodoxe. O repetare a spiritului Conciliului Ferrara-Florența era imposibilă după 1920. La acestea trebuie adăugată o realitate (din nefericire trecută sub tăcere de marea majoritate a istoricilor ecleziastici cercetători ai perioadei respective): aroganța și autosuficiența latinilor (*praestantia ritus latini*) față de orientali, care îi priveau pe răsăritenii uniți cu Sf. Scaun ca pe catolici de categoria a II-a. Așa se explică și neacordarea pălăriei de cardinal unui mitropolit major realmente meritoriu pentru Biserica, mitropolitul Haliciului Andrei Sheptycky (1865–1944), primatul Bisericii Greco-Catolice Ucrainene.

rândul orientalilor. Nume ca Patriarhul Maximos IV Sayegh (1878–1967) sau episcopii Neophytos Edelby (1920–1995), viitor mitropolit de Alep și Elias Zoghby (1912–2008), viitor mitropolit de Baalbeck se impuneau în Occident și în Conciliul Vatican II ca aprigi defensori ai drepturilor, prestigiului, tezaurului spiritual și demnității Bisericilor Orientale. Dezbaterile inițiate de melkiți referitor la statutul patriarhului, superior unui cardinal, atât prin prestanța istorică dar și prin cea administrativă, statut ratificat de primele sinoade ecumenice, au rămas antologice⁷⁹. Iuliu Hossu putea cumpăni dacă acceptarea titlului de cardinal nu ar fi periclitat autonomia și specificul Bisericii Greco-Catolice din România.

Anii 1966–1970 au fost și anii experimentelor latine liturgice, unele de-a dreptul herostratice. Modificarea riturilor de hirotonire în ritul latin (Constituția Apostolică *Pontificalis Romani* din 18.VI.1968), introducerea limbilor vernaculare în locul celei latine din ritul roman și modificarea de fond a ritului liturgic (Constituția Apostolică *Missale Romanum*, 3.IV.1969), noul rit fiind apropiat riturilor protestante⁸⁰. Limbile vernaculare au cauzat probleme comunităților catolice, mai ales în spațiile etnice mixte. Dacă până la aplicarea

⁷⁹ Activitatea melkiților a fost popularizată și în revistele teologice ortodoxe românești, la care Iuliu Hossu a putut avea acces la Căldărușani. Un exemplu: Mladin, Nicolae – *Între teorie și practică, sau despre unele amărăciuni unioniste*, în Mitropolia Ardealului, Sibiu, 1959, nr. 1–2, p. 17–21. Arhiepiscopul Elias Zoghby a publicat un studiu platformă: Zoghby, Elias – *Uniatrisme et Oecumenisme*, s.lo., Editions du Lien, 1963, 32 p., ulterior reeditat și amplificat, care făcuse furori la timpul său, încercând o redefinire a rostului Bisericilor Orientale Unite cu Roma: de a realua comuniunea sacramentală practică între catolici și ortodocși și de a demonstra echivalența liturgică și spirituală a celor două mari tradiții eclesiastice. Despre lupta melkiților pentru prestigiul Bisericilor Greco-Catolice a se vedea Zoghby, Elias – *Mémoires. Un évêque peu commode, dit-on*, Jounieh, Imp. St. Paul, s.d. (1992), 287 p., mai ales pp. 86–189, studiul despre precedența unui patriarh față de un cardinal la pp. 122–126

⁸⁰ Vezi la Birtz, Remus Mircea – *Un român exilat misterios: „Principele Scortesco”*. *Cine era? (cu o incursiune în peisajul catolic tradiționalist din Apus*, în Aslan, Margareta; Ivan, Adrian Liviu – *De la elitele Securității la securitatea elitelor*, vol. I, Cluj-Napoca, Ed. Presa Universitară Clujeană, 2017, 233 p., p. 7–64, la paginile 48–50. Comisia de reformă liturgică era secundată de 6 experți invitați protestanți, niciun ortodox, nici măcar un greco-catolic.

reformei serviciile romano-catolice se săvârșeau în limba latină, noile rituri urmau să fie celebrate în limbile comunităților. Românii greco-catolici frecventatori ai ritului roman (primiți ca oaspeți în parohiile romano-catolice) nu puteau fi deranjați de limba latină. În Vechiul Regat, unde credincioșii de rit latin românofoni erau majoritari, slujbele urmau să se desfășoare în limba română, fapt care pe greco-catolici nu îi deranja. Alta devenea situația în Ardeal, prin introducerea limbilor maghiară, germană, slovacă. Se crea o situație explozivă, pe care Securitatea o va folosi după 1970 pentru a accentua disensiunile intra-catolice din România, prin anii 1982–1989 ajungându-se la conflicte deschise⁸¹. Iuliu Hossu a apucat să fie martor la această schimbare liturgică majoră, iar la anunțul entuziast al unor credincioși despre noile celebrări în limba română de la Catedrala Sf. Iosif din București va răsunde printr-o capodoperă diplomatică: „Nimic nu se întâmplă fără un sens! Aici nu s-a petrecut nimic ca un joc al sorții. S-au desfășurat

⁸¹ Birtz, Remus Mircea – *Episcopul Emil Riti (1926–2006). Tentativa unei recuperări istoriografice (cu documente inedite)*, Cluj-Napoca, Ed. Napoca-Star, 2006, 215 p., la p. 41–42:

„Dacă până în 1968 *Dominus vobiscum* era același pentru german, maghiar, polonez, slovac sau român, odată cu traducerile în limbile vernaculare situația s-a schimbat radical: fiecare dorea să-și audă slujba în limba proprie.

Bisericiile catolice din Europa Centrală având deja încercături naționaliste, încă din timpul politicii eclesiale febroniene introduse în timpul lui Iosif al II-lea, era normal ca ele să devină bastioane ale culturilor naționale (pas pe care și bisericile românești îl parcurseseră). Este evidentă reacția naționalistă, de o parte și de alta, în urma presiunilor pentru introducerea unei anumite limbi vernaculare într-o biserică în care se folosea alta. Prin această lovitură, cu binecuvântarea Sf. Scaun, regimul comunist câștiga succese remarcabile:

- o îndatorare mai pronunțată a Bisericii Ortodoxe, prin înlăturarea concurentului clandestin și prin definitivarea certă a actului din 1948;
- un succes diplomatic extern, finalizat probabil printr-un acord diplomatic, sau chiar un eventual concordat, succes diplomatic împărtășit și de Sf. Scaun;
- obediențarea noii ierarhii, care ar fi dobândit un statut legal;
- exacerbarea tensiunilor naționaliste româno – maghiare, excelent pretext pentru noi diversiuni, dacă ar fi fost cazul;
- erodarea bastioanelor culturilor naționale minoritare, în special cea catolică maghiară;
- disensiuni intra-catolice, de valorificat ulterior...”

numai după un plan stabilit acolo!...”⁸². Iuliu Hossu s-a raportat elegant față de o problemă, a cărei pericolozitate o intuise de multă vreme. Din aceste motive refuzase și propunerea înaintată de preotul Petru Tocănel în 1968. În calitate de cardinal Hossu ar fi trebuit să sprijine măcar formal noile reforme liturgice, în calitate de ierarh greco-catolic faptul nu era de competența lui. Ultimul lucru pe care Iuliu Hossu l-ar fi dorit ar fi fost geneza unor disensiuni intracatolice, cauzate de uzul limbilor vernaculare. Nu știm cum evalua Iuliu Hossu noile reforme liturgice montiniene (nu traducerea lor în limbile vernaculare, cât substanța lor teologică), prea puțin probabil ca noile controverse legate de acest proces să-i fi fost cunoscute. Dar știm cu certitudine ce dispoziții a lăsat pentru îngroparea lui: 1) să fie înhumat în cavoul familiei pe care îl pregătise în Cluj; 2) să fie prohodit de preoți greco-catolici, iar în lipsa acestora fratele său să citească unele rugăciuni de înmormântare din ritul bizantin, respingând aprioric fie clericii ortodocși fie cei romano-catolici. Dacă respingerea clerului ortodox la serviciul funebru era în logica teologică (Hossu nedorind nicio manipulare propagandistică a imaginii sale⁸³, nici măcar *post-mortem* și nefiind integrat Bisericii Ortodoxe Române), respingerea celui romano-catolic (cu care era în comuniune sacramentală) putea avea alte noime: fie respingerea noului rit (protestantizat), fie respingerea acuzei de integrare în romano-catolicism, fie ambele. Vlădicul mărturisitor a fost prohodit imediat după deces (28.V.1970) de episcopii (clandestini) Ioan Dragomir și Alexandru Todea, la morga Spitalului Colentina (București), dar înmormântarea lui (la ordinul autorităților și consensul familiei) s-a

⁸² Nota informativă a lui „Ghe. Stoicescu” din 30. IV.1970 – Soica, Sergiu – (coord.) – *Cardinalul Iuliu Hossu în dosarele Securității...*, p. 713–714. Peste o lună Iuliu Hossu era în veșnicie...

⁸³ Așa se explică de ce la Curtea de Argeș cei trei episcopi supraviețuitori se puteau ruga împreună în Biserica Încoronării (și necropolă regală), ba chiar celebra sau concelebra pe un antimis sfințit de un ierarh ortodox (episcopul Pavel Șerpe), dar și de ce Iuliu Hossu, ajuns izolat la Căldărușani, a refuzat vizitarea bisericii mănăstirii (deși se celebrat câțva timp și pe un antimis furnizat de episcopul ortodox Athanasie Dincă, domiciliat în aceeași mănăstire). Singur într-o biserică ortodoxă putea fi fotografiat, urmând ca imaginea să fie instrumentalizată în scop politic.

făcut a doua zi în cimitirul Bellu Catholic, cu un serviciu în ritul latin (cel nou) celebrat de preotul Francisc Zudor⁸⁴ din București (sursa „Demeny”, foarte activă în problema catolică). Iuliu Hossu respinsese tentativa de romano-catolicizare a Bisericii Greco-Catolice.

Iuliu Hossu avea și o experiență administrativă, cumulată unui îndelungat exercițiu legislativ (fusesse senator de drept al României Mari, dar și membru al Camerei Magnaților Regatului Maghiar) și canonic. Realiza că o simplă relegalizare a Bisericii s-ar fi făcut doar în baza Decretului Lege nr. 177/ 4.VIII.1948 pentru regimul general al cultelor, decret care printre altele presupunea existența diecezelor având 750.000 de credincioși:

„Culte religioase, cu organizații eparhiale pot avea un număr de eparhii în raport cu numărul total al credincioșilor. Pentru crearea și funcționarea de eparhii, (dioceze, superintendente), se vor socoti în medie 750.000 de credincioși de fiecare eparhie. Delimitarea eparhiilor și repartizarea credincioșilor pe eparhii, se vor face de către organele statutare ale cultului respectiv și se va confirma printr-un decret al Prezidiului Marii Adunări Naționale, la propunerea ministrului cultelor”. (Articolul 22)⁸⁵.

Consecvent, în septembrie 1948 Ministerul Cultelor recunoștea doar două dieceze greco-catolice (cea de Cluj-Gherla și Vicariatul de București), acestea urmând să însumeze celelalte structuri eparhiale. Or, Biserica

⁸⁴ A se vedea un raport al Securității din 2.VI.1970, publicat în Soica, Sergiu – (coord.) – *Cardinalul Iuliu Hossu în dosarele Securității.....*, p. 725–728, dar și notele informative următoare din același volum. Deja se discuta în circurile catolice românești că „Vaticanul s-ar putea supăra aflând că Hossu a refuzat slujba romano-catolică”. Cel care a pus lucrurile la punct a fost noul Proedru (Întăistător) al Bisericii Române Unite, episcopul titular de Paleopolis, administrator apostolic clandestin al Diecezei de Maramureș, Ioan Dragomir (1905–1985): „dacă se supăra Papa, o rupem și noi cu el” altul reținând „ne supăram și noi pe el” (*Ibidem*, p. 727, și nota informativă din 24.VI.1970, *Ibidem*, p. 735). Ioan Dragomir (consacrat episcop în 6.III.1949) a urmat în funcția proedrică (deținută anterior de Hossu) în urma renunțării la acest privilegiu din partea episcopului Ioan Ploscaru (consacrat episcop în 30.XI.1948). Criteriul era vechimea în episcopat. Securitatea a aflat imediat de noul rol al episcopului Dragomir (*Ibidem*, p. 727, 735, 738).

⁸⁵ <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/47>, accesat în 9.X.2024

Unită în România avea o Mitropolie de drept pontifical, însumând arhiepiscopia de Alba-Iulia și Făgăraș (Blaj), diecezele de Oradea-Mare, Lugoj, Cluj-Gherla, Maramureș și Vicariatul Vechiului Regat. Aceste structuri urmau a fi contopite sau desființate. (Ar fi fost himeric de conceput că statul socialist ar modifica legislația cultelor pentru unul singur, tocmai relegalizat, minoritar numeric!). Conform *noului curs* de la Roma, Sf. Scaun ar fi putut accepta un nou *statu quo*, posibil prin comasarea câtorva dieceze prin uniunea personală în jurul unui ierarh. Precedentul exista: conform Concordatului și a bulei *Solemni Conventione* (abrogat unilateral de Republica Populară Română în 1948) diecezele romano-catolice de Oradea și de Satu-Mare erau unite *ad personam*, fiecare menținându-și structurile administrative separate. În calitate de cardinal Iuliu Hossu putea fi atras într-o capcană juridică, impunându-i-se consimțământul (în numele intereselor superioare!) la alterarea vechii structuri bisericești. Mai mult, fiecare dieceză își primise câte un episcop (clandestin) coadjutor celui rezidențial în funcție în 1948, acești coadjutori devenind administratori apostolici imediat în urma morții titularului diecezan. Cu alte cuvinte, deși în afara legii, celelalte eparhii greco-catolice își aveau păstorul episcopal legitim. Abuzul ar fi fost grosolan. De aceea, ierarhul mărturisitor de la Căldărușani în toate memoriile lui cât și interlocutorilor solicita „repunerea în drepturi” a Bisericii, sintagmă juridică diferită de simpla relegalizare a cultului⁸⁶.

Deși supravegheat intens la Căldărușani, Iuliu Hossu era informat asupra problemelor Bisericii și asupra realităților geo-politice (prin radio, presă, noutăți aduse de vizitatori), soarta unor confrăți din Răsărit nefiindu-i indiferentă. Dacă sub pontificatul lui Pius al XII conta în primul rând promovarea eroilor credinței⁸⁷, indiferent de condițiile

⁸⁶ Expresia „relegalizare” era și este adesea folosită din comoditate pentru redarea succintă a conținutului memoriilor către autorități. Chiar și Iuliu Hossu o folosea. Dar relegalizarea presupunea doar reautorizația cultului public, conform legii cultelor. Repunerea în drepturi implica și restituirea măcar parțială a proprietăților (măcar din cele confiscate de stat), libertatea apostolatului, de presă etc.

⁸⁷ Profesorul Salvator Miranda a creat o pagină enciclopedică dedicată tuturor cardinalilor Bisericii Romei, de la începuturi până în zilele noastre. Pius al XII-lea a ținut

acestora sau de regimul politic în care aceștia activau, odată cu Ioan al XXIII-lea (momentul publicării enciclicei *Pacem in Terris*, 11.IV.1963) va începe etapa „dialogului” cu autoritățile comuniste. Eliberarea mitropolitului primat ucrainean Iosif Slipyi, cazul arhiepiscopului de Hue (Vietnamul de Sud) Pierre Ngo Dinh Thuc, fratele președintelui asasinat Ngo Dinh Diem (+1963) invitat la Conciliul Vatican II și care nu s-a mai putut întoarce în țară sau cazul arhiepiscopului Pragăi, Josef Beran erau pentru Iuliu Hossu de interes imediat.

Monseniorul Pierre Ngo Dinh Thuc (1897–1984), participant la Conciliul Vatican II, odată fratele său asasinat (președintele Vietnamului de Sud) nu s-a mai putut întoarce la reședința lui (autorii loviturii de stat nedorindu-l în Vietnam) iar în 1968 a fost „demisionat”, rămânând și fără mijloace de subsistență. Ulterior se va agrea mișcării sedevacantiste⁸⁸.

două consistorii pentru promovarea cardinalilor: 1) în 18.II.1946, fiind ridicăți la această demnitate 32 de purpurați, din Europa Orientală ocupată de trupele sovietice fiind promovați: Adam Stefan Sapieha, arhiepiscop de Cracovia (+1951), József Mindszenty, arhiepiscop de Strigoniu /Esztergom (+ 1975) și Konrad von Preysing, arhiepiscop al Berlinului (1950). În consistoriul din 12.I.1953 au mai fost creați 24 de purpurați, din Estul Europei provenind Stefan Wyszyński, arhiepiscop de Gniezno și Varșovia (+ 1981) și Alojzije Stepinac, arhiepiscop de Zagreb (+1960). Mindszenty a fost în detenție politică între 1949–1956 (eliberat în timpul Revoluției din 1956) găsindu-și azil la Ambasada SUA din Budapesta, Stefan Wyszyński era în detenție, fiind împiedicat să ajungă la Roma (va putea ajunge doar în 1958), la fel cardinalul Stepinac, aflat în detenție, mai apoi în strict domiciliu obligatoriu până la moarte. (Miranda, Salvator – *The Cardinals of the Holy Roman Church*, pagina web <https://cardinals.fiu.edu/consistories-xx.htm>, accesată în 10.X.2024). Vom observa imediat că Papa Pius al XII-lea conferea pălăria de cardinal ghidându-se în principal după meritele aduse Bisericii de cei promovați sau ținând seama de prestigiul scaunelor episcopale, în timp ce Paul al VI-lea a optat pentru alte criterii, condiționate politic.

⁸⁸ Despre activitatea monseniorului Thuc vezi Ngô-dinh-Thuc, Pierre Martin – „*Misericordias Domini in aeternum cantabo*”. *The Autobiography of Mgr. Pierre Martin Ngô-dinh-Thuc, Archbishop of Hué*, ediție electronică realizată de revista *Einsicht*, Muenchen, 2006,

I) http://www.einsichtaktuell.de/index.php?svar=2&ausgabe_id=180&artikel_id=1920

II) http://www.einsicht-aktuell.de/index.php?svar=2&ausgabe_id=180&artikel_id=1921

III) http://www.einsicht-aktuell.de/index.php?svar=2&ausgabe_id=180&artikel_id=1922

IV) http://www.einsicht-aktuell.de/index.php?svar=2&ausgabe_id=180&artikel_id=1923, accesate în 16.X.2024. A fost publicată inițial în franceză Ngô-dinh-Thuc, Pierre

Mitropolitul major Iosif Slipyi (Yosyf Kobernyts'kyy-Dychkovs'kyy, 1892–1984) a fost adus în exil la Roma din URSS în 1963, proaspăt eliberat din Gulag (între 1945–1963), în urma negocierilor lui Ioan al XXIII-lea cu Nichita Hrusciiov, fiind oficial făcut cardinal în 1965. Lui Slipyi i s-a cerut să nu agite problema persecuției religioase din spatele Cortinei de Fier, să nu se exprime împotriva comunismului, oferindu-i-se un exil aurit în Roma. Dar Iosif Slipyi a avut o atitudine fermă și la Conciliul Vatican II, cerând condamnarea ateismului, beneficiind de susținerea diasporei și a exilului ucrainian, inclusiv de un sinod al episcopilor ucraineni din diaspora, nu numai a fortificat Biserica Greco-Catolică Ucraineană, a ctitorit o universitate catolică ucraineană la Roma (unde a putut rezida, mutându-se din condițiile de semi-detenție aurită oferite pe teritoriul Vaticanului), ba a mai fost proclamat și Patriarh greco-catolic de Sinodul arhierilor ucraineni uniți. Slipyi avea alături o diasporă activă ucraineană, unită și militantă, diasporă ce din nefericire nu admitea comparație cu cea românească. Mai mult, Iosif Slipyi a acționat în opoziție cu Secretariatul de Stat al Sf. Scaun, dârzenia lui fiind ulterior validată istoric⁸⁹.

Josef Beran (1888–1969) a fost numit arhiepiscop al Pragăi în 1946 de către Pius al XII-lea. Poziția sa de militantă eclesiastică și patriotică i-a cauzat o internare în lagărul de concentrare de la Dachau (1942–1945) iar protestele sale împotriva abuzurilor comuniste i-au adus o nouă detenție (1949–1963) interzicându-i-se exercitarea oricărui ministeriu eclesiastic până la expulzarea sa, în urma promovării sale la cardinalat (1965). Practic, promovarea lui Beran urmată de expulzarea lui, fără

Martin – „*Misericordias Domini in aeternum cantabo*”. *Autobiographie de Mgr. Pierre Martin Ngô-dinh-Thuc, Archeveque of Huê*, în *Einsicht. Römisch-katholische Zeitschrift*, München, 1982, Numéro spécial, Août, 86 p

⁸⁹ Despre Patriarhul Iosif card. Slipyi vezi Pelikan, Jaroslav – *Confessor Between East and West. A Portrait of the Ukrainian Cardinal Iosif Slipyi*, Grand Rapids, Michigan, Eerdmans Publ., 1990, 269 p.; Choma, Giovanni – *Josyf Slypyi. Padre e Confessore della Chiesa Ucraina Martire*, Citta di Castello, Aiuto della Chiesa che soffre, 1990, 205 p.; Schelkens, Karim – *Vatican Diplomacy After the Cuban Missile Crisis: New Light on the Release of Josyf Slipyj*, în *The Catholic Historical Review*, Tilburg University, Utrecht, 2011, nr. 98(4), p. 680–713

drept de întoarcere în Cehoslovacia, a fost negociată între autoritățile comuniste cehoslovace și cele pontificale, Vaticanul reușind impunerea unor administratori diecezani apostolici agreeți de regim. De remarcat că spre deosebire de România, unor episcopi cehi și slovaci (4 în total) li s-a permis participarea la Conciliul Vatican II, ei fiind monitorizați în permanență de către autoritățile comuniste. În Exilul roman, cardinalul Josef Beran, nedispunând de o diasporă sau de un exil similar celui ucrainean, a devenit practic o figură decorativă⁹⁰.

Cardinalul primat de Esztergom/Strigoniu Jozsef Mindszenty, eliberat din detenție în urma Revoluției din 1956, având un rol important în susținerea revoluției, a fost nevoit să se refugieze la Ambasada Americană, unde a domiciliat cu restricțiile de rigoare până în 1971, când i s-a impus părăsirea Ungariei (în urma unor prelungite negocieri între autoritățile comuniste maghiare, americane și pontificale), Paul al VI-lea dându-i garanții ferme asupra păstrării funcției de arhiepiscop-primat. În 1972, a citit în presă eliberarea sa din funcție, la care a ripostat tot mediatic și livresc. Mindszenty a beneficiat de susținerea unanimă a diasporei și a exilului maghiar⁹¹. Iuliu Hossu nu a trăit să vadă deznodământul cazului Mindszenty, dar a putut urmări, măcar pe calea undelor, tribulațiile acestuia după 1956.

Practic, din 1963 (momentul doctrinar *Pacem in Terris*) și cooptarea viitorului cardinal Agostino Casaroli în Secretariatul de Stat, Vaticanul va adopta faimosul *Ostpolitik*, politica de cedare înaintea regimurilor comuniste, negocierile cu autoritățile din spatele Cortinei de Fier desfășurându-se într-un spirit concesiv față de puterea lumescă (anticeștină)

⁹⁰ Vodičková, Stanislava – *Un cardinal indésirable: biographie du cardinal Josef Beran*, Paris: Les Éditions du Cerf, [2020], 165 p. Vezi și o perspectivă sintetică asupra Rezistenței Catolice din Cehoslovacia în Birtz, Mircea; Kierein, Manfred (ed.) – *Voices from Ecclesia Militans in Czechoslovakia. Letters and Autographs*, Claudiopolis (Cluj-Napoca), MMXI, Ed. Napoca-Star, 2011, 165 p. + 25 pl. foto.

⁹¹ Mindszenty, Jozsef cardinal – *Memoirs*, Ed. III, s.l., Ignatius Press, 2023, 477 p., ediție preferabilă, incluzând documente auxiliare. Bellegrandi, Franco – *Il portone di piombo. Il Vaticano delle riforme montiniane*, Milano, SugarCo, 1975, 195 p. Volumul scris de un fost gentilom pontifical este dedicat întâlnirilor cu Cardinalul Mindszenty aflat la Viena.

fără a se ține seama de ierarhiile catolice locale, de situația sau de doleanțele acestora. Vaticanul urmărea „umplerea golurilor” ierarhice, regimurile căutau promovarea unor figuri docile politicilor lor religioase. *De nobis, sine nobis* era esența Ostpolitikului, fapt care l-a discreditat față de Rezistența Catolică, fie din Occident, fie din spatele Cortinei de fier. Negocierile diplomatice cu Iugoslavia, Ungaria, Cehoslovacia, Polonia, contactele mai mult sau mai puțin publice dintre funcționarii sovietici și autoritățile curiale romane „se desfășurau întotdeauna fără participarea episcopilor sau ierarhiilor locale”⁹². Trimișii pontificali puteau lua separat legătură cu vârfurile eclesiastice locale doar în măsura permisiunii acordate de funcționarii comuniști responsabili cu afacerile cultelor din țările socialiste respective, România nefăcând vreo excepție.

Cazul ierarhilor catolici rezistenți din prigoana comunistă, ademeniți la Roma, îi era cunoscut nu doar lui Iuliu Hossu ci și apropiaților acestuia.⁹³ Astfel încât Iuliu Hossu conștientiza perfect că odată ajuns la Roma, fie și promovat cardinal, ar fi devenit o figură muzeală, nu una decizională. Spre deosebire de cardinalul Sliipyi (și ulterior cardinalul Mindszenty) lui Iuliu Hossu i-ar fi lipsit o diasporă organizată sau solidară, care să-l fi susținut în demersurile sale revendicative.

Refuzând promoția cardinalatului, Iuliu Hossu a reușit: 1) să asigure permanența diecezană a unui episcop rezidențial (chiar nerezidând în

⁹² Bibliografia acordată Ostpolitikului implementat de curia pontificală după 1963 este impresionantă. Nu mulțumim să punctăm doar câteva titluri: Stehle, Hansjakob – *Eastern politics of the Vatican, 1917–1979*, Ohio, Ohio University Press, 1981, 466 p.; Floridi, Alexis Ulysse – *Moscow and the Vatican*, Ann Arbor (Michigan), Ardis, 1986, 284 p., Dunn, Dennis- *Détente and Papal Communist Relations, 1962–1978*, Boulder (Colorado), Westview Press 1979, 215 p. Volumul apărut sub titlul Casaroli, Agostino – *Il martirio della pazienza. La Santa Sede e i paesi comunisti (1963–89)*, Torino, Einaudi, 2000, 335 p. nu a fost redactat de fostul cardinal Casaroli, ci de cardinalul Achille Silvestrini, discipol al precedentului, incluzând note despre negocierile cu autoritățile comuniste din Ungaria, Cehoslovacia, Iugoslavia, Bulgaria, Polonia. A se vedea și Popian, Lino – *Casaroli, il fariseo antieroe. Lettera aperta a Mons. Casaroli*, 3 p., accesibil la pagina cibernetică <https://remusmirceabirtz.wordpress.com/wp-content/uploads/2016/07/p-lino-popian-studii-si-articole.pdf>.

⁹³ Vezi nota nr. 58 a acestui studiu. Nepoata Nora Olteanu își exprima dorința ca „Vaticanul să-l ia pe Hossu la Roma, asemeni lui Sliipyi sau Beran, dar le este frică”.

episcopia lui, din motive obiective și coercitive) demonstrând supraviețuirea acesteia; 2) asigura prezența proedrică (a unui întâi-stătător bisericesc) de care ceilalți episcopi („clandestini”) trebuiau să țină seama, dat fiind vechimea în episcopat și realul prestigiu al vlădicului Hossu; 3) refuzul implicării morale în „noul curs” post Vatican II (introducerea modificărilor liturgice, ecumenismul fără finalitate, antropocentrismul impus în locul teocentrismului); 4) blocarea unor eventuale măsuri de reorganizare administrativă/canonică a Provinciei mitropolitane; 5) anularea tentativelor schimare a identității Bisericii Unite prin transformarea și includerea ei în Biserica Latină; 6) anularea din principiu a oricăror tentative propagandistice din partea autorităților statului sau a ierarhiei de atunci a Bisericii Ortodoxe de a persista în ideea suprimării/absorbției/inexistenței Bisericii Greco-Catolice din România. Pe scurt salvarea Bisericii Greco-Catolice cu identitatea ei proprie. Înțelegem acum sintagma Episcopului Iuliu Hossu prin care pălăria de cardinal nu ar fi adus niciun bine Bisericii sale.

Nu era suficient. Iuliu Hossu își dădea seama că un asemenea refuz genera interpretări și luări de poziție în cadrul Bisericii sale, unele contradictorii, cu efect potențial dăunător⁹⁴. Era necesară o lămurire a

⁹⁴ Vezi nota informativă din 25.IX.1969, ce consemna discuțiile între episcopii Hossu și Todea despre nemulțumirile unor preoți față de „atitudinea sa pasivă în problema revendicărilor confesionale privind religia greco-catolică. Preotul Todea s-a arătat înțelegător față de atitudinea episcopului Hossu, care «face tot ce se poate face în conjunctura actuală» și și-a luat sarcina să-i lămurească și pe cei de la Cluj, cu ocazia unei vizite ce urma să o facă acolo” (Soica, Sergiu – (coord.) – *Cardinalul Iuliu Hossu în dosarele Securității...*, p. 694) sau nota din 10.XII.1969 dintre o sursă („Mureșan”) și preotul Ioan Leluțiu, acesta din urmă fiind de părere că: „Sub semnul ecumenității, formula greco-catolică, apare astăzi ca fiind perimată, cu atât mai mult cu cât biserica romană a admis folosirea limbii naționale ca limbă liturgică, iar independența episcopilor față de Vatican este tot mai vizibilă. Episcopul Iuliu Hossu este depășit de evenimente, pentru că este la o vârstă prea înaintată și nu se poate conta să mai intervină activ în desfășurarea evenimentelor. Episcopul Iuliu nici nu poate vorbi în numele tuturor greco-catolicilor, pentru că a fost episcop de Cluj și Gherla și nu a avut rangul de Mitropolit. Așa zișii episcopi supleanți, desemnați de foștii episcopi greco-catolici nu pot acționa deoarece nu au calitate oficială recunoscută”. (*Ibidem*, p. 702–703).

clericilor și a credincioșilor proprii. Vlădicul a acționat în consecință, fie prin intermediul vizitatorilor săi, fie epistolar.

Un exemplu îl avem cu preotul Emil Riti din Cluj (sursa „Nicolae Popescu”) care l-a vizitat pe ierarhul său în 2.IV.1969⁹⁵. În 8.IV.1969, Riti va elabora o notă informativă, din fericire reprodusă integral de către preotul cercetător Sergiu Soica⁹⁶. Lectura acestei note surprinde prin caracterul ei *elaborat*, episcopul Iuliu Hossu fiind descris ca un ierarh progresist (!), apreciind valorile regimului de democrație socialistă (!), dorind respectarea autorităților și integrarea preoților nereveniți în noua ordine socială etc. Nu putem exclude ca liniile directoare ale notei să fi fost concordate în prealabil cu Iuliu Hossu⁹⁷. Evaluarea dată de el unor episcopi (Hirțea, Todea, Ploscaru, Dragomir) trebuie deci interpretată conform acestei posibilități, episcopii denigrați fiind de fapt apreciați... Profitând de Emil Riti, Iuliu Hossu a transmis câteva instrucțiuni episcopilor clandestini și clerului subordonat. Iuliu Hossu explica de ce nu a dorit schimbarea domiciliului, nici o eventuală vizită la Cluj („pentru a nu face rău la multă lume”). Nu dorea stârnirea unor agitații (contraproductive). Probabil și pentru a nu da ocazie el

⁹⁵ Despre preotul viitor episcop clandestin Emil Riti vezi: Birtz, Remus Mircea – *Episcopul Emil Riti (1926–2006). Tentativa unei recuperări istoriografice (cu documente inedite)*, Cluj-Napoca, Ed. Napoca Star, 2006, 210 p. + 4 pl. foto, precum Birtz, Remus Mircea – *Activitatea Ordinariatului Diecezan clandestin de Cluj-Gherla între 1981–1989*,...p.279–284, mai ales p. 281. Emil Riti recrutat informator „a jucat dublu”, existând dovezi importante asupra unor evenimente sau persoane despre care Riti a păstrat discreția față de ofițerii Securității.

⁹⁶ Soica, Sergiu – (coord.) – *Cardinalul Iuliu Hossu în dosarele Securității...*, p. 679–685.

⁹⁷ Spre deosebire de relațiile dintre informatorii mireni și obiectivele Securității fără vreo calitate ecleziastică, unde în cazul deconspirării Securitatea putea afla imediat despre defectarea informatorului (uneori chiar obiectivul era recrutat în prealabil), în rândurile clerului situația admitea o excepție: dacă obiectivul era preot sau episcop informatorul putea cere o confesiune/spovadă obiectivului cleric, în care să-și mărturisească sarcina primită, iar obiectivul, legat de taina spovedaniei (sigiliul sacramental) beneficia de o informație a cărei ulterioară divulgare îi aducea nu doar oprobriu public ci și excomunicarea. Nu era deloc cazul lui Hossu, care putând afla condiția de informatori/delatori sub pecetea tainei spovezii, i-a înțeles pe cei căzuți și ulterior s-a folosit de aceștia pentru a transmite mesaje dorite de el.

însuși pentru deconspirarea structurilor diecezane clandestine, adăugăm noi. El recomanda preoților integrarea în servicii civile („câmpul muncii”), asemenea clerului rezistent din Cehoslovacia. Evaluarea pe care Iuliu Hossu o dădea episcopilor clandestini putea fi înțeleasă ambivalent de către destinatari, aparent Hossu disociindu-se de episcopii prea activi în clandestinitate (Iuliu Hirțea era apreciat pentru calmul său, Hirțea fiind împreună cu Ioan Chertes episcopii care erau angajați în posturi civile – contabilitate; Ioan Dragomir, cel mai activ era „cel mai necorespunzător” – deși acesta îi va urma lui Hossu în proedrie, Alexandru Todea clama acordul cu Hossu în totalitate dar era extrem de activ, Ioan Ploscaru „era foarte ascuns”, de remarcat „ignorarea” lui Ioan Chertes). Evaluarea era dată în funcție de activitatea petiționară clandestină. Hossu (pentru uzul „urechilor” Statului), văzând că memoriile lui către autorități nu au primit răspuns, ar fi sugerat trimișilor Vaticanului ca Sf. Scaun să trateze direct cu Guvernul Român, întrucât din partea rezistențelor greco-catolice „să nu aștepte sau să pretindă de la noi acțiuni pentru obținerea libertății bisericii, deoarece aceste timpuri s-au dus”. Mai mult, episcopul era iritat de acțiunea petiționară a lui Dragomir și Todea, care făceau rapoarte către Sf. Scaun și memorii către autorități, deși ei nu reprezentau pe nimeni, unicul episcop recunoscut de Stat fiind el, Hossu, și deci singurul în drept să se exprime⁹⁸. Ofițerii de Securitate, la lectura unor asemenea pasaje

⁹⁸ „În ce calitate vorbesc ei în numele bisericii greco-catolice? Nimeni nu-i recunoaște ca atare, ei au fost consacrați ca episcopi clandestini, fără aprobarea statului, ori în orice acord între un stat de pe glob și Vatican există această clauză, episcopi numiți de Vatican vor i consacrați ca atare numai cu asentimentul guvernului din țara unde domiciliază. Așa că ei nu au nici unul asentimentul și de aceea în afară de harul episcopiei pe care îl au nu pot avea dreptul dea exercita puterea episcopală”. Sau:” Roagă-se și muncească fiecare la locul lui și să lase acestea pe seama lui Dumnezeu și a acelor care sunt puși să o facă. Prin această agitare continuă nu fac altceva decât rău, lor personal și celor din jur, inclusiv cauzei. Eu am făcut ceea ce am crezut că trebuie făcut, în calitate de episcop legitim, recunoscut de guvern, și dacă mie nu mi s-a răspuns nimic, atunci se va da curs memoriului lui Todea, Dragomir, Ploscaru? Asta nici odată! Guvernul dacă va trata problema aceasta o va trata cu mine, sau dacă eu nu voi exista, cu oameni pe care îi va indica Vaticanul. Din experiența pe care o avem, nici în Ungaria, nici în Cehoslovacia, episcopii clandestini

nu puteau fi decât entuziaști... Dacă memoriile lui Dragomir, Todea, Ploscaru erau dezavuate de ochii autorităților, dezavuarea comportamentului părintelui Prunduș (care insista ca Iuliu Hossu să-i semneze proiectele de memorii concepute la Cluj) era sinceră: ideea ca un altul să-i redacteze memoriile pentru el îl enerva firesc pe episcop (considera actul drept impertinent). Ce vroia Hossu de fapt? O temporizare a activității petiționare și mai ales activitatea *concordantă* a episcopilor clandestini. Fapt care se va remarca după moartea lui Iuliu Hossu, mai ales în anii 1973, 1978 etc (anii aniversari ai anului 1948). Cât despre adevărata apreciere a episcopilor clandestini, ea rezultă din epistolarul pe care Iuliu Hossu l-a avut cu aceștia (să nu uităm că în 1948 candidații la demnitățile eclesiastice clandestine fuseseră propuși Nunțiatului de episcopii rezidențiali, toți episcopii clandestini trecând eroic și proba detenției pentru credință!). Departe de a stopa rezistența greco-catolică, Iuliu Hossu o va încuraja (iar mesajul a fost perceput exact în acest sens), ultima frază testamentară a vlădicului fiindu-ne mărturie: „*Lupta mea s-a sfârșit. A voastră continuă*”. Dar el dorea o luptă unitară, concordantă, fără ipotetice veleitarisme (care din nefericire apăruseră...). Emil Riti s-a achitat conștiincios nu doar de sarcinile primite de la Securitate, ci și de cea primită de la Iuliu Hossu⁹⁹, astfel încât în 14. IX.1969, la o vizită secretă a sa la Căldărușani, de care Securitatea va afla cu totul întâmplător, *post-factum*, Hossu îl va implica pe acesta în succesiunea diecezană clandestină, alături de Ioan Chertes și canonicul Cosma Avram. Sarcina dată de Hossu a fost înregistrată și vocal,

nu au fost acceptați la tratative și nici în funcțiile lor. Alți episcopi au fost numiți de Vatican, cu aprobarea guvernului cu care trata problema. Dar aceștia ai noștri nu vor să înțeleagă acest lucru. Faptele însă le vor arăta că au greșit. Mai bine și-ar vedea de treabă toți și s-ar ruga decât să se tot agite” Cf. Soica, Sergiu – (coord.) – Cardinalul Iuliu Hossu în dosarele Securității..., p 682, 683

⁹⁹ Iată ce le transmitea Iuliu Hossu în încheierea conversației cu Riti celorlalți clerici: „Tuturor binecuvântare arhierescă și un anticipat „Cristos a înviat”. Credință tare că mai de vreme sau mai târziu, va veni ziua învierii bisericii greco-catolice. Pentru aceasta, zic tuturor, rugați-vă și munciți cu conștiinciozitate, spre a i exemplu viu la locul de muncă și Dumnezeu va răsplăti credința și munca voastră” (sau altfel spus, intensificați apostolatul clandestin – n.n.). Cf. *Ibidem*, p. 684

împreună cu o nouă lectură a Proclamației de la Alba-Iulia¹⁰⁰. Deși întrebat despre vizitatorii din străinătate (la ordinul Securității) de către Emil Riti, Iuliu Hossu i-a menționat vizita mons. Cheli (faptul era de notorietate) punctându-i lui Riti problemele legate de relegalizarea Bisericii, nicidecum de oferta cardinalatului (de care de altfel autoritățile fuseseră informate anterior, de sursele primare – Cheli, Nenciu, Hossu) și refuzul acesteia. De ce Iuliu Hossu a trecut peste acest detaliu, cunoscut nu doar de Securitate, cât și de autoritățile statului de la cel mai înalt nivel? Nu îl considera relevant sau dorea evitarea agitației suplimentare?

Iată două scrisori scrise de Iuliu Hossu în 1969 și în 1970¹⁰¹, trimise unor eclesiaști despre care lăsase să se înțeleagă (Securității) că nu îi apreciasse în mod deosebit:

Prima, către episcopul Ioan Dragomir, titular de Paleopolis:

„7.VII.1960

Preasfințite și Mult Iubite Frate,

Emoționat am citit scrisoarea dragostei tale și am înălțat, ca totdeauna, Domnului, jertfă de laudă și de preamărire, în smerite rugăciuni, cerșind răspunsul harurilor Sale peste Preasfinția Ta, pentru caldele sentimente ce mi le-ai exprimat.

¹⁰⁰ Birtz, Remus Mircea – *Activitatea Ordinariatului Diecezan clandestin de Cluj-Gherla între 1981–1989*,...p. 281, nota 133–134, Birtz, Remus Mircea – *Episcopul Emil Riti (1926–2006)*...p. 19, 95

¹⁰¹ Aceste două scrisori ar fi trebuit să fie reproduse în ediția princeps a memoriilor lui Iuliu Hossu. În prima variantă pentru tipar a acestor memorii (intitulate Iuliu Hossu – *Pentru Tine, Doamne*) îngrijită de Părintele Silvestru Augustin Prunduș, tehmodactate în principal de Clement Fătu, varianta computerizată, format A4, având patru fișiere de tip *.doc* conținând Memoriile propriu-zise, și alte zece fișiere *.doc*, scrisoarea către Ioan Dragomir fiind transcrisă în fișierul intitulat *Caldarusani 11Pl.doc* iar cea către Prunduș în fișierul intitulat *Caldarusani 3.doc*. Regretatul Părinte Prunduș îmi furnizase o copie a fișierelor, ele urmând procesul editorial, cu o arhitectură schimbată a volumului. Un excurs separat ar merita consacrat edițiilor Memoriilor lui Iuliu Hossu. Dl. Clemente Fătu (+ 2003) își adusese aportul inclusiv la realizarea paginilor web greco-catolice din 2001. Cf. Webmaster – *De 5 ani împreună!*, la pagina cibernetică <http://www.greco-catolic.ro/old/varia23f0.html?despre> accesată în 28.X.2024

Eminența (- subl.n.) de care mi-ai pomenit, dacă este și unde este și cum este, nu este a mea, ci precum bine spui, ea este a Bisericii noastre Scumpe, pe care a învrednicit-o Domnul, întru desăvârșirea harului Său, să treacă prin marea încercare, așezând temelia nebiruită a martirilor și a confesorilor, de înălțare peste veacuri.

Eminentă a făcut-o Domnul prin harul milei Sale nemărginite; ca renăscută din durerile marei încercări, să lumineze Calea neamului pe Calea de lumină, a libertății și a dreptății pentru tot sufletul fără deosebire de limbă și de lege, cum a făcut-o în cursul veacurilor vieții sale, în trecut.

Lăudând și preamărind pe Domnul întru toate și pentru toate, să-I cerșim harul Său preasfânt și a Maicii Domnului Preacurate puternică și iubitoare de ocrotire.

Mulțumindu-ți din toată inima pentru dragostea ce mi-ai arătat, doresc să știi că Te aștept cu toată dragostea la frățesca întâlnire după un lung șir de ani, aici la domiciliul «forțat» precum potrivit ai spus, unde din mila Domnului și buna îngrijire a doctorilor pricepuți, m'am reîntors după trei săptămâni de internare, înzdrăvenit, pe picioare dezumflate.

Cu frățesacă îmbrățișare rămân iubitor frate întru Domnul.

Episcop Iuliu de Cluj-Gherla, Mănăstirea Căldărușani, 7.VII.1969”

Era firesc ca episcopul Ioan Dragomir, aflând de vizita lui Cheli la Hossu și având indicii asupra ofertei cardinalatului să-l felicite pe ierarhul mărturisitor, adresându-i-se cuviincios cu „Eminența Voastră”. Hossu, politico, va focaliza atenția spre eminența Bisericii.

O a doua scrisoare, semnificativă, este una de răspuns către Pr. Silviu Augustin Prunduș, de răspuns la o felicitare prealabilă, trimisă de preotul clujean în vederea a 60 de ani de preoție și a apropiatelor Sărbători Pascale:

„Mănăstirea Căldărușani, 21. IV.1970

Reverendissime și preaiubite Frate,

Din suflet recunoscător îți spun cele mai calde mulțumiri pentru bunele urări, îmbrăcate în fierbintețea ta dragoste pentru Domnul în robul său și acum în marea cinste delegat al Bisericii sale sfinte.

Nu mie, dragă Prunduș, nu mie; tu știi prea bine, numai Domnului, Lui Singur toată lauda și preamărirea. Mi-a dat mult nevrednicului de mine și mult s'a cerut și să cere, iar eu ce am dat? Nu-mi rămâne decât, cu cea mai adâncă smerenie, să cerșesc iertare, iertare în mila Sa nemărginită.

După hirotonirea întru preot al Domnului, singur m'am legat cu marele jurământ: să se lipească limba mea de gâtlejul meu de-mi voi uita de Tine Sioane. Sionul era Biserica și neamul. Asta în Roma străbună în 27.III.1910. L-am repetat în plin război mondial, în catedrala Romei mici, la consacrarea întru episcop al Domnului, răspunzând mitropolitului Mihályi consacratorul: să se lipească limba mea... Sionul era Biserica și Neamul. Pot eu, scumpul meu frate, să fac altceva decât să mă prostern la pământ în smerenie adevărată, Doamne, Tu știi, nefățarnică în fața Ta, Doamne: iartă-mă, întărește-mă, să pun bună mărturie pentru Tine, Doamna și scumpa Ta Biserică pe care Tu ai chemat-o pentru toate veacurile: Tu ești Petru... Biserica Mea... cuprinzând toată dragostea Ta în cuvântul «a Mea!».

Iartă, Doamne, toate păcatele și greșelile mele, preamărește-Te întru desăvârșirea darului Tău în robul Tău și mă întărește până la sfârșit, să rostesc liniștit și hotărât: să se lipească...

Așa îți mulțumesc, scumpul meu Frate, pentru fierbințile tale cuvinte, spuse nevredniciei mele și tuturor celor care îndreaptă un gând spre robul Domnului, și să vă știți îmbrățișați mereu, mereu, în smeritele mele rugăciuni, cu draagoste neîmbătrânită.

Pentru reabilitarea Bisericii aștept cu neînfrântă încredere Actul de dreptate pe care îl cere imperios Constituția Țării, la temelia căreia, în ziua reîntregirii sale cu Transilvania, s'a așezat la 1.XII.1918 libertatea și dreptatea pentru toți fiii Patriei scumpe.

Domnului să ne rugăm! Să îmbrace din nou în lumină neumbrită ziua sfântă de lumină a neamului, 1.XII.1918, cu credința tare care a mutat munții în acea zi, încetând de a mai fi graniță între frați.

Lespedea o va ridica același înger de la mormântul Domnului înviat din morți a treia zi, rostind tuturor: A înviat Domnul, bucurați-vă!

Credem, credeți cu toții, că va răsări la viață, renăscută întru durerile mării încercări. Cristos a înviat! Tuturora. Maica Domnului să ne ocrotească.

Cu arhierescă binecuvântare, Episcop Iuliu de Cluj-Gherla.

P.S. Dragă Prunduș, agrăirea să fie tot cea veche!” (s.n.).

După un emoționant manifest de credință, în care se simte o nostalgie autobiografică, Iuliu Hossu (relațiile lui cu Prunduș redeveniseră cordiale, altfel Hossu ar fi fost protocolar și telegrafic) într-un *post-scriptum* redevine categoric: rămâne agrăirea cea veche! La un an diferență Iuliu Hossu respingea adresarea „Eminența Voastră” (specifică cardinalilor) în favoarea clasicului „Excelență”. Dacă Iuliu Hossu ar fi râvnit poziția cardinalatului, sau ar fi ținut seama de ea, adresarea „Eminență” ar fi trecut „neobservată”.

Iuliu Hossu a rămas deci consecvent refuzului beretei de cardinal. Ceea ce el nu putea ști este că în 21.XI.1970 Paul al VI-lea urma să promulge un nou *Motu Proprio, Ingravescetem Aetatem*, prin care episcopii și arhiepiscopii catolici urmau să fie pensionați la vârsta de 75 de ani, iar dreptul electiv al cardinalilor să ia sfârșit la 80 de ani împliniți, purpurații devenind practic figuri decorative. Iuliu Hossu a fost scutit de o asemenea umiliță.

Refuzând distincția de cardinal, Iuliu Hossu a reușit salvarea *statu-quoului* juridic-canonice al Bisericii Române Unite, a evitat implicarea (morală) în implementarea reformelor „spiritului post-conciliar”, a împiedicat vacantarea scaunului eparhial de Cluj-Gherla, iar până la moarte a zădărnicit eforturile fie a autorităților comuniste, fie a curialilor sau romano-catolicilor ecumeniști, fie a ierarhiei de moment a Bisericii Ortodoxe Române din Țară de a intona recviemul Bisericii Greco-Catolice din România.

Atitudinea lui a fost înțeleasă la justa sa semnificație la Vatican. Nimic nu l-ar fi costat pe Paul al VI-lea să anunțe cardinalatul lui Iuliu Hossu după decesul acestuia; s-a preferat așteptarea unui nou consistoriu în 1973. Iată cum anunța Paul al VI-lea în consistoriul secret din 5.III.1973 decesul cardinalilor precedenți și numirile a doi cardinali

in pectore din 1969, unul fiind episcopul Stefan Trochta, altul Iuliu Hossu:

„Sia a noi consentito menzionare fra loro i nomi di tre Cardinali defunti, ai quali il nostro personale pensiero è devotamente e affettuosamente legato: il Cardinale Eugenio Tisserant, Decano per lunghi anni di questo sacro Collegio, per tanti titoli benemerito e illustre; da lui noi ricevemmo la ordinazione episcopale; il Cardinale Giuseppe Pizzardo, ben noto per la sua infaticabile attività; da lui noi fummo chiamati al servizio della Santa Sede; e il Cardinale Angelo Dell’Acqua, nostro Vicario Generale per la Diocesi di Roma, morto improvvisamente durante il pellegrinaggio a Lourdes nell’agosto scorso. Ad essi ed agli altri Cardinali defunti il tributo della nostra riconoscente memoria e del nostro suffragio.

Un altro annuncio singolare noi dobbiamo ora proferire: vogliamo riferirci all’annuncio che demmo, nel precedente Concistoro del 28 aprile 1969, circa la creazione di due membri del Sacro Collegio che ci riservammo allora «in pectore».

Ci è ora gradito annunciare che il primo di essi è il ven. Fratello Stefano Trochta, Vescovo di Litomerice in Cecoslovacchia.

La nostra intenzione nel far ricadere su di lui la nostra scelta fu, non solo di dare solenne riconoscimento ai meriti di questo fedele e zelante Pastore, ma di manifestare altresì il nostro affetto per la nobilissima terra della quale è figlio e che tanti titoli rendono a noi particolarmente cara.

Ci trattenne dal pubblicare subito il suo nome la considerazione che era allora ancora in vita – benché colpito già dal grave morbo che ne troncò poco dopo la terrena esistenza – il venerando Cardinale Giuseppe Beran, il quale, pur vivendo fuori della sua patria, conservava il titolo della arcidiocesi gloriosa di Praga; ci trattenne soprattutto il desiderio e la speranza, né allora né in seguito abbandonate dalla Sede Apostolica, di portare avanti, nel frattempo, lo sforzo da anni in corso per avviare a normalizzazione la situazione della Chiesa nella Repubblica Cecoslovacca e il governo canonico di quelle diocesi.

Raggiunto proprio in questi giorni con la nomina e la ordinazione di quattro Vescovi di quel Paese un, sia pur iniziale ed incompleto,

risultato a quest'ultimo riguardo, che confidiamo però possa avere al più presto gli auspicati sviluppi, siamo lieti di dare oggi un annuncio che, ne siamo sicuri, recherà gioia e soddisfazione, non solo ai cattolici, ma a tutto il Popolo Cecoslovacco.

La nostra scelta si era fermata su un altro insigne servitore della Chiesa, altamente benemerito per la sua fedeltà e per le prolungate sofferenze e privazioni di cui essa gli fu causa; simbolo e rappresentante egli stesso della fedeltà di molti Vescovi, sacerdoti, religiosi, religiose e fedeli della Chiesa romena di rito bizantino: il ven. Fratello Giulio Hossu, Vescovo di Cluj-Gherla, venuto a mancare il 28 maggio 1970.

Fu lui stesso a farci giungere – conosciuta la nostra determinazione – l'ardente preghiera di non darvi seguito: con ragioni di tale dignità, di tale edificante distacco dalla sua persona e di commovente spirito di servizio alla sua Chiesa, che ci sentimmo obbligati a rispettare il suo desiderio, almeno nel senso di non annunciare allora la sua elevazione alla Porpora. (s.n.)

Essendo ora egli scomparso dalla scena del mondo, che ancora conserva però commosso il suo ricordo, ci reputiamo quasi in dovere di far sì che la Chiesa intera, e quella romena in ispecie, conosca, a conforto e ad incoraggiamento, e quale sia stata la nostra volontà, e quali motivi per i quali essa non è stata resa nota prima d'oggi”¹⁰².

Paul VI sublinia motivul demnității, detașării ziditoare de propria persoană, mișcătorul spirit de serviciu al Bisericii sale (a lui Hossu) precum și dorința arzândă a lui Hossu de a nu i se da urmare acestei inițiative. Același Paul al VI-lea recunoștea motivele politice care l-au determinat să tergiversesze anunțul promoției cardinalului Stefan Trochta. De la bun început Iuliu Hossu a refuzat să se preteze la asemenea manevre, conștientizând din primul moment alterarea politică a autorității eclesiastice.

¹⁰² Vezi *Allocuzione del Santo Padre Paolo VI durante il Concistorio Segreto, Lunedì 5.III.1973*, accesibilă la pagina cibernetică: https://www.vatican.va/content/paul-vi/it/speeches/1973/march/documents/hf_p-vi_spe_19730305_concistorio-segreto.html, accesată în 28.X.2024

Atitudinea eroică a episcopului mărturisitor român nu a fost nici pe placul curialilor, nici a istoricilor eclesiastici care s-au ocupat cu studiul istoriei colegiului cardinalilor. Un exemplu ilustrativ este cel al Profesorului Salvator Miranda din Florida, SUA¹⁰³. În cazul lui Iuliu Hossu trimiterile electronice se regăsesc atât la concistoriul din 28.IV.1969, unde lui Iuliu Hossu I se rezervă o notă de la subsol, pe care o reproducem:

„Note 1. Bishop Iuliu Hossu, of Cluj-Gherla of the Romanians, Romania, was created cardinal in this consistory and reserved in pectore. He died in confinement on May 28, 1970. His creation as a cardinal was revealed in the consistory of March 5, 1973.

Note 2. On February 22, 1969 in a private audience between Pope Paul VI and Monsignor Hieronymus Menges, former professor of theology in Bucharest, the latter asked the pope to do something that would encourage the Romanian faithful and the pope asked: „what??” in response to what he could do. **Monsignor Menges recommended that the pope create both Bishops Áron Márton of Alba Iulia and Iuliu Hossu of Cluj-Gherla, as cardinals as well as name several priests as monsignors. Pope Paul VI agreed and tasked Archbishop Agostino Casaroli with seeing whether it would be acceptable to the Romanian government. Archbishop Casaroli sent his aide to meet with the Minister for Culture in Bucharest to ask if the double appointment would be welcomed. The Minister assured the aide that Bishop Márton's appointment would be acceptable to them but that Bishop Hossu was an unacceptable choice. Bishop Márton himself learned that he was to be created a cardinal but refused upon learning that the government had denied Bishop Hossu.** (s.n.) But the pope circumvented the government: he named Bishop Hossu a cardinal and reserved him „in pectore” and never made Bishop Márton a cardinal.”¹⁰⁴

¹⁰³ Posesor al paginii cibernetice: *The Cardinals of the Holy Roman Church* – <https://cardinals.fiu.edu/cardinals.htm> una din cele mai ample dedicate cardinalilor în decursul istoriei Bisericii

¹⁰⁴ <https://cardinals.fiu.edu/consistories-xx.htm>, accesată în 29.X.2024

Câteva observații: În 22.II.1969, audiența lui Paul al VI-lea fusese acordată episcopului Iosif Schubert (Menges doar l-a însoțit la Roma, aflând de conținutul audienței de la Schubert). „Ajutorul” lui Casaroli era Mons. Giovanni Cheli, trimis în martie 1969 la București, care a luat desigur legătura cu Departamentul Cultelor, nu cu Ministerul Culturii. Se relevă poziția Episcopului Aron Marton (a cărui eventuală promovare nu ar fi stânjenit autoritățile române (!)– să fi fost calculul unei contralovituri de imagine adresate cardinalului Mindszenty? Dificil de spus). Remarcăm noblețea episcopului Aron Marton care nu acceptase o promovare la cardinalat înaintea lui Iuliu Hossu, Aron Marton susținând până la moartea sa relegalizarea Bisericii Române Unite. Dacă Iuliu Hossu a refuzat, de ce nu a fost creat cardinal Aron Marton¹⁰⁵ care, iată, nu ar fi avut opoziție din partea guvernului român? În momentul creării unui cardinal *in pectore*, papa ține secret numele beneficiarilor până în momentul oportunității dezvăluirii publice a identității celui în cauză. Practic, între 1969–1973, orice cleric putea fi aspirant al noii demnități. Interesul față de Iuliu Hossu se manifesta nu doar pentru premiarea rezistenței și sacrificiului Bisericii Greco-Catolice din

¹⁰⁵ Profesorul Salvator Miranda, la prezentarea generală a cardinalilor secolului XX inseră o afirmație interesantă: „According to Wikipedia, Pope Pius XII wanted to create Bishop Áron Márton of Alba Iulia, the next Hungarian cardinal after the death of Cardinal Jusztinián György Séri, O.S.B., archbishop of Esztergom, but, as the Hungarian Communist Party strongly opposed him, József Mindszenty, archbishop of Esztergom, was chosen for the position.” (Cf. Pagina cibernetică <https://cardinals.fiu.edu/consistories-xx.htm>, accesată în 31.X.2024). Cardinalul primat de Strigoniu Jusztinián György Séri trecuse în veșnicie în 29. III.1945, în 15.IX.1945 fiind numit primat de Strigoniu episcopul de Veszprém, József Mindszenty, numit cardinal în 1946. Episcopul Aron Marton rezida la Alba-Iulia, aparținând Regatului Român, fiind cetățean român (inclusiv în intervalul 1940–1944), deci nu putea fi propus pentru scaunul primațial de Strigoniu/ Esztergom, aparținând Ungariei. Comuniștii în 1945 nu aveau în Ungaria relevanța pe care o vor dobândi în 1946. Nu aveau cum să se opună unei numiri primațiale, József Mindszenty fiind un anticomunist și un antifascist vehement (fusese persecutat în timpul Republicii Sovietice Maghiare și arestat în timpul guvernării Crucilor cu Săgeți). Deci informația este eronată. La fișa biografică dedicată lui Aron Marton (<https://cardinals.fiu.edu/bios1969.htm#Marton> accesată în 31.X.2024), considerat „Quasi-cardinal” (!) găsim reinserată informația analizată de noi mai sus, legată de audiența din 22.II.1969.

România, ci și din cauza stânenirii ecumenismului cu Bisericele Ortodoxe. În 1970, Iuliu Hossu, trecând în veșnicie, eventualele planuri de redimensionare sau restructurare a Bisericii Greco-Catolice (posibil aplicabile prin promovarea lui Hossu și atragerea lui la Roma) au fost dejucate. În 1971, cardinalul Mindszenty a fost expulzat în Occident (unde s-a încercat neutralizarea lui ecleziastică, neacceptată de acesta), succesorul său fiind viitorul cardinal László Lékai, agreat și propus de autoritățile comuniste maghiare. Nu mai era necesară, ba era chiar contraproductivă din punctul de vedere al Ostpolitikului crearea unui alt cardinal maghiar, dintr-un alt stat socialist, în care nu exista un acord diplomatic bilateral cu Sf. Scaun, promovarea lui Aron Marton fiind astfel sacrificată.

Cardinalul Stefan Trochta este inserat în lista cardinalilor regulari (al 34-lea) menționându-se corect că în 1969 fusese creat cardinal *in pectore*, publicat în consistoriul din 1973. Lui Iuliu Hossu îi este acordat un medalion biografic corect (adus la zi, inclusiv cu bibliografie românească)¹⁰⁶, dar la lista alfabetică a numelor îl regăsim la *Quasi-cardinals*¹⁰⁷. Expresie categoric nepotrivită, care indica personalități (145 de prelați începând cu sec.XIII) propuse la un moment dat să devină cardinali, dar care dintr-un motiv sau altul nu au mai fost promovați ca atare [ex. Louis Bouyer (1913–2004), nedorit de episcopatul francez, Pietro Sigismondi (+1967) decedat chiar înaintea conclavului etc.]. La lista alfabetică din secolul XX avem, iată: *Hossu, Iuliu (quasi-cardinal) (1969)*¹⁰⁸. Repetăm, expresia este nepotrivită, un cleric fiind sau nefiind cardinal. Ce dorește să ascundă acest termen? Din „quasi-cardinalii” evidențiați acribic de profesorul Salvator Miranda, între 1991–1999 el menționează 16 personalități clericale grupate sub acest statut, incluzând: a) clerici creați cardinali *in pectore* sau nu, dar decedați înainte de anunțul public consistorial (Carlo Agostini +1952, Josip Uhač +1998); b) clerici creați cardinali, anunțați public dar decedați înainte

¹⁰⁶ <https://cardinals.fiu.edu/bios1969.htm#Hossu> accesată în 29.X.2024

¹⁰⁷ <https://cardinals.fiu.edu/quasi-cardinals.htm> accesată în 29.X.2024

¹⁰⁸ <https://cardinals.fiu.edu/494-2022-a-z-all.htm> accesată în 29.X.2024

de ceremonia impunerii beretei (Hans Urs von Balthasar, +1988) deci *cardinali*; c) clerici asupra cărora exista intenția pontificală de a fi numiți cardinali dar dintr-un motiv sau altul nu au fost numiți (Agapito Panici+1901, Diomede Panici +1909, Benedetto Bonazzi + 1915, Riccardo Sanz de Samper +1954, Paolo Tacchi Venturi + 1956, Giovanni Battista Dellepiane + 1961, Louis Bouyer + 1967, Romano Guardini +1968, Aron Marton +1980, Diego Venini +1981); d) clerici numiți cardinali *in pectore*, publicați după decesul lor (Iuliu Hossu); e) cardinali numiți *in pectore*, care au aflat de promoție după moartea pontifului care i-a promovat (Fr. Giuseppe Nardone, +1980) și f) clerici numiți cardinali dar care au cerut ei înșiși insistent să nu fie promovați (Armando Pietro Sabadel, OFM Cap +1914). Din cele 16 personalități, 3 (trei) au fost cei care au *refuzat* promovarea la cardinalat: episcopul capucin Armando Pietro Sabadel (după ce fusese creat), teologul Romano Guardini (i s-a propus) și episcopul Iuliu Hossu. Primii doi din motive spirituale, ultimul din motive de politică și strategie ecleziastică. Acum se poate înțelege mai bine opțiunea pentru termenul de „quasi cardinal”. Dacă anunțul pontifical din 1973 fusese un paleativ (expresie măiestrit folosită de Iuliu Hossu în replicile sale diplomatice) pentru Biserica Română Unită, stârnind un entuziasm atât în Exilul Românesc cât și în Țară, entuziasm perpetuat constant de atunci, prea puțini, foarte puțini au înțeles și au realizat victoria majoră pe care Iuliu Hossu o dobândise, oferind-o urmașilor săi: libertatea identitară și decizională a Bisericii Române Unite, atât față de Curia pontificală afectată de noul curs, cât și față de confracții din Biserica Ortodoxă sau față de autoritățile statale vrăjmașe ale Credinței.

Iuliu Hossu a fost Mărturisitor și Erou al Credinței Catolice. Și-a mărturisit credința în momente de glorie sau de prigoană până la moarte. A fost erou sub stăpânire străină (1940–1944), erou în detenție sau în domiciliu forțat (1948–1968). Dar eroismul lui în ultimii ani ai vieții a dobândit dimensiuni indescriptibile în ultimii ani ai vieții, prin refuzul ispitelor din partea familiei, a unor confracți de luptă, a ofertelor amăgitoare din partea autorităților sau a „celeilalte Străni” dar și a darurilor

otrăvite și a tentațiilor oferite din partea unei Curii pontificale ce prea puțin în comun mai avea cu cea pe care el o cunoscuse odată.

Iuliu Hossu este un Biruitor.

Bibliografie

Cărți

- *** *Conciliul Ecumenic Vatican II. Constituții, decrete. Ediție revizuită*, București, Ed. Arhiepiscopiei Romano-Catolice, 1999.
- *** *Tomos Agapis. Vatican-Phanar (1958–1970)*, Rome Istanbul, Typ. Poliglote Vaticane, 1971, 733 p.
- Bellegrandi, Franco – *Il portone di piombo. Il Vaticano delle riforme montiniane*, Milano, SugarCo, 1975, 195 p.
- Birtz, Remus Mircea – *Episcopul Emil Riti (1926–2006). Tentativa unei recuperări istoriografice (cu documente inedite)*, Cluj-Napoca, Ed. Napoca-Star, 2006, 215 p.
- Birtz, Remus Mircea – *Activitatea Ordinariatului Diecezan clandestin de Cluj-Gherla între 1981–1989*, Cluj-Napoca, Ed. Presa Universitară Clujeană, 2020, 837 p.
- Birtz, Mircea; Kierein, Manfred (ed.) – *Voices from Ecclesia Militans in Czechoslovakia. Letters and Autographs*, Claudiopolis (Cluj-Napoca), MMXI, Ed. Napoca-Star, 2011, 165 p. + 25 pl. Foto.
- Bozgan, Ovidiu – *Cronica unui eșec previzibil. România și Sfântul Scaun în epoca pontificatului lui Paul al VI-lea (1963–1978)*, București, Ed. Curtea veche, 2004, 495 p.
- Casaroli, Agostino – *Il martirio della pazienza. La Santa Sede e i paesi comunisti (1963–89)*, Torino, Einaudi, 2000, 335 p.
- Chelaru, Rodica – *Culpe care nu se uită. Convorbiri cu Cornel Burtică*, București, Ed. Curtea Veche, 2001, 258 p.
- Choma, Giovanni – *Josyf Slypyi. Padre e Confessore della Chiesa Ucraina Martire*, Citta di Castello, Aiuto della Chiesa che soffre, 1990, 205 p.
- Cosmovici, Emanuel – *Episcop Iuliu Hossu. Viața și martiriul*, Tg. Lăpuș, Ed. Galaxia Gutenberg, 2019, 60 p. + 15 pl. Foto.
- Curticeanu, Silviu – *Mărturia unei istorii trăite. Imagini suprapuse*, București, Ed. Albatros, 2000, 499 p.
- de Mattei, Roberto – *Le Concile Vatican II. Une histoire à écrire*, s.l. [Paris], Ed. Muller, 2013, 499 p.

- Dumitru, Bogdan – *Cardinalul Iuliu Hossu*, Tg.Lăpuș, 2012, ed. Galaxia Gutenberg, 50 p.
- Dunn, Dennis- *Détente and Papal Communist Relations, 1962–1978*, Boulder (Colorado), Westview Press 1979, 215 p.
- Duțu, Florin – *Păunul Patriarhiei: Părintele Andrei Scrima (1925–2000)*, București, Ed. Floarea Albă de Colț, 2017, 223 p.
- Floridi, Alexis Ulysse – *Moscow and the Vatican*, Ann Arbor (Michigan), Ardis, 1986, 284 p.
- Ghitta, Ovidiu; Cesereanu, Ruxandra; Hossu, Gelu – *Iuliu Hossu. Trei portrete*, Tg. Lăpuș, Ed. Galaxia Gutenberg, 2019, 262 p.
- Hossu, Gelu – *Sus inimile. Acțiunea greco-catolică pentru repunerea în drepturi a Bisericii 1955–1956. Dumnezeiasca Liturghie din 12 august 1956*, Cluj-Napoca, 2016, Ed. Viața Creștină, 225 p.
- Hossu, Gelu (ed.) – *Episcopul greco-catolic Iuliu Hossu. Centenarul hirotonirii (1917–2017). Centenarul Unirii (1918–2018)*, Cluj-Napoca, Ed. Viața Creștină, 2018.
- Hossu, Gelu – *Cardinalul Iuliu Hossu. Spirit al adevărului*, Cluj-Napoca, Ed. Viața Creștină, 2018, 62 p.
- Hossu, Gelu – *Episcopii. Comportamente ecleziastice în vremuri de prigoană comunistă*, Cluj-Napoca, Ed. Viața Creștină, 2023, 506 p.
- Hossu, Iuliu – *Credința noastră este viața noastră – Memoriile Cardinalului Dr. Iuliu Hossu*, Cluj-Napoca, Ed. Viața Creștină, 2003.
- Hossu, Valer – *Episcopul Iuliu Hossu, Sfântul Marii Uniri*, Cluj-Napoca, 2008, Ed. Napoca-Star, 243 p.
- Hossu, Valer – *Vestitorul Sionului Românesc*, Tg.Lăpuș, 2011, Ed. Galaxia Gutenberg, 214 p.
- Jakubinyi, György – *Romániai Katolikus, Erdélyi protestáns és izraelita vallási archontologia [Arhondologia catolicilor din România, a protestanților și a confesiunii izraelite din Ardeal]*, Ed. III, Kolozsvár, Ed. Verbum, 2010, 160 p.
- Kierein-Kuenring, Manfred; Birtz, Mircea Remus; Făgăraș, Sabin Sebastian.– *Fărăme din Prescursa Prigoanei 1948–1990*, Cluj-Napoca, Ed. Napoca-Star, 2008, 275 p.
- Marinescu, Aurel Sergiu – *O contribuție la Istoria Exilului Românesc*. 10 vol., București, Ed. Vremea, 1999–2011.
- Mindszenty, Jozsef cardinal – *Memoirs*, Ed. III, s.l., Ignatius Press, 2023, 477 p.

- Menges, Hieronymus – *Joseph Schubert. 1890–1969. Biographie eines rumänischen Bischofs*, Ensdorf, Salesianer-Buchdruck, 1971, 63 p.
- Moisin, Anton – *Cei șapte episcopi greco-catolici români care au pierit în prigoana comunistă*, Cluj-Napoca, 2010, Ed. Viața Creștină, 267 p.
- Pelikan, Jaroslav – *Confessor Between East and West. A Portrait of the Ukrainian Cardinal Iosif Slipyi*, Grand Rapids, Michiogan, Eerdmans Publ., 1990, 269 p.
- Popescu, Traian; Strejnicu, Flor – *Din lupta Exilului românesc din Spania împotriva comunismului*, Sibiu, 1994, Ed. Imago, 172 p.
- Prunduș, Silvestru Aug. – *Mormântul cardinalului Iuliu Hossu. Exhumare și reînhumare*, Cluj-Napoca, 2008, s.ed., 47 p.
- Prunduș, Silvestru Augustin; Plăianu, Clemente – *Catholicism și Ortodoxie românească. Scurt istoric al Bisericii Române Unite*, Cluj-Napoca, Ed. Viața Creștină, 1994, 253 p.
- Prunduș, Silvestru Augustin; Plăianu, Clemente – *Cei 12 Episcopi Martiri ai Bisericii Române Unite cu Roma*, Cluj-Napoca, Ed. Viața Creștină, 1998, 223 p.
- Prunduș, Silvestru Augustin; Plăianu, Clemente; Nicula, Alexandru; Bota, Ioan M.; Costan, Ion – *Cardinalul Iuliu Hossu*, Cluj-Napoca, Ed. Unitas, 1995, 467 p.
- Roman, G. – *În amintirea Episcopului Dr. Iuliu Hossu, primul cardinal al românilor, la o sută de ani dela naștere*, Cluj-Napoca, Ed. Viața Creștină, 2003, 48 p.
- Ruscu, Dan; Tuțu, Claudiu G. (coord) – *Primul cardinal al românilor Iuliu Hossu eminentă personalitate a Bisericii și Neamului românesc*, Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2017, 139 p.
- Scrima, André – *Duhul Sfânt și Unitatea Bisericii. Jurnal de Conciliu*, București, Ed. Anastasia, 2004, Ed. Anastasia, 240 p.
- Soica, Sergiu (coord.) – *Cardinalul Iuliu Hossu în dosarele Securității. Note informative*, Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2016, 782 p.
- Stehle, Hansjakob – *Eastern politics of the Vatican, 1917–1979*, Ohio, Ohio University Press, 1981, 466 p.
- Tempfli, Imre – *Sárbol és napsugárbol. Pakocs Károly püspöki helynök élete és kora 1892–1966 (Din noroi și raze de soare. Viața și timpul lui Károly Pakocs, vicar episcopal, 1892–1966)*, Budapest, EMET, 2002, 1168 p.
- Turcuș, Șerban – *Varia catholica. Studii de istorie și ecleziologie*, Cluj-Napoca, Ed. Presa Universitară Clujeană, 1998, 243 p.

- Turcuș, Șerban – *Sfântul Scaun în relațiile internaționale. Între societatea perfectă și poporul lui Dumnezeu*, București, Ed. România Press, 2008, 196 p.
- Villa, Luigi – *Paolo VI, beato?*, Brescia, Ed. Civiltà, 1998, 284 p.
- Vodičková, Stanislava – *Un cardinal indésirable: biographie du cardinal Josef Beran*, Paris: Les Éditions du Cerf, [2020], 165 p.
- Wiltgen, Ralph M. – *Le Rhin se jette dans le Tibre*, Paris, Ed. du Cèdre, 1973, 302 p.
- Zetea, Simona Ștefana; Ruscu, Dan (editori) – *Volumul Simpozionului omagial Iuliu Hossu*, Tg. Lăpuș, 2013, Ed. Galaxia Gutenberg, 250 p.
- Zoghby, Elias – *Uniatrisme et Oecumenisme*, s.lo., Editions du Lien, 1963, 32 p.
- Zoghby, Elias – *Mémoires. Un évêque peu commode, dit-on*, Jounieh, Imp. St. Paul, s.d. (1992), 287 p.

Articole

- *** *Un interviu cu privire la situația Bisericii Unite din Țară*, în *Bună-Vestire. Revistă de zidire creștină*, Roma, 1968, VII, nr.4, p. 108–112.
- *** *Preasfințitul Iuliu Hossu – în Bună-Vestire. Revistă de zidire creștină, Roma*” 1970, IX, nr. 1, p. 90–93.
- *** *Juliu Kardinal Hossu – ernst Bischof von Klausenburg (Cluj) în Die Christliche Osten. Zeitschrift des Catholica Unio*, Würzburg, 1973, XXVIII, nr. 3, p. 97–98.
- Birtz, Remus Mircea – *Un român exilat misterios: „Principele Scortesco”*. *Cine era? (cu o incursiune în peisajul catolic tradiționalist din Apus*, în Aslan, Margareta; Ivan, Adrian Liviu – *De la elitele Securității la securitatea elitelor*, vol. I, Cluj-Napoca, Ed. Presa Universitară Clujeană, 2017, 233 p., p. 7–64.
- Bozgan, Evantia; Bozgan, Ovidiu – *În căutarea dialogului: Biserica Ortodoxă Română și Biserica Romano-Catolică în primul deceniu post-conciliar*, în *Revista Istorică*, Academia Română, București, 2002, XIII, nr. 5–6, p.69–95.
- Bozgan, Ovidiu – *Rezistență, represiune, destindere iluzorie: Biserica Romano-Catolică în România comunistă*, în *Dosarele istoriei*, București, 2003, VIII, nr. 9(85), p. 39–52.
- Bozgan, Ovidiu – *Iuliu Hossu, final de biografie*, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Theologia Catholica*, 2004, XLIX, nr. 1, p. p. 269–292.
- Bozgan, Ovidiu – *România și Sf. Scaun în primii ani ai regimului Ceaușescu (1965–1968)*, în Zetea, Simona Ștefana; Ruscu, Dan (editori) – *Volumul*

- Simpozionului omagial Iuliu Hossu*, Tg. Lăpuș, 2013, Ed. Galaxia Gutenberg, 250 p., p. p.44–62.
- Bucur, Ioan-Marius – *La Romania nell'Ostpolitik vaticana. Alcune considerazioni*, în Cârja, Ion (coord.) – *I Romeni e la Santa Sede. Miscellanea di studi di storia ecclesiastica*, București, Roma, Ed. Scriptum, 2004, p.236–244.
- Bucur, Ioan-Marius; Ignat, Smaranda – *Limitele Ostpolitikului vatican: cazul României*, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 2002, XLVII, nr. 2, p. 35–42.
- Cosmovici, Emanuel; Langa, Cristian – *O argumentare a martiriului Cardinalului Iuliu Hossu*, în *Viața Creștină*, Cluj-Napoca, I. 2018, XXIX, nr. 1 (467), p. 10–15, II. 2018, XXIX, nr. 2 (468), p. 10–15.
- Cristea, Vasile – *O întâmpinare în Bună-Vestire. Revistă de zidire creștină*, Roma, 1973, XII, nr. 2–3, p. 92–93.
- Dumitriu-Snagov, Ion – *Documente inedite. Cardinalul Iuliu Hossu*, în *Magazin Istoric*, 1993, XXVII, nr. 12, p. 36–39.
- Emilian, I.V. – *Iuliu Hossu, martir și erou național*, în *Stindardul*, München, 1970, XVII, nr.110, p. 1.
- Filip, Ioan – *Biserica Română Unită și ecumenismul*, în *Bună-Vestire. Revistă de zidire creștină*, Roma, 1972, XI, nr. 1, p. 32–37.
- Gordan, Vasile – *The Giant of Căldărușani*, în *Bună Vestire. Revistă de zidire creștină*, Roma, 1976, XV, nr. 1–2, p. 131–136.
- Hossu, Iuliu Cardinal – *Scrisori ultime din domiciliul forțat adresate arhiepiscopului Ioan Ploscaru din Lugoj, Transcrise de Preot Ic. Stavr. Linu Dragu Popian*, 1999, fișier PDF, accesibil la <https://remusmirceabirtz.files.wordpress.com/2016/07/p-lino-popian-scrisori-i-hossu-catre-i-ploscaru.pdf>.
- Ivașcu, Gabriel – *Episcopul Iuliu Hossu*, în *Bună Vestire. Revistă de zidire creștină*, Roma, 1970, IX, nr. 4, p.68–73.
- Langa, C. – *Ultimele declarații în libertate ale Preasfințitului Iuliu Hossu date în fața Nunțiului Apostolic 28 Octombrie 1948*, în *Viața Creștină*, Cluj-Napoca, 2015, XXVI, nr. 1 (431), p. 11–13.
- Langa, C.; Cosmovici, E. – *Episcopul Iuliu Hossu în lumina a trei documente din anii 1967–1970*, în *Ibidem*, 2016, XXVII, nr. 4(446), p. 12–15.
- Langa, C.; Cosmovici, E. – *Cenzurat de Securitate „De vorbă cu episcopul Dr. Iuliu Hossu prezent la Marea Unire” – interviu din anul 1968, oprit de la publicare de către Securitate*, în *Ibidem*, 2017, XXVIII, nr. 7 (461), p. 14–17.

- Langa, Cristian; Cosmovici, Emanuel – *O argumentare a martiriului Cardinalului Iuliu Hossu*, apărut în revista diecezană *Viața Creștină*, Cluj-Napoca, 2018, I) nr. 1(467), p. 10–15, II) nr. 2 (468), p. 10–15.
- Mladin, Nicolae – *Între teorie și practică, sau despre unele amărăciuni unioniste*, în *Mitropolia Ardealului*, Sibiu, 1959, nr. 1–2, p. 17–21.
- Moraru, Constantin – *Ceașescu la Sfântul Scaun*, în *Dosarele istoriei*, București, 2006, XI, nr. 1(113), p. 39–48.
- Ngô-dinh-Thuc, Pierre Martin – „*Misericordias Domini in aeternum cantabo*”. *Autobiographie de Mgr. Pierre Martin Ngô-dinh-Thuc, Archeveque of Hué*, în *Einsicht. Römisch-katholische Zeitschrift*, München, 1982, Numéro spécial, Août, 86 p.
- Paolo VI – *Allocuzione del Santo Padre Paolo VI durante il Concistorio Segreto, Lunedì 5.III.1973*, accesibilă la pagina cibernetică: https://www.vatican.va/content/paul-vi/it/speeches/1973/march/documents/hf_p-vi_spe_19730305_concistoro-segreto.html, accesată în 28.X.2024.
- P.T. – *Iuliu Hossu la 80 de ani, împiedicat*, în *Bună-Vestire.Revistă de zidire creștină.*, Roma, 1965, IV, nr.1, p. 27–29.
- Petcu, Adrian Nicolae – *Activitatea Departamentului Cultelor în atenția Securității (1970–1989)*, în *Caietele CNSAS*, 2009, II, nr. 2(4), București, p.69–120.
- Popian, Lino – *Casaroli, il fariseo antieroe. Lettera aperta a Mons. Casaroli*, 3 p., accesibil la pagina cibernetică <https://remusmircebirtz.wordpress.com/wp-content/uploads/2016/07/p-lino-popian-studii-si-articole.pdf>
- Posteucă, Vasile – *Iuliu Hossu*, în *Drum*, Mankato, Minnesota, 1970, VI, nr. 3, p. 12.
- Prunduș, Silvestru Augustin – *Evocarea figurii luminoase, la 25 de ani de la moarte, a celui ce a fost Cardinalul Dr. Iuliu Hossu – aniversare la Milaș, Bistrița-Năsăud, 1970 – 28 mai – 1995*, în *Almanah calendar Deșteptarea Crediței*, 2004, Cluj-Napoca, Ed. Viața Creștină, 2004, p.40–49.
- R. – *Starea actuală a Bisericii din Cehoslovacia*, în *Bună-Vestire*, Roma, 1970, IX, nr. 1, p.108–109.
- R. – *Biserica Greco-Catolică din Cehoslovacia*, în *Bună-Vestire*, Roma, 1972, XI, nr. 1, p. 115–118.
- R. – *Primul Cardinal Român. Eminența Sa Iuliu Hossu*, în *Bună-Vestire.Revistă de zidire creștină*, Roma, 1973, XII, nr. 1, p. 1–4.
- R. – *Vizita Președintelui Nicolae Ceaușescu la Papa Paul al VI-lea*, în *Bună-Vestire*, Roma, 1973, XII, nr. 2–3, p. 189–190.

- Red(acția) – *Prea Sfințitul Iuliu Hossu*, în *Bună-Vestire*, Roma, 1970, IX, nr. 1, p. 90–93.
- Red(acția) – *Prea Sfințitul Iuliu Hossu (1885–1970)*, în *Bună-Vestire*, Roma, 1970, IX, nr. 2, p. 1–7.
- Schelkens, Karim – *Vatican Diplomacy After the Cuban Missile Crisis: New Light on the Release of Josyf Slipyj*, în *The Catholic Historical Review*, Tilburg University, Utrecht, 2011, nr. 98(4), p. 680–713.
- Sima, Horia – *Episcopul Iuliu Hossu moare în glorie. Conspirația Ceaușescu–Drăgan de dezmartirizare a Bisericii Unite a eșuat*, în *Țara și Exilul*, Madrid, 1970, VI, nr. 9–12, p. 8–9.
- Soica, Sergiu – *Un cardinal printre comuniști – episcopul Iuliu Hossu*, în Budeancă, Cosmin; Olteanu, Florentin (coord.) – *Identități sociale, culturale, entice și religioase în communism*, Iași, Ed. Polirom, 2015, 551 p., p. 423–434.
- Știrban, Marcel – *Episcopul Iuliu Hossu în notele informative ale Siguranței și Securității (1947–1958)*, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Theologia Catholica*, 2004, XLIX, nr. 1, p. p. 223–268.
- Tăutu, Al. L. – *Trei soluții în Bună-Vestire. Revistă de zidire creștină*, Roma, 1965, IV, nr. 2–3, p. 10–15.
- Tăutu, Al. L. – *Un document grav în Bună-Vestire. Revistă de zidire creștină*, Roma, 1965–1966, IV–V, nr. 4–1, p. 1–11.
- Tăutu, Al. L. – *Vorbesc morții*, în *Bună-Vestire. Revistă de zidire creștină*, Roma, 1966, V, nr. 2, p. 1–9.
- Tăutu, Al. L. – *Preasfințitul Iuliu Hossu împlinește 50 de ani de episcopie*, în *Bună-Vestire. Revistă de zidire creștină*, Roma, 1967, VI, nr. 4, p. 1–7; ****Un interviu cu privire la situația Bisericii Unite din Țară*, în Idem, 1968, VII, nr.4, p. 108–112.
- Timbuș, Ioan – *Reflexii pe marginea unei corespondențe dintre cardinalul Iuliu Hossu și preotul Gabriel Ivașcu din Trenton, SUA*, în Zetea, Simona Ștefana; Ruscu, Dan (editori) – *Volumul Simpozionului omagial Iuliu Hossu*, Tg. Lăpuș, Ed. Galaxia Gutenberg, 2013, p. 241–249.
- Turcuș, Șerban – *Papa Paul al VI-lea și Biserica Română Unită*, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, Cluj-Napoca, 1999, XLIII, nr. 1, p. 101–110.
- Turcuș, Veronica, Turcuș, Șerban – *Negocieri privind redeschiderea Bisericii Italiene din București în timpul regimului ateocrat*, în *Anuarul Institutului de Istorie „A.D. Xenopol”*, Iași, 2017, LIV, p. 239–271.

O dezbateră canonică în Senatul României, joi, 22 martie 1928

*Mircea Gelu Buta**

În luna februarie 1928, au fost reluate, la stăruințele Mitropoliților Nicolae Bălan al Ardealului și Pimen al Moldovei, dezbaterile cu privire la proiectul Legii Cultelor, introdus în Parlamentul României, încă din luna decembrie 1926. Iată punctul de vedere al senatorului Nicolae Iorga, raportor la Legea Cultelor:

„Biserica Unită este îndrituită să rămână în mijlocul poporului românesc. Ea este îndrituită, orice părere ar avea tânărul și aprinsul cleric care se găsește în fruntea Arhidiecezei Ortodoxe din Ardeal (...). Este o fericire pentru noi – în afară de tot ce a dat glorioasa Biserică de la Blaj – și gloria aceasta nu i-o poate lua nicio pasiune, nicio nedreptate, ci este un motiv pentru care această Biserică are dreptul să se așeze dâră în fața dreptului său și să nu-l dea nimănui. Avem nevoie de legături cu Apusul. Ele folosesc mai mult decât legăturile unei prese câștigate sau legăturile unor călătorii scump plătite sau legăturile unor discursuri și banchete, legături care prin Biserica Unită se stabilesc între noi și între popoarele al căror sânge este sângele nostru”¹.

Despre intervenția Episcopului Iuliu Hossu, presa centrală a scris într-un mod elogios, inclusiv *Îndreptarea*, ziarul oficial al Guvernului:

„Î.P.S. Sa, Iuliu Hossu, Episcopul de Gherla, a vorbit frumos, cu tact, cu eleganță, într-o aleasă limbă literară, impresionând Senatul mai ales prin talentul său oratoric, decât prin adeziunea

* Mircea Gelu Buta, Prof. Univ. Dr. UBB Cluj-Napoca, email: butamircea@yahoo.com

¹ Unirea Poporului, Blaj, nr. 16/1928

ce membrii maturului Corp au dat-o tezei sale. P.S. Sa, Episcopul Iuliu Hossu, a dovedit încă o dată pasiunea sa caldă și vibrantă pentru românism și pentru Biserică, pentru viața spirituală a Neamului nostru, care se împletește armonios cu aspirația națională.”²

Încă de la începutul expunerii sale, Episcopul Iuliu Hossu a atras atenția că dorește ca dezbaterile să se desfășoare într-o atmosferă senină, de înțelegere deplină între partide, întrucât chestiunea în cauză nu este nicidecum o problemă de partid, care ar putea să aducă succes sau insucces vreunei formațiuni, ci este o discuție despre așezarea suflătească a întregii națiuni formată din majoritari și minoritari aflați între hotarele întregite ale României. În continuare, Înalțul Ierarh și-a exprimat gândul că legiferarea raporturilor dintre culte și Stat înseamnă

„stingerea cu desăvârșire și definitiv a acestor lupte confesionale între frați, acest izvor plin de primejdii pentru interesele superioare ale țării”³.

Încercând să răspundă criticilor aduse Bisericii Greco-Catolice din Ardeal, acesta le-a cerut contestatarilor să dovedească că

„pasul bisericii româno-unite cu Roma nu a șovăit o clipă în cursul celor 200 de ani și mai bine, că o singură dată nu s-ar fi identificat cu marele interes al neamului. Aceasta, nimeni și nicicând nu o va putea dovedi”, ba mai mult, a adăugat Episcopul, „a fost propăvăduitoarea conștiinței națiunii, de la zămislirea ei, când s-a unit cu aceea de la care își trage originea, cu Roma. Până în anul 1928 Biserica Română Unită n-a șovăit o clipă, n-a greșit un pas”⁴.

În cursul dezbaterilor de la Tribuna Parlamentului, s-a spus: „Românii uniți sunt mai răi decât comuniștii”. În replică, Episcopul Iuliu Hossu a accentuat că nu dorește să combată această afirmație care, de fapt,

² Curierul Creștin, Gherla, nr. 1/1927

³ Ședința de joi, 22 martie 1928 în Monitorul Oficial, Partea a III-a, Dezbateri parlamentare, nr. 47, joi, 3 mai 1928, p. 1111

⁴ *Ibidem*

nu dovedește nimic. În ce privește agresivitatea și militantismul, răspunsul Episcopului a fost următorul:

„Noi nu am fost nici agresivi – înțeleg, după Unire, fiindcă și după Unire ni s-a spus aceasta – dar nici înainte de Unire, în decursul istoriei îndepărtate, nu am folosit astfel de mijloace”⁵.

În plus, Episcopul Hossu a propus ca până la legiferarea acestui Proiect de Lege să fie redactat un Proces-Verbal, iscălit de toți arhieriei Bisericii Greco-Catolice și Ortodoxe, prin care să se angajeze să pună capăt acestor frământări inter-religioase, „atât de primejdioase pentru neam”. Revenind la lupta confesională, Episcopul Iuliu Hossu a prezentat celor prezenți exemple experimentate de el în cursul celor 10 ani de păstorie, în Eparhia Gherlei, cea mai mare Eparhie din Ardeal, care cuprindea a treia parte din Biserica Unită, având aproape 600.000 de credincioși și mai bine de 500 de preoți. În continuare, Episcopul Iuliu Hossu a dezvoltat problemele confesionale existente în Maramureș, unde existau 91.000 de români uniți și câteva sute de ortodocși, întrebându-se de ce s-a încercat continuarea dezbinării începută sub domnia ungurească:

„Maramureșul trăiește în condiții tragice, D-lor, și onoratul guvern a început acțiunea pentru ajutorarea moșilor și pentru ajutorarea acestor maramureșeni. Eu rog și cu acest prilej să se urmărească mai departe această ajutorare, pentru că, vă mărturisesc, stare mai tristă și mai deznădăjduită cum o au acești maramureșeni nu cred să existe în alt colț al acestei țări. Lipiți pământului de săraci, rău nutriți, lipsiți de lucru, bântuiți de alcoolism, sugrumați de elemente care s-au strecurat peste munți, așa eu, care merg în tot anul în mijlocul lor, eu, care am îmbrățișat întotdeauna cu toată dragostea și am bătut căile munților pentru ei, mi s-a rupt sufletul de durere și jale când am văzut că toate aceste elemente, prețioase pentru neamul nostru, al descălicătorilor de țară, sunt amenințate.”⁶

⁵ *Ibidem*

⁶ *Ibidem*, pp. 1112–1113

Se arată că Maramureșul a fost de 200 de ani unitar din punct de vedere religios, iar Pronia Cerească a rânduit în așa fel lucrurile ca

„acest cordon de români uniți să fie pus de-a lungul puhoiului panslav, către Ucraina și mai departe, pentru a proteja de panslavismul care amenință de peste Tisa”⁷.

Referindu-se la rutenii din nordul țării, Episcopul Iuliu Hossu le-a atras atenția parlamentarilor de pericolul propagandei rusești desfășurată prin misionari, deoparte și de alta a Tisei:

„Eu am cercetat pe acești frați ai noștri din cele cinci comune mari și fruntașe, de unde și-a tras originea nobilul Mitropolit Victor Mihaly de Apșa: Biserica Albă, Sal-Slatina, Ocna Slatina și cele două Apșe. Este vorba de 13.000 de români, toți uniți, așa cum au fost 200 de ani, care au rămas dincolo de Tisa, dar până astăzi sunt încă sub jurisdicția mea, cu învoirea guvernului din Praga, încă de pe timpul regretatului Tache Ionescu, fost ministru de externe...”⁸

În continuare, Prea Sfințitul Episcop a relatat modul în care funcționarii Statului român i-au împiedicat, la Podul Tisei de lângă Sighet, „pe țărani dornici să treacă în țara mamă, în pelerinaj, la Moiseiu...”⁹, iar acești credincioși s-au întors acasă „cu sufletul amărât și îndurerat”⁹.

La interpelarea Mitropolitului Nicolae Bălan, despre modul în care s-a făcut Unirea cu Biserica Romei, Episcopul Iuliu Hossu a dat următorul răspuns:

„Noi formăm o provincie mitropolitană și nu avem nicio legătură organică, decât legături de ordin general, legături de credință – nu avem nicio legătură de organizare de dependență cu romano-catolicii – eram o provincie de Alba Iulia și de Făgăraș, o stâncă! Iată bastionul despre care pomenea D-l rector, Bogdan Duică. Așadar, și Roma a recunoscut un *rito rumeno*, un rit românesc.”¹⁰

⁷ *Ibidem*, p. 1113

⁸ *Ibidem*

⁹ *Ibidem*, p. 1114

¹⁰ *Ibidem*

Continuând discuția, Mitropolitul Nicolae Bălan se întreba retoric: „Cine l-a trimis pe generalul Buccow cu tunurile în Ardeal?” Răspunsul P.S. Iuliu Hossu a venit prompt: „Nici noi, nici Sf. Părinte de la Roma nu l-a trimis”. Lipsit de inspirație, pe deputatul Gyarfars îl luă gura pe dinainte: „Cu siguranță, turcii!” Iritat, Vintilă I. Brătianu, Președintele Consiliului de Miniștri, dădu următoarea replică:

„Învățați istoria României! Niciodată turcii nu au avut în Țara Românească puterea pe care ei au avut-o în Ungaria. Noi am avut autonomie în tot timpul existenței noastre.”¹¹

Reluând discuția, Mitropolitul Bălan a făcut următoarea afirmație:

„Nu vezi, iubite frate, că este o mare osândă care ți-o aduci, spunând că lupta aceasta n-a fost începută nici de unguri, nici de Papa, nici de Habsburgi! Prin urmare, cui îi datorăm originea?”

Episcopul Iuliu Hossu interveni:

„Eu nu-i apăr acum pe Habsburgi și nici scopurile pe care ei le-au urmărit. Nu-l apăr nici pe Buccow. N-am cu el nicio înrudire, nici de sânge, nici de gândire, nici sufletească și nici de mentalitate. O fi săvârșit el opere blestemate cu tunurile lui. Îl condamn și îl deplâng... În ce privesc scopurile urmărite de Habsburgi, este evident că au vrut să ne divizeze... Totuși, nu au reușit. Noi am fost și mai departe uniți sufletește. Noi am urmărit mai departe, în cursul veacurilor, idealul care a fost realizat și suntem foarte fericiți că a fost realizat la Alba Iulia.”

La disputa alocării sumelor bugetare pentru Biserici, Episcopul Iuliu Hossu a atras atenția că gelozia față de organizarea Bisericii Greco-Catolice din Ardeal nu poate fi justificată, pentru că drepturile pe care le-a câștigat de-a lungul timpului nu au fost primite în dar, ci prin luptă, iar aceste drepturi trebuie apărate cu sfințenie. Pentru a fi convingător, Episcopul a făcut trimitere la vorbele lui Vasile Goldiș:

„Nu există bărbat de Stat în țară care ar putea să conceapă vreo jignire a libertății profesionale ori o știrbire a condițiilor de

¹¹ *Ibidem*, p. 1115

existență și prielnică dezvoltare a tuturor cultelor în Statul român. Mai vârtos, băbății politici ardeleni au să-și aducă aminte hotărârile de la Alba-Iulia în acest subiect... Cultele existente în România cea nouă nu pot avea mai puține drepturi de cum le-au avut în alte state înaintate de înfăptuirea României Mari, excepționând bineînțeleș schimbările în organizare, impuse prin noile fruntări politice și prin însăși structura de drept public a Statului Român.”¹²

Discuția a continuat cu explicații din partea Episcopului Iuliu Hossu, referitor la folosirea cuvântului „greci, ziși ortodocși”, despre care mai recunoaște că aceste cuvinte grele au făcut mult rău. Mergând cu explicația mai departe, acesta le-a spus celor prezenți că folosirea cuvântului „grec” în Eparhia Gherlei și în tot nord-vestul Ardealului este echivalent cu „ortodocși”:

„Când vin la mine credincioși de ai mei cu diverse supărări, că nu li se schimbă un preot sau un cântăreț, de multe ori îmi spun «o să trecem la greci». Mi-o spun mie, fără să vrea să facă cuiva supărare”. O voce din sală îl corectă: „Se zice «neuniți», Prea Sfințite!”¹³

În ce privește trecerea de la o religie la alta, Episcopul Iuliu Hossu a făcut referire la Cardinalul John Henry Newman, profesor al Universității Oxford, convertit la catolicism în urma unui întreg proces spiritual. În replică, Mitropolitul Nicolae Bălan l-a rugat pe Episcop să nu facă astfel de comparații, fiindcă

„Țăranul român aparținător Bisericii Unite, deși a trecut acum 230 de ani, nu a schimbat nimic din religia sa, nu a adoptat de fapt nicio zbuciumare sufletească atunci când trece la biserica din care a făcut parte dintotdeauna și până în momentul de astăzi.”¹⁴

Răspunsul Episcopului Iuliu Hossu a fost următorul:

„Dar s-a schimbat credința în toate cele patru puncte dogmatice pe care acum le crede. Nu s-a schimbat nimic din toate cărțile,

¹² *Ibidem*, p. 1119

¹³ *Ibidem*, p. 1122

¹⁴ *Ibidem*, p. 1122

pentru că știți foarte bine că niciun singur cuvânt nu s-a schimbat. Noi folosim tot aceleași cărți liturgice, pe care le folosește biserica ortodoxă, tot aceleași traduceri din originalul grecesc. Dar eu mai știu încă un lucru: că dintre credincioșii noștri țărani mulți nu știu ce s-a întâmplat la 1700, fiindcă nu au apucat acele timpuri, nu cunosc motivele politice de pe atunci, cunosc însă că s-au unit cu Roma, leagănul obârșiei noastre, el știe că este fiu al bisericii române unite cu Roma și se mândrește cu aceasta. El știe lucrul acesta, iar nu de 1700. Pentru ce vîi să faci bietului suflet al fiului neamului meu acest salt de 228 de ani înapoi, să înțeleagă ce s-a întâmplat atunci, să înțeleagă toată frământarea care s-a întâmplat între frați, să deschizi toate durerile și rănilor? El știe că este fiu credincios al bisericii sale.”¹⁵

Referitor la învățământul primar, Episcopul Iuliu Hossu a reamintit propunerea pe care a făcut-o Ministerului de resort, că ar fi fost bine ca la sate religia să fie lăsată pe seama preoților, contrar părerii Bisericii Ortodoxe, care a dorit să fie predată de învățător.

O largă discuție s-a purtat în continuare asupra articolelor referitoare la partea din averea donată Bisericii, în caz de trecere de la un cult la altul. Intervenind, Episcopul Iuliu Hossu a atras atenția că trebuie mare băgare de seamă, pentru că acest lucru este în interesul tuturor, nu doar al unei singure confesiuni.

„Este la interesul tuturor ca să se asigure stabilitatea și liniștea organizației de Stat, să urmărim scopul care este înaintea noastră și să muncim mai departe frățește pe cărarea care ne este deschisă înainte și pe terenul larg cultural și religios.”¹⁶

¹⁵ *Ibidem*

¹⁶ *Ibidem*, p. 1125

Imagini

Iuliu Hossu la Bistrița

Epsicopol Iuliu Hossu la balconul Casinei Române
(Piața Unirii, Bistrița, nov. 1938)

Episcop Iuliu Hossu, Prot. Ioan Petringel
(Piața Unirii, Bistrița, nov. 1938)

Episcop Iuliu Hossu, Prot. Ioan Petringel
(Piața Unirii, Bistrița, nov. 1938)

Ceremonia de sfințire a statuii poetului Andrei Mureșanu
(Piața Unirii, Bistrița, 1938)

Episcop Iuliu Hossu, Victor Hodor – Rezident Regal,
Ioan Partene – Prefect, Prot. Ioan Petringel
Ceremonia de sfințire a statuii poetului Andrei Mureșanu
(Piața Unirii, Bistrița, nov. 1938)

Bust Cardinal Iuliu Hossu – lucrare din bronz și piatră,
sculptor – Ilarion Voinea, Proiect Rotary Club Bistrița
(Com. Milaș, 11 sept. 2018)

P.S Florentin Crihălmeanu
Dezvelirea și sfințirea bustului Cardinal Iuliu Hossu
(Com. Milaș, 11 sept. 2018)

CUPRINS

<i>Mircea Gelu Buta</i>	
În amintirea Episcopului Iuliu Hossu	5
<i>Ioan Aurel Pop</i>	
Unirea românilor din Transilvania cu Biserica Romei și semnificațiile sale	8
<i>Ion Buzași</i>	
Cardinalul Iuliu Hossu și Blajul	26
<i>Tudorel Urian</i>	
Eroul neclintit al credinței	34
<i>Adrian Popescu</i>	
Iuliu Hossu sub mâinile Domnului	42
<i>Ioan Mitrofan</i>	
Iuliu Hossu – Cardinal în ținută de oier	46
<i>Remus Mircea Birtz</i>	
Iuliu Hossu – renunțarea la Cardinalat	53
<i>Mircea Gelu Buta</i>	
O dezbatere canonică în Senatul României, joi, 22 martie 1928	123
Imagini – Iuliu Hossu la Bistrița	130

ISBN: 978-606-37-2501-2

ISSN: 2558-8958

ISSN-L: 2558-8958